

**T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ**

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ANADOLU KERVANSARAYLARININ TARİHSEL VE MİMARİ
GELİŞİMİ, KERVANSARAY YAPILARININ
İŞLEVLENDİRİLEREK YENİDEN KULLANIMI**

Seda AYCİBİN

**Danışman
Prof.Dr.A. Işık AYDEMİR**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İÇ MİMARLIK ANABİLİM DALI
İSTANBUL- 2018**

KABUL VE ONAY SAYFASI

Seda AYCIBİN tarafından hazırlanan "Anadolu Kervansaraylarının Tarihsel ve Mimari Gelişimi, Kervansaray Yapılarının İşlevlendirilerek Yeniden Kullanımı" adlı tez çalışması 04/07/18 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri önünde başarı ile savunularak, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Prof. Dr. Ali Işık Aydemir
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Fernaz ÖNCEL
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Alp SUNALP
Mimar Sinan Üniversitesi

Onay Tarihi : 23/07/2018

Prof. Dr. Necip ŞİMŞEK
Enstitü Müdürü

AKADEMİK VE ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

04/07/2018

Seda AYCIBIN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ŞEKİLLER.....	vi
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR ÖZETİ	3
3.TİCARETİN DOĞUŞU VE TARİHİ TİCARET YAPILARI	4
3.1. Ticaretin Ortaya Çıkışı	4
3.2 Tarihi Ticaret Yapı Çeşitleri.....	5
3.2.1 Arastalar	5
3.2.2 Bedestenler	6
3.2.3 Hanlar	6
3.2.4 Kervansaraylar.....	7
4.KERVANSARAYLARIN MİMARİSİ.....	8
4.1Kervansarayların Doğuşu ve Gelişimi.....	8
4.1.1 Antik, Bizans,Emevi ve Abbasiler Dönemi	10
4.1.2 Karahanlılar Dönemi.....	12
4.1.3 Gazneliler Dönemi	14
4.1.4 Büyük Selçuklu Dönemi.....	15
4.1.6 Osmanlı Dönemi	19
4.2 KervansaralarınYok olma Sebepleri.....	26
5.KERVANSARAYLAR VE İPEKYOLU İLİŞKİSİ.....	27
5.1 İpek yolu Gezinleri	29
5.2 Anadolu'da Ticaret Yol Güzergâhları	29
6. KERVANSARAY YAPILARININ YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ.....	35
6.1. Kervansaray Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesini Gerektiren Nedenler	35
6.1.1 Tarihi Nedenler.....	36
6.1.2 Sosyal ve Kültürel Nedenler.....	36
6.1.3 Ekonomik Nedenler	37

6.2. Kervansaray Yapılarının Yeniden Değerlendirilmesinde Önerilen İşlevler	37
6.2.1. KırkgözHan.....	37
6.2.2. Çengel Han	40
6.2.3. Saru Han	43
6.2.4 Mahperi Hatun Kervansarayı	45
6.3. Kervansaray Yapılarının Yeniden Değerlendirilmesinde Uygulanabilecek Teknik Yöntemler.....	46
6.3.1 Sağlamaştırma	46
6.3.2 Bütünleme.....	47
6.3.3. Çağdaş Ek	47
6.3.3.1. Kazıklı Kervansarayı.....	47
7. KERVANSARAYLARIN KONAKLAMA YAPISI OLARAK YENİ KULLANIM ÖRNEKLERİ.....	52
7.1 Kuşadası Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı.....	52
7.1.1 Yapının Tarihçesi	52
7.1.2 Mimari Özellikleri	52
7.2 Edirne Rüstempaşa Kervansarayı	58
7.2.1 Yapının Tarihçesi	58
7.2.2 Mimari Özellikleri	58
7.3 Diyarbakır Deliller (Hüsrevpaşa) Hanı.....	65
7.3.1 Yapının Tarihçesi	65
7.3.2 Mimari Özellikleri	65
8.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	70
KAYNAKLAR.....	72
EKLER	77
EK A.Haritalar	77
ÖZGEÇMİŞ.....	82

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ANADOLU KERVANSARAYLARININ TARİHSEL VE MİMARİ GELİŞİMİ, KERVANSARAY YAPILARININ İŞLEVLENDİRİLEREK YENİDEN KULLANIMI

Seda AYCIBİN

İstanbul Ticaret Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
İç Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. DR. A. Işık AYDEMİR

2018, 82 sayfa

Bu çalışmada Anadolu da farklı dönemlerde inşa edilen kervansaray yapılarının tarihsel mimari, ve yapısal özellikleri araştırılmış, Anadoludaki önemli ticaret yolları özellikle İpek yolu üzerindeki yerleri ve bağlantıları haritalar üzerinde belirtilmiştir. Günümüzde çoğu harap durumda olan bu konaklama yapılarının tarihi değerlerine yakışır ve mimari kimlikleri bozulmadan yeni bir kullanım ve yeni bir işlevle değerlendirilmeleri, ülkemize ve bulunduğu çevreye kültürel mirasın korunması ve turizme katkı sağlayarak getireceği sosyal, kültürel ve ekonomik faydalar konusunun araştırılması tezin amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda saptanan programa uygun olarak geliştirilen tez toplamda yedi bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde kervansaray yapıları hakkında genel bir bilgi verilmiş olup İpek yoluyla bağlantısına değinilmiştir.

İkinci bölümde tezin amacı, izlenen yöntem ve yararlanılan kaynaklara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde; ticaretin doğuşu ve tarihi ticaret yapıları, Anadoludaki ticaret yol güzergahlarıyla ilgili bilgiler verilmiştir.

Dördüncü bölümde kervansarayların mimarisine değinilmiştir. Yapıların antik dönemden başlayarak Osmanlı dönemine kadarki mimari ve tarihi gelişimleri incelenmiş yapıların yok olma sebeplerinden bahsedilmiştir.

Beşinci bölümde tarihi konaklama yapılarının ipekyoluyla olan ilişkisinden bahsedilmiştir.

Altıncı bölümde tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesine yer verilmiştir. Yeniden işlevlendirmeyi gerektiren sebepler tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik nedenler ele alınmış günümüzde yeniden işlevlendirilen kervansaraylar incelenmiş ve yapıların yeniden değerlendirilmesinde uygulanabilecek teknik yöntemlere yer verilmiştir.

Yedinci bölümde ise yeni işlev verilmiş örnekler incelenmiş, bu yapıların kültür mirasının korunması değerlendirilmesi, ve yakın çevreye sağladığı faydalar açıklanmıştır.

Tezin son bölümü olan sekizinci bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir. Tekrardan işlevlendirme ve korumanın önemi, onarım yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlardan bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kervansaray, İpek yolu, Ticaret, Yeniden İşlevlendirme

ABSTRACT

Master of Science Thesis

HISTORICAL AND ARCHITECTURAL DEVELOPMENT OF ANATOLIAN CARAVANSARAI STRUCTURES, RECONSTRUCTION BY FUNCTIONING OF KERVANSARAY STRUCTURES

Seda AYCIBIN

**İstanbul Commerce University
Graduate School of Applied Natural Sciences
Department of Interior Architect**

Supervisor: Prof. Dr. A. Işık AYDEMİR

2018, 82 pages

In this study, the historical architecture and structural characteristics of the caravansarai structures built in different periods in Anatolia were investigated and the important trade routes in Anatolia, especially the locations and connections on the Silk Road, are indicated on the maps. The purpose of this thesis is to investigate the social, cultural and economic benefits that will contribute to the preservation of cultural heritage and tourism in my country and the neighboring country, which is worthy of the historical values of these most ruined accommodation structures and evaluated with new usage and new function without deteriorating their architectural identity. The thesis developed in accordance with the program determined for this purpose consists of seven sections in total. At the entrance of the work, a general information about caravanserai structures was given and its connection with silk was mentioned.

In the second part, the purpose of the thesis, the method used and the resources used are mentioned.

In the third chapter; the birth of trade and historical trade structures, trade routes in Anatolia.

In the fourth chapter, the architecture of caravanserais is mentioned. From the antiquity to the Ottoman period, the architectural and historical developments of the structures have been studied and the reasons for the disappearance of the structures have been mentioned.

In the fifth chapter, the relation of historical accommodation with silk is mentioned.

In the sixth chapter, the reorganization of historical structures is given. The reasons for re-functioning are historical, social, cultural and economic reasons. Today, re-functioning caravanserais have been examined and technical methods that can be applied in the re-evaluation of structures have been mentioned.

The seventh chapter examines the newly functioning examples, evaluating the protection of cultural heritage of these structures, and explaining the benefits to the immediate surroundings.

In the eighth part, which is the last part of the thesis, the conclusion and the proposal are given. The importance of functioning and protecting from the other side has been mentioned when the repair is being done.

Keywords: Caravanserai, Silk Road, Trade, Re-Functioning

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimimden itibaren her daim bana sabrını gösteren, yüksek lisans tez alıŐma s¼recimde de önerisini, eleŐtirisini ve sabrını benden esirgemeyen değerli danışman hocam Prof.DR. A.ışık AYDEMİR'e

Yüksek lisans eğitimim de bilgi, fikir ve tecr¼belerinden yararlandığım değerli hocam Prof. Dr. Doğan KAYA'ya

G¼lery¼z¼n¼ hiçbir zaman esirgemeyen ve çalıŐmama b¼y¼k katkı sağlayan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Necip Şimşek, Prof. Dr. Hale TURGAY GEZER ve Uzm. Öđrt. Görv. FernazÖNCEL'e

Her zaman yanımda olan ve tez s¼resi boyunca da manevi desteđini benden hiçbir zaman esirgemeyen sevgili dostum Seda TUđLACI ve Fatma Nur ÖZER'e

Hayatımın her aŐamasında olduğu gibi tez çalıŐma s¼recinde de maddi manevi desteğini benden esirgemeyen kıymetli babam Ömer annem M¼zeyyen ve abim Serdal'a çok teŐekk¼r ederim.

Seda AYCİBİN
İSTANBUL, 2018

ŞEKİLLER

Şekil 3.1. Sultanahmet Arasta Görünüş.....	5
Şekil 3.2. İstanbul Kapalı Çarşı Bedesteni.....	6
Şekil 3.3. İpek Han Bursa.....	7
Şekil 3.4. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Kuşadası.....	7
Şekil 4.1. Ribat-ı Melik ve Planı.....	8
Şekil 4.2. Ribat-ı Melik Plan.....	9
Şekil 4.3. Menakeldi Kervansaray Planı.....	10
Şekil 4.4. Epidauros Katagogeion Plan.....	10
Şekil 4.5. Epidauros Katagogeion Görünüş.....	10
Şekil 4.6. Daye Hatun Kervansarayı.....	12
Şekil 4.7. Akçakale Kervansaray Planı.....	12
Şekil 4.8. Akçakale Kervansaray Görünüş.....	12
Şekil 4.9. Başane Kervansaray plan.....	13
Şekil 4.10. Başane Kervansaray Görünüş.....	13
Şekil 4.11. Dehistan Kervansaray Plan.....	13
Şekil 4.12. Dehistan Kervansaray.....	13
Şekil 4.13. Ribat-ı Mahi Plan.....	14
Şekil 4.14. Ribat-ı Mahi Görünüş.....	14
Şekil 4.15. Ribat-ı Anuşirvan Plan.....	15
Şekil 4.16. Ribat-ı Anuşirvan Görünüş.....	15
Şekil 4.17. Ribat-ı Şerif Plan.....	16
Şekil 4.18. Ribat-ı Şerif Görünüş.....	16
Şekil 4.19. Sarafsa Han Plan.....	17
Şekil 4.20. Sarafsa Han Görünüş.....	17
Şekil 4.21. Evdir Han Plan.....	18
Şekil 4.22. Evdir Han Görünüş.....	18
Şekil 4.23. Sultan Han Plan.....	18
Şekil 4.24. Sultan Han Görünüş.....	18
Şekil 4.25. Osmanlı Dönemi Ticaret Yol Haritası.....	20
Şekil 4.26. Issız Han Plan.....	21
Şekil 4.27. Issız Han Plan Görünüş.....	21

Şekil 4.27.İssız Han Kitabı.....	21
Şekil 4.28. Ortaköy Kervansarayı Yan.....	22
Şekil 4.29. Ortaköy Kervansarayı İç Görünüm.....	22
Şekil 4.30. Bursa Emir Han.....	23
Şekil 4.31.Emir Han.....	23
Şekil 4.31.Emir Han Kolidor.....	23
Şekil 4.32. Deveci Han.....	24
Şekil 4.33.Fatih Külliyesi Kervansarayı.....	25
Şekil 4.34. Erzurum Rüstem Paşa Kervansarayı Zemin Kat Planı.....	25
Şekil 4.35. Erzurum Rüstem Paşa Kervansarayı Üst Kat Planı.....	25
Şekil 4.36.Erzurum Rüstem Paşa Kervansarayı Görünüş.....	25
Şekil 5.1. İpekyolu Baharat Yolu Haritası.....	28
Şekil 5.2.Kral Yolu.....	30
Şekil 5.3.Roma Dönemi Yolları.....	31
Şekil 5.4. Doğu Roma (Bizans) Yolları.....	31
Şekil 5.5.Selçuklu Kervansarayları ve Kervanyolları.....	32
Şekil 5.6.Osmanlı Döneminin Önemli Yolları.....	33
Şekil 5.7. Kervansaray- İpekyolu Önemli Kent Haritası.....	35
Şekil 6.1.Kırkgöz Han Plan.....	38
Şekil 6.2.Kırkgöz Han Perspektif.....	38
Şekil 6.3.Kırkgöz Han Restorasyon Öncesi	38
Şekil 6.4.Kırkgöz Han Restorasyon Sonrası	38
Şekil 6.5.Kırkgöz Han Tuvaletlere İnen Yol.....	39
Şekil 6.6.Kırkgöz Han Tandır Kalıntısı.....	39
Şekil 6.7.Kırkgöz Han Gece Aydınlatması.....	39
Şekil 6.8.Kırkgöz Han Aydınlatma.....	39
Şekil 6.9. Çengel Han Zemin Kat Planı.....	40
Şekil 6.10. Çengel Han Zemin Üst Kat Planı.....	40
Şekil 6.11. Çengel Han Rahmi Koç Müzesi Kat Planları.....	41
Şekil 6.12.Çengel Han Rahmi Koç Dükkanı Dış Görünüm.....	42
Şekil 6.13.Çengel Han Rahmi Koç Dükkanı İç Görünüm.....	42
Şekil 6.14.Çengel Han Rahmi Koç Müzesi Ön Cephe	42
Şekil 6.15.Çengel Han Rahmi Koç Müzesi Cadde Cephesi.....	42

Şekil 6.16.Çengel Han Rahmi Koç Müzesi Örtülen Avlu.....	43
Şekil 6.17.Çengel Han Rahmi Koç Müzesi Teşhir.....	43
Şekil 6.18.Saru Han Avlu ve Revaklı Bölüm.....	44
Şekil 6.19.Saru Han Sahne.....	44
Şekil 6.20.Saru Han Oturma Alanı.....	45
Şekil 6.21.Mahperi Hatun Kervansarayı Düğün Organizasyonu.....	45
Şekil 6.22.Mahperi Hatun Kervansarayı Kışlık Bölüm.....	45
Şekil 6.23.Mahperi Hatun Kervansarayı Avlu.....	45
Şekil 6.24.Kazıklı Kervansarayı Kalıntı Görünüşleri.....	48
Şekil 6.25. Kazıklı Kervansarayı Görünüşleri.....	48
Şekil 6.26. Kazıklı Kervansarayı Görünüşleri.....	49
Şekil 6.27. Kazıklı Kervansarayı Ön Cephe.....	49
Şekil 6.28. Kazıklı Kervansarayı Giriş.....	50
Şekil 6.29. Kazıklı Kervansarayı Çelik Konstrüksiyon.....	50
Şekil 6.30. Kazıklı Kervansarayı Çelik Konstrüksiyon.....	50
Şekil 6.31. Kazıklı Kervansarayı Sergi Salonu.....	50
Şekil 6.32. Kazıklı Kervansarayı Konferans Salonu.....	50
Şekil 6.33. Kazıklı Kervansarayı Giriş.....	51
Şekil 6.34. Kazıklı Kervansarayı Sergi Salonu.....	51
Şekil 6.35. Kazıklı Kervansarayı Plan.....	51
Şekil 7.1. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Zemin Kat Planı.....	53
Şekil 7.2. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Üst Kat Planı.....	53
Şekil 7.3. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Restorasyon Öncesi.....	53
Şekil 7.4. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Görünüş.....	54
Şekil 7.5. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Halı Satış Bölümü.....	54
Şekil 7.6. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Avlu.....	54
Şekil 7.7. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Üst Kata Çıkış Merdiveni.....	54
Şekil 7.8. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Üst Kat Kolidor.....	56
Şekil 7.9. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Yatak Odası.....	56
Şekil 7.10. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Yatak Odası.....	56
Şekil 7.11. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Perspektif.....	57
Şekil 7.12. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Görünüş.....	57
Şekil 7.13. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Zemin Kat Planı.....	59

Şekil 7.14. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Üst Kat Planı.....	59
Şekil 7.15. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Restorasyon Öncesi.....	60
Şekil 7.16. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Kesit.....	60
Şekil 7.17. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Kesit.....	67
Şekil 7.18. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Kesit.....	67
Şekil 7.19. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Kesit.....	67
Şekil 7.20. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Yatak Odası.....	69
Şekil 7.21. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Yatak Odası.....	69
Şekil 7.22. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Avlu.....	70
Şekil 7.23. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Restoran.....	70
Şekil 7.24. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Restoran.....	70
Şekil 7.25. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Koridor.....	70
Şekil 7.26. Diyarbakır Deliller Hanı Restorasyon Çalışması.....	71
Şekil 7.27. Diyarbakır Deliller Hanı Plan.....	72
Şekil 7.28. Diyarbakır Deliller Hanı Kesit.....	72
Şekil 7.29. Diyarbakır Deliller Hanı Kesit.....	72
Şekil 7.30. Diyarbakır Deliller Hanı Giriş Kapısı.....	73
Şekil 7.31. Diyarbakır Deliller Hanı Sıralı Dükkanlar.....	73
Şekil A.1. Hitit, Kral, İskender'in yolları haritası	78
Şekil A.2. Roma ve Bizans yolları haritası	78
Şekil A.3. Selçuklu kervan yolları haritası.....	79
Şekil A.4. Osmanlı yolları haritası.....	79
Şekil A.5. İskender, Bizans, Selçuklu,Osmanlı Yolları Haritası.....	80
Şekil A.6. Selçuklu Zamanında Anadolu Ticaret Yolları Yolları.....	81
Şekil A.7. Selçuklu Kervansarayları, kervanyolları ve günümüzdeki önemli turizm bölgeleri.....	82

1.GİRİŞ

Kervansaray diye adlandırdığımız konaklama işlevli bu yapılar ülkeler hatta kıtalararası en önemli ticaret yollarının bulunduğu Anadolu topraklarında yolculuk dikkate alınarak geliştirilen (menzil)bir yerleşim şemasına uygun olarak tarihsel süreç içerisinde çeşitli uygarlıklar ve özellikle de Selçuklular zamanında korunaklı ve kalıcı olarak konaklama ihtiyacını karşılamak için inşa edilmiştir.

Anadolu sivil mimarisinin en güzel örnekleri arasında bulunan yapılarda, yolcular kadarkervan taşıyan hayvanlarında her türlü ihtiyacını karşılayacak donanım bulunmaktaydı. İpek yolunun asırlar boyu kullanılmasında ticaret yolları üzerinde bulunan kervansaray yapılarının katkısı büyüktür. Selçuklular ve ardından da Osmanlı dönemi devlet yapısının gücü de buna imkân sağlamıştır. Savaş zamanında askeri amaçla da kullanılan yapılarda askerlerin ve sivil halkın konaklamasına imkân verilmiştir. Kervansaraylar İpekyolu üzerindeki kavşak noktalarında menzil ihtiyacına göre aralıklarla yapılmıştır. Taşıt aracı olarak deve kullanıldığı için günde ancak 8-10 saat yol alınabildiğinden yol üzerindeki kervansarayların mesafesi ancak 30-40 km mesafe aralıktadır. Zaman içerisinde gelişen teknolojiyle birlikte ticaret, yolları değişmiş ulaşımda kullanılan araçlar taşımacılık tamamen değişmiş, yapıların işlevi farklılaşmış, yeni yapı türleri ortaya çıkmış dolayısıyla konaklamaya ihtiyaç duyulmamış kervansaraylar da zamanla terk edilip tahrip olmuştur. Günümüzde şehir merkezlerine yakın veya şehrin içinde olan hanlar ve kervansaraylar konaklama için kullanılmayarak ticaret, depo, gibi asıl olan amaçları dışında kullanılmıştır. Köylere yakın olanlar ise büyük ve küçükbaş hayvanlara barınak olmuştur. Bazı kervansaray yapıları ise turizm bakanlığının İpekyolu projesi dâhilinde restore edilerek turizm amaçlı kullanıma açılmıştır. Ülkemizde önemli bir konuma sahip olan tarihi yapılar bu proje dâhilinde kültürel katkıda bulunurken aynı zamanda, kültür mirasımızın da korunmasına olanak sağlamıştır.

Bu araştırmada kültürel mirasımızın önemli bir ögesini oluşturan kervansaray yapılarının tarihi değerlerine yakışır ve mimari kimlikleri bozulmadan yeni bir kullanım ve yeni bir işlevle değerlendirilmeleri, ülkemize ve bulunduğu çevreye kültürel mirasın korunması ve turizme katkısı bulunarak getireceği ekonomik, sosyal

ve kültürel yararlar konusu araştırılmıştır. Kültürel turizme dönük olarak arkeolojik sitler ve ören yerleri ile ilişkilendirilerek, tarihsel ve özgün mekânları ile yeniden konaklama işlevli olarak değerlendirilmeleri Kültürel mirasımızın korunması, turizme katkısı (yarattığı cazibe) dolayısı ile çok önemlidir.

Tezde yöntem olarak öncelikle Anadolu'da yer alan kervansaray yapılarının tanımı, tarihçesi ve mimari özellikleri araştırılmış, verilen yeni işlevler ve kullanımlar konusu tartışılmıştır.

Daha sonra bilinen, inşa edilmiş olan Öküz Mehmet Paşa kervansarayı, Edirne Rüstempaşa kervansarayı ve Diyarbakır Deliller Hanı'nın yapısal özelliklerinin incelenmesi sonuçları da dikkate alınarak açıklanmıştır.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Kervansarayların tarihsel ve mimari gelişimleri açısından incelenip İpekyoluyla bağlantısının araştırılıp, restorasyon görüp yeniden işlevlendirilmesi konusunun araştırıldığı tez çalışmasına ilk olarak İstanbul Araştırma Enstitüsü, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi kütüphanesindeki kitap, makale, bildiri, yayımlanmış tez, çizim ve fotoğraf arşivlerinin incelenmesiyle başlanmıştır. Tezin üçüncü bölümünde yararlandığım, Fatih Şahin'in 'Ticaret Yapılarında Tarihsel Gelişim ve Tipolojiler: Trabzon Üzerine Yansıyış Şekilleri' adlı makalesi yararlandığım önemli bir kaynaktır. Aynı bölümde kaynak olarak Rene Sadillot, Mustafa Cezar ve Hazal Ceylan Öztürker'den de yararlanılmıştır. Tezin dördüncü bölümünde Gönül Cantay'ın 'Türk Mimarisinde Kervansaraylar' adlı çalışması kervansaraylarla ilgili detaylı bilgi sahibi olmamı sağlamıştır. Bu bölümde Hüseyin Uslu'nun 'Başlangıçtan Günümüze İslam Müesseseleri Tarihi', Osman Eravşar'ın 'Anadolu Selçuklu Kervansarayları', İnci Kuyulu'nun 'Özbekistan ve Türkmenistan'da Bulunan Ortaçağ Kervansarayları Üzerine Gözlemler' ve Oktay Aslanapa'nın 'Türk Sanatı I-II' kitaplarından da sıkça yararlanılmıştır. Cengiz Bektaş'ın 'Selçuklu Kervansarayları Korunmaları, Kullanımları Üzerine Bir Öneri' adlı kitabının özellikle plan ve haritalarından dört ve beşinci bölümde yer verilmiştir. Gökçe Günel'in 'Anadolu Selçuklu Dönemi'nde Anadolu'da İpek Yolu - Kervansaraylar - Köprüler' adlı makalesi kervansarayları gözlemlemem açısından oldukça faydalı oldu. Çalışmanın altıncı bölümünde kervansarayların yeniden işlevlendirilmesi, nedenleri, yeniden değerlendirilmesinde önerilen işlevler hususunda Ülkü Altınoluk'un 'Binaların Yeniden Kullanımı' adlı kitabından yararlanılmıştır. Bu bölümde Pınar Arabacıoğlu ve Işık Aydemir'in 'Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı' adlı makalesi, yeniden işlevlendirmenin önemi hususunda bilgi sahibi olmamı sağlayan önemli bir kaynak olmuştur.

3.TİCARETİN DOĞUŞU VE TARİHİ TİCARET YAPILARI

3.1. Ticaretin Ortaya Çıkışı

En eski zamanlarda, ticaret kavramı ürün takasıyla başlamıştır. Dini merasimlerin vazgeçilmezi olan hediye verme ve karşılığını alma hali, ileriki zamanlarda takas kavramını geride bırakarak unutulmuş, ticaret kendine has adetleri olan ayrı bir durum haline gelmiştir. Takasilkesi, zamanla maddi sebeplerden kaynaklanan arz ve talebin karşılıklı eylemine dönüşüp, değişerek alışveriş kavramını ortaya çıkarmıştır. Sosyal bir hareket olan alışveriş, insanların birbirleriyle karşılıklı olarak gereksinimlerini gidermek sebebiyle, fayda sağlayan bir durumdur. Ürün takasıyla ortaya çıkan alışveriş zaman içerisinde yerini paraya bırakmıştır. Can ve mal güvenliğinin alışveriş esnasında korunması için, korunaklı yer ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu durumun sağlıklı ilerlemesi için belirli kurallar konmuştur.

Eski ve Ortaçağın en yoğun ticaret alanının Akdeniz çevresi olduğu bilinir. Buna rağmen, en zahmetli ve en tehlikeli ticaret yolculukları, Çin'den Basra Körfezine uzanan deniz yolunda ve Orta Asya üzerinden Mezopotamya'ya kadar varan kervan yollarında yapılmıştır. Böylece Uzak Doğu, Hindistan ve Orta Asya'nın ticaret mallarının bir bölümü Akdeniz kıyılarına aktarılmıştır (Cezar, 1985).

Batıdaki gösterişli yaşantı, doğunun eşyalarına olan ilgiyi oluşturarak Çin'in ipek ve porseleni oldukça değerli bir durum almıştır. Bunun akabinde uzaktaki ticaret merkezlerine varma isteği ana ticaret yolları olan ipek yolunu oluşturmuştur.

İpek Yolu'nun en uzun bölümü Türklerin oturduğu topraklardan geçmektedir. Bu nedenle Türkler çeşitli yönlerden ticarete ilgilenmişlerdir. İpek Yolu üzerindeki kervancılar arasında Çinli, Hintli ve İranlılar da vardı. Sonuçta, bazı şehirlerde yoğun ticaret, sabit ve seyyar pazar yerlerine olan ihtiyacı arttırmıştır. Alıcının mallara kolayca erişmesini sağlamak ve aynı zamanda zanaatkarların çalışmasını gösterme isteği, iş yerlerini dışa dönüklüğe yönelmiş ve dükkân birimlerini tamamlayan öğeler olmuşlardır (Sadillot, 1983).

Türk ticaret yapıları olarak han, ribat, kervansaray, arasta, bedesten vb. yapılar kullanılmıştır. Konu dâhilinde bulunan han ve kervansaray yapıları genel olarak aynı anlamda kullanılsalar da mimari ve işlev açısından farklılık göstermektedir.

3.2 Tarihi Ticaret Yapı Çeşitleri

3.2.1 Arastalar

15.yy Osmanlı Döneminin ikinci yarısından itibaren bir düzlem üzerinde dizilmiş dükkânlardan oluşan yapılar inşa etmişler bunlara da 'arasta' adını vermişlerdir (Şekil 3.1). Farsça "arastak", yani örtü anlamını taşıyan arasta, üzeri ya tümüyle ya da dükkân saçaklarıyla kısmen örtülmüş çarşılar olarak, doğu'da alışveriş alanlarının gelişim sürecinde önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Arasta; eskiden çarşılarda aynı çeşit mal satan esnafın bulunduğu kısım olarak da tanımlanmış ve bazen külliyelerin de bir bölümünü oluşturmuştur (Şahin,1281).

Osmanlı Devletine başkentlik yapmış olan şehirlerin çoğunda arasta örnekleri mevcuttur. Üstü kapalı veya açık olarak, yanyana ya da karşılıklı olarak dizilmiş, aynı yükseklikte ve ölçüde dükkân sıralarından oluşan bu yapılar kâgirdir. Yekpare olarak inşa edilen yapılara zaman içerisinde dükkân ilavesi yapılarak form değişikliği yapılmaz.

Şekil 3.1. Sultanahmet Arasta Görünüş
(gezilmesigerekenyerler.com/gezilecek-yerler)

3.2.2 Bedestenler

Bedesten kelimesinin kökeni 'bezistan' ya da 'bezzazistan' olup, zaman içerisinde değişerek bedesten ya da bedesten şeklinde kullanılmaktadır. Yapıldıkları ilk dönem kumaş ve bez satmak için yapılmış olan yapılar daha sonraki zamanlarda kıymetli mal ve eşya alımsatımına tahsis edilmiştir (Şekil 3.2).Şehrin asıl kapalı alışveriş merkezini oluşturan yapılar, genellikle büyük tüccarların bulunduğu ve transit

ticarete konu olan ürünlerin satıldığı, kapalı Pazar yerleridir. Çarşının kalbi durumunda olan bedestenler değerli malların satılması, korunması ve belgelerin saklanması gibi görevleri üstlenmiştir.

Ticaret anlayışının da gelişmesiyle, bedestenler daha sonraları para işlemlerinin ve ticaret mallarının değer belirlemelerinin yapıldığı yani borsa görevi gören bir merkez hâline gelmiştir(Şahin,1281).

Şekil 3.2.İstanbul Kapalı Çarşı Bedesteni (istanbul.com)

3.2.3 Hanlar

Farsça bir kelime olan han; belirlenmiş bir güzergâh üzerinde kurulmuş olup çeşitli amaçlarla seyahat edenlere hayvanları ve mallarıyla birlikte geçici olarak barınabilecekleri güvenli bir yer ve yiyecek temin eden konaklama yapısı anlamında kullanılmaktadır (Şekil 3.3). Han ve kervansaray kavramları birbirlerinin yerine kullanılsalarda aslında işlevsel olarak birbirinden farklıdır. Kervansaraylar daha çok şehirlerarası güzergâhlarda konumlanırken, hanlar ise daha çok şehir içlerinde kurulmuştur. Kervansaraylarda yolcuların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hamam, mescit, mutfak, dükkân gibi hizmet bölümleri bulunurken hanlarda ise bu bölümlerin bir kısmı bulunabilmekteydi çünkü hanlar şehir içlerinde konumlandıkları için bu ihtiyaçların büyük bir bölümü şehir içerisinde rahatlıkla karşılanabilmekteydi. Ayrıca şehir içlerinde mal ve can güvenliği ıssız kervan yollarına göre daha korunaklı olduğu için kervansaraylarda kalın duvarlar, yüksek ve az pencereler bulunurken şehir hanlarında ise bu kale gibi korunaklı görüntü yoktur. Dolayısıyla şehir içlerinde bulunan hanlar gerek ebat, gerek fonksiyon gerekse cephe ve konstrüksiyon açısından kervansaraylardan farklıdır.

Şekil 3.3. İpek Han Bursa (bursa.bel.tr)

3.2.4 Kervansaraylar

Etimolojik olarak Farsçaya ait bir kelime olan “ ك ر و ذ سرا ” “Kār wānsarā” kelimesi, “Kervansaray” olarak geçmiştir. Orijinali Farsça olan Kervansaray kelimesi, “Karban”, işi koruyan anlamına gelir (Develioğlu, 1990:501) . Ticari yapılar grubunu temsil eden ve Anadolu kentleşmesinde önemli bir fonksiyona sahip olan kervansaraylar, sonrasında Anadolu coğrafyasında tamamıyla Türkçeye ait bir kelime olan “Han” olarak adlandırılmıştır(Şekil 3.4). Prototipleri Orta Asya Eski Türk Devletlerine dayandığı bilinen hanlar, Eski Türk devletlerinde “Rıbat” olarak adlandırıldığı bilinmektedir (Öztürker, 2013, 175).

Şekil 3.4. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Kuşadası (kusadasigo.com)

4.KERVANSARAYLARIN MİMARİSİ

4.1Kervansarayların Doğuşu ve Gelişimi

İslam toplumlarının ortaya koyduğu hayır ve sosyal müesseselerinin başında gelen kervansaraylara benzeyen yapılara; Romalılar döneminde; Anadolu'da sınır boylarında ve stratejik öneme haiz noktalarda, içinde sürekli askerlerin bulunduğu 'castel' veya 'castrum' denilen eserlerin varlığı bilinmektedir. Genellikle askeri amaçlar için yapılmış olan Castrumlar aynı zamanda barınak olarak da kullanılmaktadır (Uslu, 1985;196).

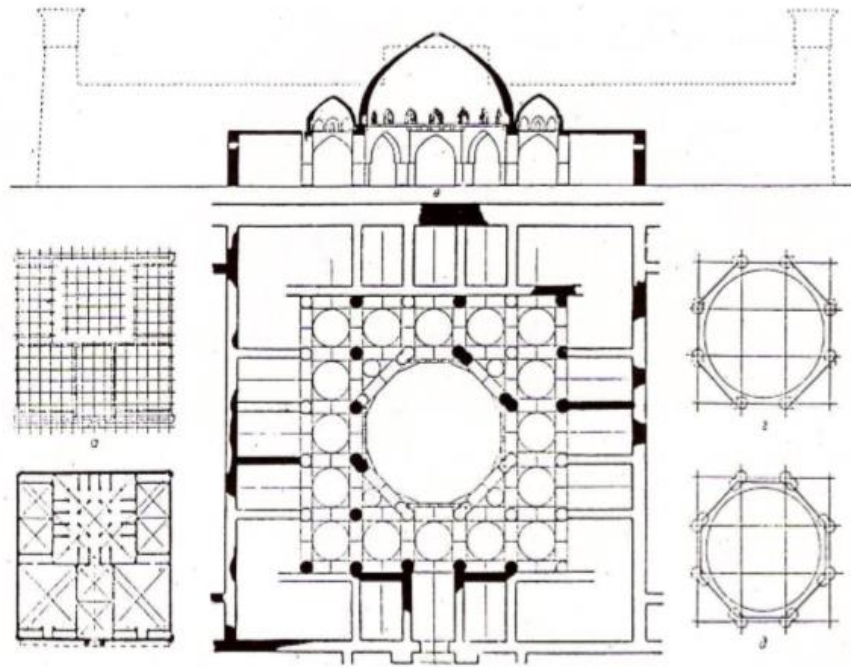
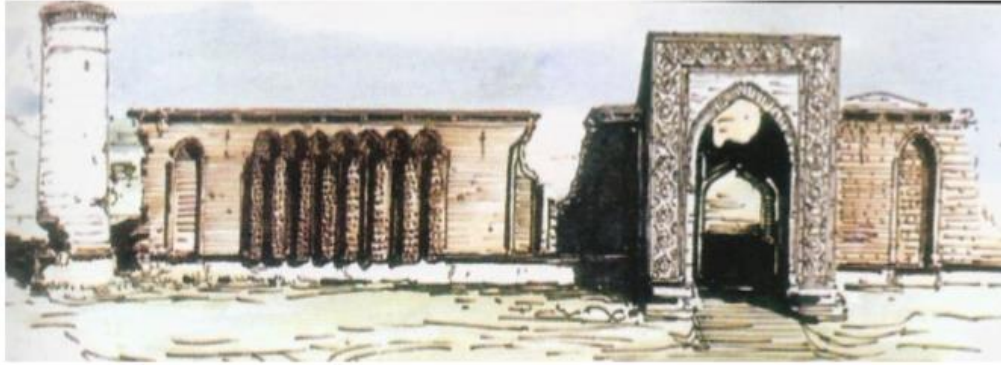
Türk mimarisinde bulunan en eski kervansaray yapıları Karahanlılar zamanında yapılmış olup, bunlara Ribat adı da verilmektedir. Bu dönemde yapılan kervansaray mimarisi ve planları daha sonra, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu döneminde geliştirilmiştir. ŞemsülmülûkNasr b. İbrahim'in yaptırmış olduğu iki kervansaraydan biri olan Buhara-Semerkant yolunda bulunan 1078-1079 tarihli Ribât-ı Melik'in anıtsal taç kapısı ve cephesi (Şekil 4.1) hala sağlamdır.

Şekil 4.1. Ribat-ı Melik taç kapı (okuryazarim.com)

86x86m ölçülerinde kare planlı olarak inşa edilen yapının cephesi kerpiç üzeri tuğla kaplı olup geniş yiv düzeni dikkat çeker. Üstte sivri kemerlerle birbirine bağlanan bu iri yivler bütün kısımlar için ayırıcı olmuştur. Aynı şekilde Çar Kurgan minaresinde de bulunan bu form dikkat çekici bir gelişmeyle Anadolu'da kendini göstermektedir. Yapılan son araştırmalarda bir külliye şeklinde ele alınan bu yapı kazılar sonucunda dikkat çekici bir restitüsyonlatanıtılmıştır. Köşelerde kulelerle kısıtlanan anıtsal

cephenin arkasında üzeri açık üçlü biri avlu tasarımı bulunmaktadır. Bunun arkasında ise ikinci bir anıtsal giriş kapalı bölüme götürmektedir.

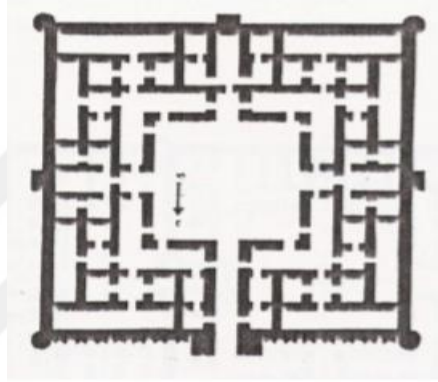
Şekil 4.2. Ribat-ı Melik ve planı (Dora, 2006, Aslanapa, 1993).

Karahanlılar aynı zamanda kervansaray mimarisinde birçok yenilik de yapmışlardır. Yapıların büyük ölçekli olmasını sağlamışlardır. Karahanlı hanları açık bir avlu etrafında şekillenen mekânlar ve her bir yüzün ortasına yerleştirilmiş eyvanlardan oluşur. Bu plan düzeni daha sonraları Büyük Selçuklular zamanında geliştirilmiştir. Karahanlı döneminin en dikkat çeken kervansarayı Buhara- Semerkant yolundaki Ribat-ı Meliktir (Şekil 4.2). Bu kervansaray 1078 tarihinde Karanlı hükümdarı Nasır bin İbrahim için yaptırılmıştır(Eravşar, 26-27).

Ortada sekiz köşeli bir destek dizisine oturtulmuş büyük merkezi kubbe on altı küçük kubbe ile çevrelenmiştir. Merkezi kubbe ile örtülü bu kare mekânın iki yanında

üzerleri kısmen açık iki yan avlu bulunmaktadır. Geç dönem İran Kervansaraylarının kapalı bölümlerini andıran böyle bir tasarım eğer gerçekten yapının ilj dönemine aitse, bu Karahanlı Kervansarayı, Açık ve kapalı bölümleriyle Türk mimarisinin ileriki kervansarayşemalarının da bir öncüsü olmak durumundadır. (Altun cilt:24; 414)

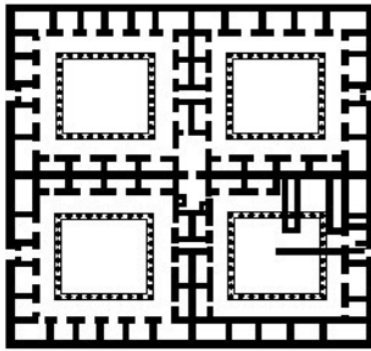
Ribat-ıMelik, Menakeldi (Tiyensan-Fergana) (Şekil 4.3) 54 odalı olup köşe pandantiflerinden kubbeye geçişler ile stalaktidli tromp şekilleri ile en gelişmiş örnekler arasında sayılabilir. Bu başarı Orta Asya Türk mimarlığında önemli bir gelişim örneğidir. Yapımalzemesi tuğla, kerpiç ve kısmen taştır (Dora, 2006).

Şekil 4.3.Menakeldi Kervansarayı planı (Usta, 1994)

4.1.1 Antik, Bizans, Emevi ve Abbasiler Dönemi

Antik Dönemde, Olimpia, Epidauros (Şekil 4.4, Şekil 4.5), Kassope gibi Yunanistan'ın birkaç bölgesinde rastlanılan katagogionlar, tedavi için gelenler, tüccarlar, askeri, resmi görevler için seyahat edenler ve kutsal yerleri ziyaret edenler için yapılmış konaklama yapılarıdır (Er, 2004; Kayın, 1998).

Şekil 4.4. Epidauros Katagogeion
(perseus.tufts.edu)

Şekil 4.5. Epidauros Katagogeion
(commons.wikimedia.org)

Antik çağın en iyi kurulmuş yol ağı sistemi Roma Dönemidir. Roma Döneminde, doğu ülkelerinde, bugünün ölçüsüyle yetmiş beş kilometrede bir yapılmış insanlar ve atlar için bölümlerin olduğu konaklama yapılarından bahsetmektedir. Posta işlerinde de kullanılan bu yapılar, aslında ücretli olmasına rağmen devlet yapısı olduğundan devlet görevlerine karşılıksız hizmet verdiğini belirtmektedir (Bektaş1999).

Bizans Döneminde askerlerin ya da din adamlarının konaklaması için yapılmış “ksenodokion” yapıları bulunmaktadır.

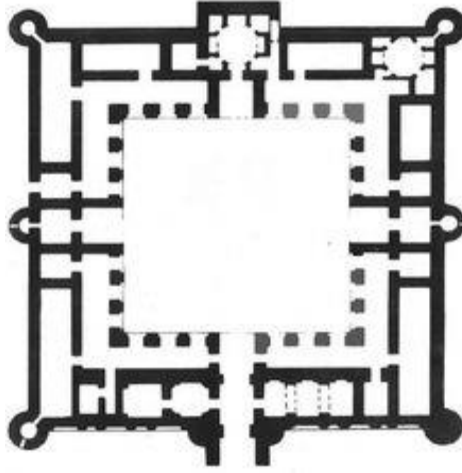
Emevi Devleti’nin büyük şehirlerinde dükkânların bulunduğu hanlar, genellikle iki katlı olup zemin kat ticaret birimleri, üst kat ise yatma birimleridir. Bazılarında ise üst katlar depo ya da meskendir (Bal, 2008).

Abbasiler Döneminin ilk ribat örneği, Tunus’ta 796 yılında Abbasi valisi Hartama’nın yaptırdığı Monastır Ribatı’dır.

4.1.2 Karahanlılar Dönemi

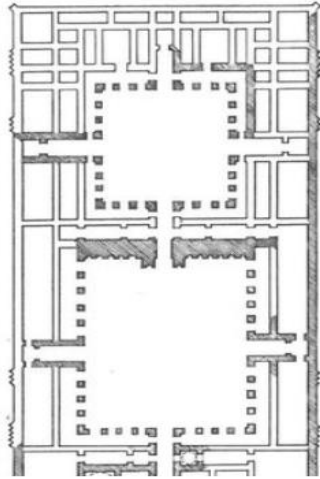
Karahanlılar döneminde yapılan kervansaray yapıları XI. yüzyıl ile XII. Yüzyılın başlarında sağlam bir temel olmuştur. Dâye Hatun (Şekil 4.6), Akçakale (Şekil 4.7, Şekil 4.8), BaşaneKurtlutepe(Şekil 4.9, Şekil 4.10), Dehistan(Şekil 4.11, 4.12) kervansarayları Büyük Selçuklu kervansarayları ile (ribâtlar) benzer plan ve biçimözelliklerine sahiptir. Başane Kervansarayı ise plan şemasıyla Anadolu’daki sultan hanlarının plan şemasına benzemektedir yapının önde açık kısmı bulunurken arkada ise kapalı kısmı vardır ve 11. yyın sonu 12.yyın başında inşa edildiği düşünülmektedir.

Bugün, Dâye Hatun Kervansarayı’nın duvarlarını kaplayan tuğlaların büyük bölümü dökülmüş, revaklarının bir bölümü ortadan kalkmış bazı kemerleri ile üst örtüsünün bir bölümü yıkılmıştır. Kare planlı yapının dört eyvanı, revaklı avlusunun etrafı mekânlarla çevrelenmiştir. Revakların arkasına sivri kemerli tonozlarla örtülmüş ince uzun ahır bölümleri ile kubbeye ya da haç tonozlarla örtülmüş daha küçük odalar şeklindeki yolcu bölümleri yerleştirilmiştir (Kuyulu, 103,104). Yapı plan tasarımının yanında, cephe tasarımı ve süslemeleriyle de dikkat çekmektedir. Giriş cephesi ve avlu cephelerinde bulunan süslemeler, cephelere dekoratif bir görünüm kazandırmıştır. Yapılan bu süslemeler kalıplama tekniğinde olup, pişmiş toprakla yapılmıştır. Bazı panolarda dört halifenin ismine rastlanır.

Şekil 4.6. Dâye Hatun Kervansarayı (www.pinterest.dk/pin/)

Akçakale Kervansarayı'nın günümüze en iyi şekilde ulaşmış kısmı birinci ve ikinci avlu cepheleridir. Sade görümlü birinci avlu cephesinde, adeta testere dişi gibi üçgenler yaparak dışa taşan dalgalı duvarlarla cepheye hareket kazandırılmıştır. Cephenin ortasında bulunan taçkapısı oldukça sadedir. İkinci avlu cephesi ise farklı bir düzenlemeye sahiptir. Bu cephe birinci avlu cephesinden daha özenli yapılmış ve taçkapısı daha anıtsaldır. Çift çökertme içine alınmış sağır kemerlerle, cepheye dekoratif bir görünüm kazandırılmıştır (Kuyulu, 105).

Şekil 4.7. Akçakale Kervansarayı (www.pinterest.dk/pin/)

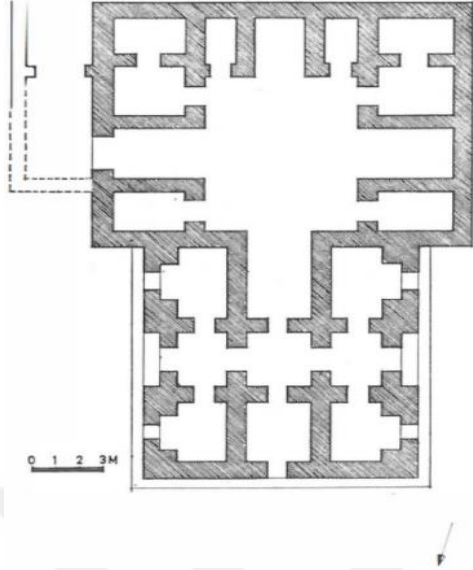

Şekil 4.8. Akçakale Kervansarayı görünüş (selcuklumirasi.com)

Başane Kervansarayı diğer yapılardan daha küçük boyutlu inşa edilmiş, bir avlu ile bir kapalı bölümden oluşmaktadır. Dört eyvanlı avluda, eyvanlar arasına mekânlar

yerleştirilmiştir. Kapalı bölümde ise, avlunun kuzey eyvanından girilen bir dağılım mekânı ile bu mekânın etrafına sıralanmış hacimler bulunmaktadır(Kuyulu, 106).

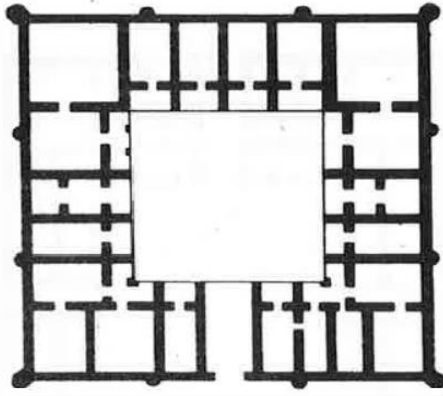

Şekil 4.9.Başane Kervansarayı Plan
(www.pinterest.dk/pin/)

Şekil 4.10.Başane Kervansarayı görünüşü
(selcuklumirasi.com)

Üzerinde iyice durulması gereken Türk mimarisinin bu erken devrinde Karahanlılar, cami ve türbeleriyle ileriki gelişmeleri etkileyecek olan ilk adımları atarken kervansaray mimarisinde gerçekleştirdikleri avlu eyvan ve kubbe kompozisyonlarıyla da öncülük etmişlerdir.

Şekil 4.11.Dehistan KervansarayıPlan
(www.pinterest.dk/pin/)

Şekil 4.12. Dehistan Kervansarayı
(selcuklumirasi.com)

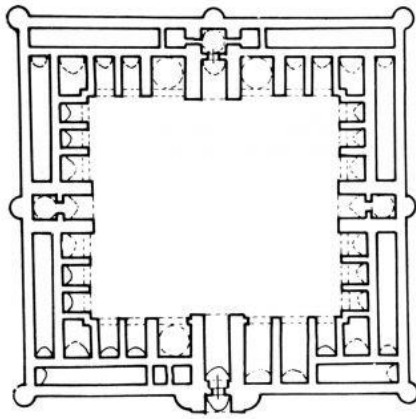
Bu dönemde yapı malzemesi olarak tuğla ve kerpiç kullanılmıştır dolayısıyla da yapıların günümüze kadar ulaşamamasının en önemli sebeplerinden biri malzeme dayanıklılığının az olmasıdır.

4.1.3 Gazneliler Dönemi

Karahanlı, ribatlarından sonra Gaznelilerde, aynı isim altında yapılar meydana getirirse de bunları çoğu zamanla kaybolmuştur. Sengbest'te türbenin yanında bulunan ribat bir kervansaray olarak inşa edilmiştir. Bunun dışında aynı bölgede Tus-Sebah yolunda Gazneli Sultan Mahmut 1090-1020'de Ribat-ı Çahe ismi ile bir kervansaray yaptırmıştır. Hamdullah Müstevfi el Kazvini'ta 1340'ta yazdığı 'Nühket el kulub' adlı eserinde, büyük kervan yollarını anlatırken Sengbest'ten 6 fersah uzakta Ribat-ı Mahi'den (Şekil 4.13) bahsetmektedir. (Aslanapa, 15)

Godard, bunun Meşhed çayının sol kıyısında bulunduğunu uzaktan görmüş ve yazılı kaynaklarla karşılaştırınca da Ribat-ı Mahi'nin (Şekil 4.14), Gaznelilerin Ribat-ı Cahisin'den başka bir şey olmadığını tespit etmiştir. (Aslanapa, 15) Meşhed'in 100 km doğusunda Serahs yolunda, Sovyet sınırı yakınında bulunan Ribat-ı Mahi dört eyvanlı avlu etrafında sıralanan mekânlarla (70,68x 71,92) karaya yakın ve yuvarlak kulelerle takviyeli bir kervansaraydır. (Aslanapa, 15)

Dört eyvanlı avlu şeması ve tuğla süslemeler gibi Karahanlı mimarisi geleneklerini devam ettiren Ribat-ı Mahi'de en çok dikkat çeken özellik, eyvan kubbe birleşmesinin Büyük Selçuklulardan çok önce (1019-20) de daha XI. Yüzyılın ilk çeyreğinde Gazneliler tarafından gerçekleştirilmiş olmasıdır. (Aslanapa, 15)

Şekil 4.13. Ribat-ı Mahi Plan
(pinterest.com)

Şekil 4.14. Ribat-ı Mahi
(bedesten.net)

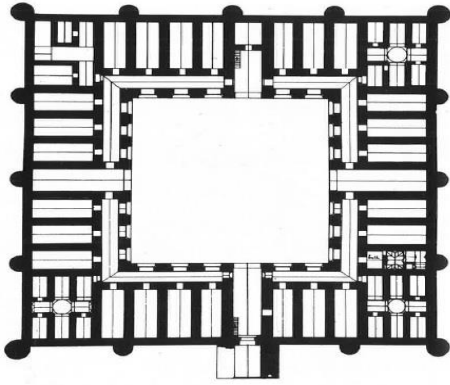
Eyvan kemerlerinin içi ve yan duvarları geometrik bölümler içinde palmet ve Rumilerden dolgularla süslenmiştir. Bu geometrik süslemeler atlamalı olarak bir kenarı kırık sekizgenlerin kesişmesi ile meydana gelen dörtlü düğümlerle Özkent türbesindeki motiflerin değişik bir şeklidir. Eyvanların dolanan tuğladan kesme

büyük harflerle çiçekli kufi kitabe kuşağı, Sengbest Arslan Cazip Türbesi kitabesine benzemekte olup Gazneli üslubundadır. (Aslanapa, 15)

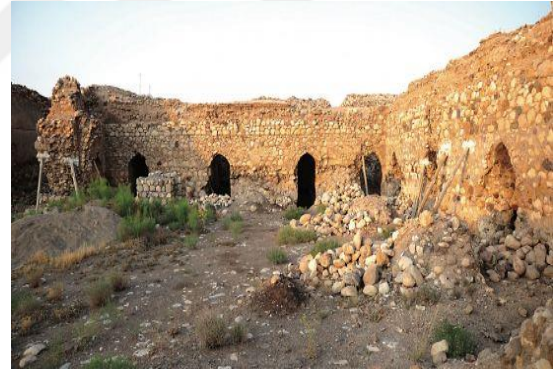
Ribat-ı Mahi bir yandan eyvan kubbe birleşimine yol açarken, diğer yandan da Selçuklu Kervansaraylarının öncüsü olarak Karahanlı mimarisi ile Selçuklu mimarisi arasındaki köprüyü kurmuştur.

4.1.4 Büyük Selçuklu Dönemi

Karahanlı ve Gaznelilerin geliştirdiği kervansaray yapıları, mimari açıdan Büyük Selçuklu kervansaraylarını da etkilemiştir. Damgan- Simnan güzergâhı üzerinde Ehvaz denilen bölgede bulunan Ribat-ı Anuşirvan (Şekil 4.15) kervansarayı 72x72m boyutlarında kare planlı olarak tasarlanmış bir yapıdır. Köşelerinin ve duvarlarının orta bölümleri kulelerle takviye edilen yapı, revaklı avlunun etrafında bulunan mekânlardan oluşur (Şekil 4.16). Mekânlar birbirine biri giriş bölümünü oluşturan dört eyvanla bağlanmaktadır. İç kısmında dört kollu eyvanlarla çevrili küçük kubbeler halinde, kendi içerisinde düzenlenmiş mekânlar bulunur.

Şekil 4.15. Ribat-ı Anuşirvan Plan (pinterest.com)

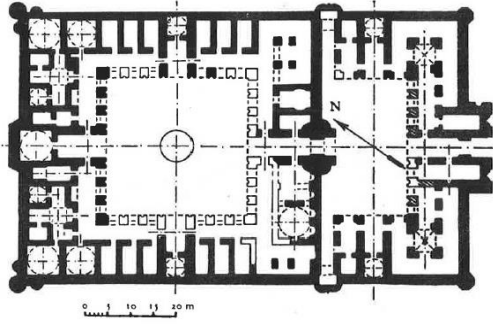

Şekil 4.16. Ribat-ı Anuşirvan Görünüş (selcuklumirasi.com)

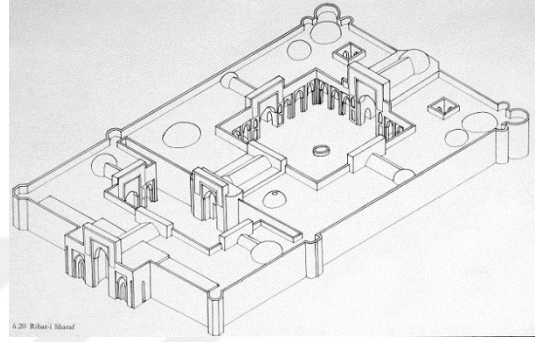
Nişapur- Sebzevar arasında bulunan Ribatı Zafarani ise günümüzde tamamıyla haraptır. Yapı Herzfeldin çizdiği plana göre 75x 75 m ölçülerinde olup, kare planlı, köşe kuleli ve dört eyvanlı avlulu bir yapıdır.

Nişapur- Merv güzergâhı üzerinde 1154-1155 tarihleri arasında ele geçirilen Ribatı Şerif (Şekil 4.17) kervansarayı ise aşağı yukarı 1114-1115 tarihleri arasında inşa edilmiştir. Büyük Selçukluların en önemli eserleri arasında bulunan yapının eyvanlarından birinde bulunan yazıtta Sultan Sencer (1118-1157) ve eşinini ismi geçmektedir. Tamamen tuğladan ve iki avlulu olarak inşa edilen yapının, ikinci

avlusunun giriş kısmı Karahanlıların Daye hatun Kervansarayının girişine benzer. Avluların ikisinin de revaklı ve dört eyvanlı olduğu bu kervansarayın arkasında küçük kubbeli mekânlar bulunmaktadır (Şekil 4.18). Avlu eyvanı cephesindeki kitabe de ise Ebul Kasım adı yer almaktadır. Avlunun çevresinde eyvan harici farklı hizmet mekânları da bulunmaktadır. Selçuklu kervansaraylarının özellikle taç kapıları dikkat çeker.

Şekil 4.17. Ribat-ı Şerif Plan
(okuryazarim.com)

Şekil 4.18. Ribat-ı Şerif Perspektif
(okuryazarim.com)

4.1.5 Anadolu Selçuklu Dönemi

Anadolu Selçukluları, Bizans ve Roma Döneminden kalan yollara ilave olarak, Konya'nın başkent olmasından dolayı Konya merkezli Kayseri ve Sivas gibi büyük şehir merkezleriyle kurulan ticaret yollarının yanında Alanya, Antalya ve Sinop gibi liman şehirlerini de ele geçirerek Akdeniz ve Karadeniz'de milletlerarası ticaret ağı kurmuştur.

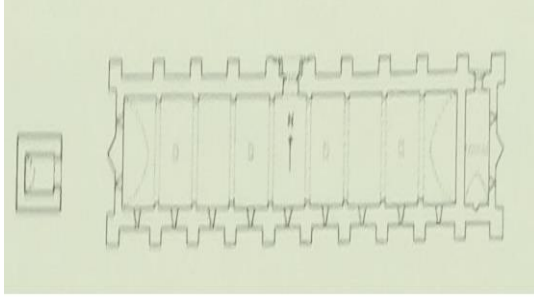
Anadolu Selçuklu kervansarayları, bölgesel yapı geleneklerini açıkça gösterdiği için ve Selçuklu kervansaraylarına öncü olacak Bizans kervansarayları mevcut olmadığından bu yapıların Bizans orijinli olmadığını ifade etmektedir. Orta Asya ve İran'da bu yapıların Anadolu öncesi örnekleri olan ribatlara hem işlev hem plan şeması açısından benzediğini, üst örtüde ise Anadolu'daki bazilikalardaki gibi tonoz kullanılmış olup orta kısmın bir fenerle aydınlatıldığını belirtmektedir (Eraybat,11).

Anadolu Selçuklular dönemindeki kervansaray yapıları daha önceki dönemlerden bazı farklılıklar gösterse de gene de Türk sanatına bağlı olarak gelişmiş, Osmanlı mimarisi ve Türkistan Türk mimarisi arasında önemli bir köprü olmuştur. Bu dönemde tuğla ve kerpiç malzeme yerine kesme taş kullanılmıştır. Kervansaraylar üzerine yapılan ilk çalışmalardan beri, yapılarda belirli bir plan tipolojisi arayışının

olduğu görülmektedir, coğrafyaya göre değişiklik göstermesi de tipolojinin nasıl yapılacağı sorusuna sebep olmuştur. Anadolu Selçuklu kervansarayları üç tipolojide incelenir;

- Kapalı (Avlulu) Tip Kervansaraylar

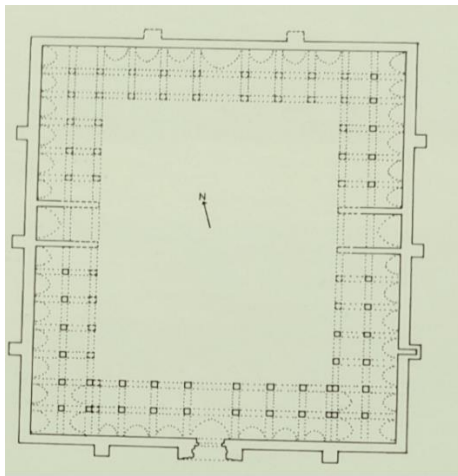
Şekil 4.19. Sarafşa Han Plan

Şekil 4.20. Sarafşa Han- Alanya

Alanya'nın 15 km batısında, Alanya- Antalya karayolu üzerinde bir tepe üzerinde bulunan Şarafşa Hanı (Şekil 4.19, Şekil 4.20), tek tonozlu, dikdörtgen planlı olup 9x62 m ölçülerindedir. Hanın doğu kısmında gözetleme kulesini andıran bir minaresi bulunmaktadır. On bölmeli han olarak tasarlanan yapı tamamen taşla yapılmış olup, üstü açık beşik örtüsü şeklinde kapatılan güney ve kuzey duvarlarına, dışarıdan payanda eklenerek sağlamlığı arttırılmıştır. Yapının sol bölümündeki son kısmının kapısı kuzeye açılan bir mescit ve aynı zamanda bir tabhanedir. Kapının üst kısmında bulunan kitabeğe göre yapı ve yanındaki mescit, I. Alaaddin Keykubat'ın oğlu II. Keyhüsrev döneminde yapılmıştır. Kitabede yapının inşa tarihi bulunmamaktadır.

- Açık (Avlulu) Tip Kervansaraylar

Şekil 4.21. Evdir Han Plan

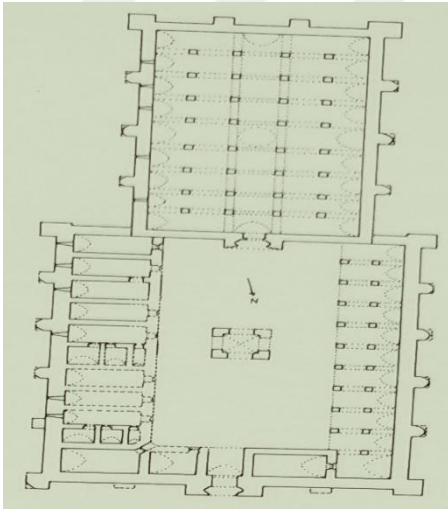

Şekil 4.22. Evdir Han

Evdir Han (Şekil 4.21, Şekil 4.22) Antalya- Burdur yolu üzerinde bulunmaktadır. Antalya çıkışındaki ilk menzil yeri olan yapı, 19.yyda Kiepertharitasıda, Evdir ve Kırkgöz hanlarını birbirine bağlayan tarihi bir yol güzergâhı üzerinde işlenmiştir. Bazı araştırmalarda bu yapı hamam olarak değerlendirilmiştir (Eravşar, 59).

Antik bir kent alanı üzerine kurulan yapıda, kullanılan yapı malzemeleri de hanın yapımı sırasında devşirilerek kullanılmıştır. Spratt ve Forbes adlı iki gezgin ve araştırmacı yapıda çok sayıda ‘Taşçı işareti’ tespit etmiştir. Günümüzde taşçı işaretlerinin bir kısmı mevcuttur (Eravşar, 60). Kuzey ve güney yönünde hafif meyilli bir arazide, kuzey yönüne doğru hafif eğimli olarak inşa edilen hanın 1940 yılında taçkapısı üzerinde bulunan kitabesi, Fikri Erten tarafından yayınlanmıştır. Selçuklu kervansarayları içerisinde kendine özgü bir plana sahip olan yapı, merkezi mekân plan ve dört eyvanlı olarak inşa edilmiş olup Anadolu’da bu şekilde inşa edilen tek yapı olma özelliğini de taşımaktadır. Yapıya güney cephedeki en gösterişli bölüm olan taç kapıdan girilir. Günümüzde ise kervansaray harabe durumdadır.

- Kapalı, Avlulu Karma Tip Kervansaraylar

Şekil 4.23. Sultan Han plan
(Bektaş, 1999)

Şekil 4.24. Sultan Han Görünüş
(mapio.net/)

Aksaray’a 40 km mesafede bulunan Sultan Han (Şekil 4.23), 4.866 m² olup Selçuklu kervansaraylarının en büyüğüdür. 1229’da I. Alaeddin Keykubat tarafından inşa ettirilmiş 1278 yılında ise Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde ciddi bir onarımla genişletilmiştir. Kesme taş kullanılarak yapılan hanın üst örtüsünde gene taştan yapılmış olup, taç kapısı geometrik bezemeli ve bütünüyle mermerden yapılmıştır.

Beş sahnalı, dokuz tonozlu kapalı bölümün tam ortasında teknik açıdan ilginç bir kubbe vardır (Şekil 4.24). Bu kubbe, bir kenarı öteki kenarından daha yüksek taşlarla salyangoz biçiminde, kalıpsız olarak örülmüştür (Bektaş,140). Güneybatı yönüne bakan yapının ortasında köşk mescidi bulunmaktadır. Daha evvel onarılmış olan yapı günümüzde sapsağlam ayaktadır.

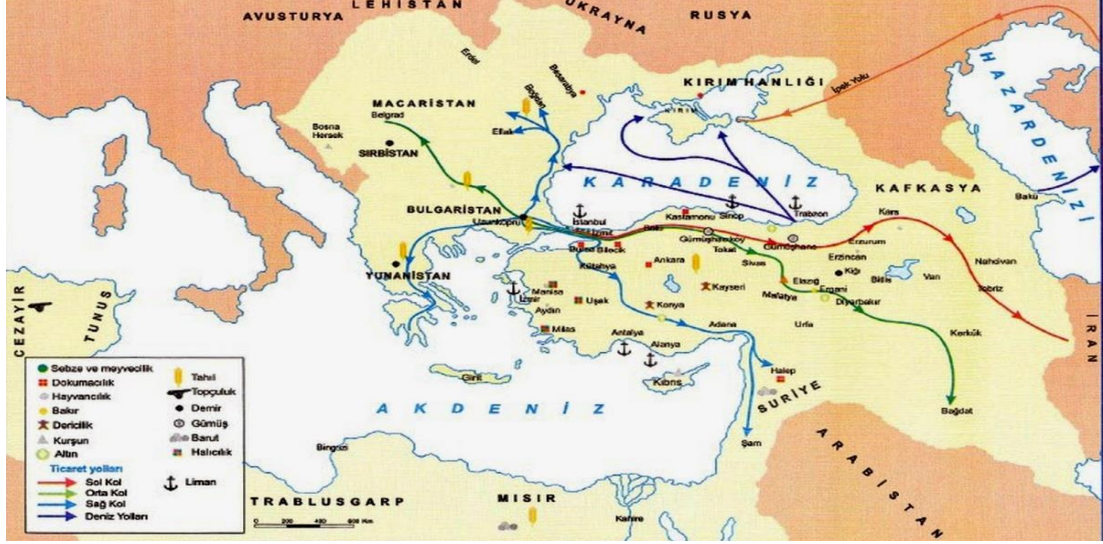
1071'de Anadolu'ya yerleşen Selçuklular, şehirlerde Türk İslam mimarisinin yanı sıra sivil mimari örnekleri ve özellikle de kervansarayların inşasına önem vermişlerdir. Anadolu Selçukluların yüksek kültürünü en canlı şekilde yansıtan yapılar Anadolu coğrafyası üzerinde doğu-batı ve kuzey-güney yolları üzerinde inşa edilen kervansaraylar olmuştur. Anadolu'nun Türkleşmesi safhalarından sonra hızla yapımına ayrıcalıklı bir önem verilen hanların, plan özelliklerinde Orta Asya eski Türk devletlerinin birikimli mimari anlayışını takip etmek mümkündür (Aslanapa, 1963: 27).

Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu yapılarının geliştirilmiş hali olan Anadolu Selçuklu Kervansarayları, Anadolu coğrafyasında yurdun doğusundan batısına kuzeyinden güneyine kadar farklı ticaret yolları üzerinde inşa edilmiştir.

Kervansarayların boyutları, üzerine inşa edildikleri yolun ticaret hacmine, dolayısıyla konaklayacak kervanların büyüklüğüne ve yaptırانların gücüne bağlı olarak değişmiştir(Kuban, 2002). Kervansaraylar tarihsel geçmişleri, taşıyıcı sistemleri, yapısal, mimari ve dekorasyon özellikleri ve yayılma alanları açısından benzerlik ve süreklilik göstermektedir(Erdmann, 1961; Yavuz, 1976).

4.1.6 OsmanlıDönemi

Kervansaray yapımında Osmanlılar, çok büyük eserler ortaya koymakla beraber, Selçuklular'a erişememişlerdir (Şekil 4.25). Bunun bir sebebi SelçukluTürkiye'sinin sınırlannınbugünkü Anadolu çevresinde kalması ve Osmanlı devri sınırlan yanmda çok mütevazı olmasıdır. Bu kadar küçük bir ülkeyi, Anadolu'yu, Selçuklular çok güzel imar etmişlerdir. Osmanlı imarının Rumeli'nde biraz daha ağırlık kazandığı aşikaâdır. Bunun bir sebebi Selçuklu Anadolu'sunun zaten çok mamur olması idi Rumeli (Balkanlar) ise, yeni yurt ediniliyordu; daha büyük itina gösterilmiştir. Buna karşılık Osmanlıları ticaret hanı tipindeki yapılara, Selçuklular'dandaha fazla ağırlık vermişlerdir (Sönmez,278-279).

Şekil 4.25. Osmanlı Dönemi Ticaret Yol Haritası (ilginarastirmalari.blogspot.com.tr)

Osmanlı Döneminde, Anadolu ve Rumeli'yi birbirine siyasi, askeri ve ticari açıdan bağlayan, gelişmiş ve güvenli bir yol sistemi kurulmuştur.

Osmanlı Dönemi kervansarayları;

1. Menzil Kervansarayları

Osmanlı Döneminde dini mimariye olduğu kadar sivil mimariye de önem verilmiş olup, bu yapılar bütün olarak düşünülmüştür. Dolayısıyla Anadolu ve Rumeli'de muhteşem külliyeler inşa edilmiştir. İssız yerleri hareketlendirmek için bir iskân vasıtası olarak kullanılan derbentlerde inşa edilen külliyeler içinde kervansaraylar her daim önemli olmuştur.

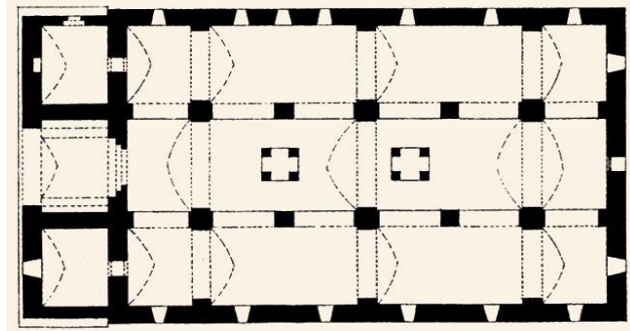
Osmanlı Döneminden daha evvelki yüzyıllardan devralınan kervan yollarıyla bu yolları üzerinde bulunan yapılar korunmuş, restorasyon görmüş ve kullanılmıştır. Fakat,dönem dönem gerek savaşlar, gerekse ticaret ve hac kervanları hatta misafir hükümdarların barınabileceği menzil yapılarının yapımına ihtiyaç doğmuş, buna ilave halkın arzu ve istekleri de eklemiş olduğundan, Osmanlı Döneminin anıt yapıları ortaya çıkmış ve bunların ciddi bir kısmı günümüze dek ulaşabilmiştir. Böylece Osmanlı Devri'nde yapılar kadar önemli olan bir olay da onların devamlılığını ve muhafazasını sağlayacak olan derbentçiler ve derbent teşkilâtı olduğunu öğreniyoruz(Cantay, www.tarihtarih.com).

XIII. yüzyılda Anadolu Selçuklu Dönemi'nde Anadolu'nun bir ticaret merkezi olduğu bütün açıklığıyla belirdikten sonra Osmanlı Devri fütuhâtı bu önemi daha da artırmış ve yeni yerleşimlerin kurulması ihtiyacı doğmuştu. İşte bu ihtiyaca cevap veren çok sayıda yapılar inşa edilmiştir (Cantay, www.tarihtarih.com).

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren şehirlere olduğu kadar menzil teşkil eden yerlere de önem verildiği anlaşılmakta ve bu durumun XVIII. yy. içlerine kadar devam ettiğini zamanımıza kadar gelen ve tarih kitâbeleri bulunan yapılardan kesinlikle öğrenilebilmektedir (Cantay, www.tarihtarih.com).

Bursa- Manyas yolu üzerinde bulunan Issız Han (Şekil 4.26, Şekil 4.27, Şekil 4.28) (1394) menzil yapılarının ilk örneklerinden olup abidevi bir eserdir.

Şekil 4.26. Issız Han Plan (islamansiklopedisi.org)

Şekil 4.27. Issız Han Görünüş
(islamansiklopedisi.org)

Şekil 4.28. Issız Han Kitabe
(islamansiklopedisi.org)

Osmanlı Döneminden başlayarak menzil yapıları incelenecek olursa XV. yy. içinde örnekleri Bursa ve çevresinde bulunur. Ortaköy Kervansarayı, (Şekil 4.29, Şekil 4.30) (XV. yy. başı) İnegöl'de aynı zamanda yan sahnınlar üzerindeki galerilerle Anadolu Selçukluların tek katlı menzil yapıları ve sonraki yüzyıllarda yapılan iki

katlı Osmanlı kervansaray yapıları arasında bir geçiş yapısı olarak görülmekle ayrı bir ehemmiyet taşımaktadır.

Şekil 4.29. Ortaköy Kervansarayı Yan
(seyyahcelebi.com.tr)

Şekil 4.30. Ortaköy Kervansarayı
(inegol.bel.tr)

Osmanlı Dönemi mimarisi içinde kervansaray yapıları kuruluş döneminden başlayarak örneklerini vermiş ve en önemlileri XVI- XVII yy. arasında yani Osmanlı Devleti'nin en parlak ve iktisadi açıdan da en güçlü olduğu bir zamandan kalmıştır. Osmanlı Devletinin çöküntüye geçmesiyle birlikte iktisadi hayatla bağlantı olan bu yapılar da son bulmuştur.

2. Şehir Kervansarayları

Türk mimarisinde önemli bir yeri olan kervansaray ve hanların plan şemaları ve mimarilerinde net bir gelişme görülmektedir. Anadolu'da, ve Anadolu Selçukluları zamanında belli bir plan şemasına göre gelişme gösteren yapılar, bir yol üzeri kuruluşu olarak menzillerde (konaklarda) yapılmış olup, buraları daha sonra iskan edilerek yeni il ve ilçelerin merkezi olmuştur.

Osmanlı Devleti kurulup gelişmeye başladığı ilk yıllardan itibaren han ve kervansaray ismiyle menzillerde ya da şehirlerde yapılan külliyelerde işlevsel bir yapı bölümü olarak, yer aldığı görülür, menzil örneği olarak Manyas- Apolyond'da İssız Han olurken şehir hanı örneği olarak da Bursada bulunan Orhan Külliyesinin ticari yapısı olan Emir Hanı (Şekil 4.31) 1339-40'dır.

Şekil 4.31. Bursa Emir Han (Cezar)

Osmanlı Devletinin başkentleri olan Bursa ve Edirne’de kervansaray- han örnekleri inşa edildikleri yılların mimari özelliklerini günümüze ulaştıran önemli ticari yapılardır. İstanbul’un fethinden sonra başlayan imar faaliyetleri içerisinde de gene bu yapılar önemli yapılar grubunu oluşturmuştur. Osmanlı Devletinin ilk büyük başkenti olan Bursa’da yapılan külliyelerin bütünlüğü içinde ticari yapılara yer verildiği görülür. Orhan Külliyesi (1339) içerisinde bulunan Emir Hanı 14.yyın ilk yarısında kervansaray planlaması açısından önemli olmaktadır (Şekil 4.32). Bu yapı, bir avlu etrafında iki katlı revaklar arkasında yer alan ocaklı odaları ve develiğiyle, bu dönemde gelişmiş bir uygulama örneğidir. Doğu ve batı cephelerinde birer sıra dükkânla, yol ile olan ilişkisi sebebiyle, kale içi dışında menzil kuruluşu durumundadır (Şekil 4.33).

Şekil 4.32. Emir Han
(dunyabizim.com)

Şekil 4.33. Emir Han
(bursasevdam.blogspot.com.tr)

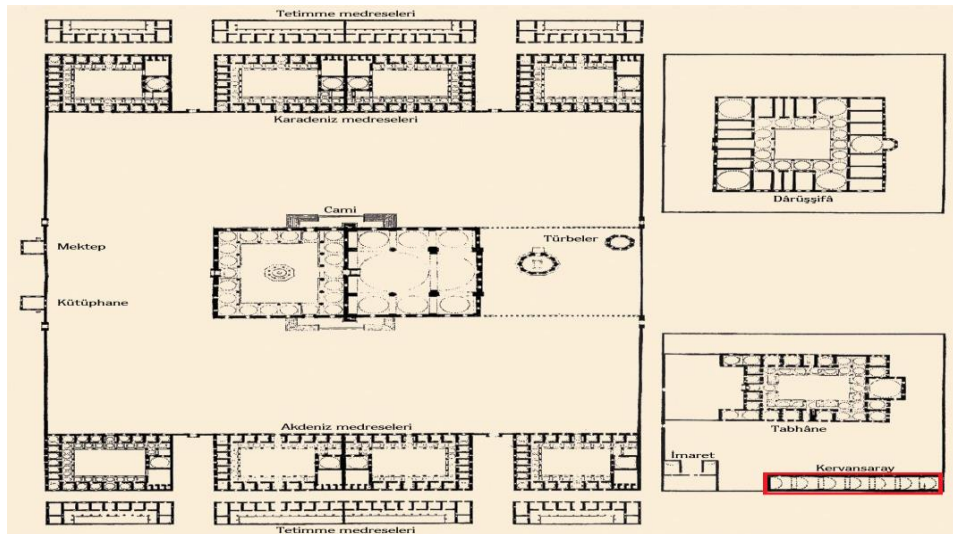

Edirne’de bulunan ticari yapıların önemi ve inşası 17.yy boyunca da devam etmiş, bu yapılardan Deveci Hanı günümüze dek gelebilmiştir (Şekil 4.34).

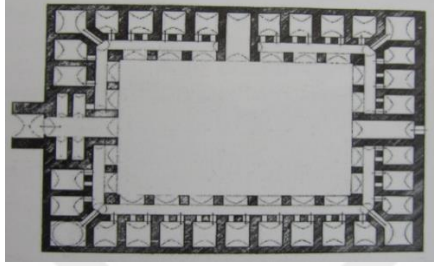
Şekil 4.34. Deveci Han (edirnevdb.gov.tr)

İstanbul’da bulunan hanların, kenti ticari yoğunluğu olan bölgelerde, her dönem fazla sayıda inşa edilerek sürdürüldüğü görülmektedir. İstanbulda kervansaray inşası Fatih Külliyesiyle başlamış olup 20.yy’ın başlarına dek sürmüştür. Yaklaşık 4.5 asırlık bir süreçte yapılan İstanbul’daki örnekler bu yapıların işlevsel farklılıklarına da açıklık kazandırmıştır. İlk andan itibaren kervansaray veya han ismi altında bilinen bu ticari işlevsel yapılar, insan-hayvan-yük üçlüsünün bir arada bulunduğu, konakladığı yapılar olarak görülür. 15.yyda Bursada inşa edilen Emir Handan başlayarak hanlar, bu üç ögeyi birarada bulunduran örnekler olmuştur. Hanın bütünü içindeyse bu üç ögeyi ayıran mekanların varlığı dikkat çeker. İnsanlar için pencere, ocak, sekili odalar, Zemin katta depo mekanları ve hayvanlara ayrılan ahır mekanları gibi.

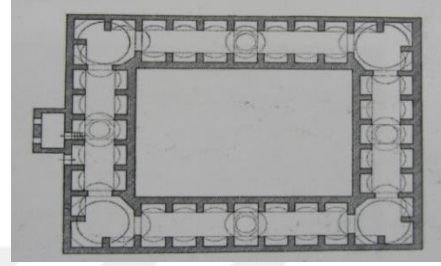

Şekil 4.35. Fatih Külliyesi Kervansarayı (islamansiklopedisi.org.tr)

İstanbul'da ise Fetih'ten sonra yapılan ilk külliye ki (Şekil 4.35), Fatih Külliyesi'nde (1463-1470) insan ile hayvan-yük ikilisi için kesin olarak ayrı işlevsel yapılar inşa edildiği görülür. İnsanlar için tabhane-misafirhane, hayvan-yük ikilisi için kervansaray (Cantay,tarihtarih.com). Erzurum Rüstem Paşa Kervansarayı kareye yakın bir avlu etrafında çok katlı plan tipolojisiyle önemli bir ticaret bölgesini oluşturmuştur (Şekil 4.36, Şekil 4.37).

Şekil 4.36. Erzurum Rüstem Paşa Kervansarayı Zemin Kat Planı (R.H. Ünal)

Şekil 4.37. Erzurum Rüstem Paşa Kervansarayı I. Kat Planı (R.H. Ünal)

Şekil 4.38. Erzurum Rüstem Paşa Kervansarayı Görünüş (tr.pinterest.com)

16. yüzyılda İstanbul dışındaki bu yerler Trakya'ya ve Balkanlar'a açılan ilk menzil yerleri olmaktadır. Buralarda kurulan menzil külliyesi ticarî hayatın bir gereği olarak inşa edilmişlerdi (Şekil 4.38). Bu nedenle menzil külliyelerinin başta cami olmak üzere en önemli yapısı han-kervansaray olmaktadır. Silivri'deki Pirî Mehmet Paşa Külliyesi'nin (1530-1532) (tabhaneli cami, kervansaray, imaret, medrese, hamam, çeşme, köprü) dikdörtgen plân kuruluşlu, üzeri ortadaki bir sıra ahşap

üzerinde çift meyilli çatı ile örtülü olan kervansarayı, İstanbul'da 16. yüzyıl boyunca inşa edilmiş olan kervansaraylardan farklı bir kuruluş gösterir. Külliye'deki cami iki yanda birer tabhane mekânıyla ayrıca önemli olmaktadır. Bu menzil külliyesinde tabhane ve kervansaray gibi işlevsel hacimlerin bir arada yorumlanmış olması, İstanbul içindeki örneklerle (Fatih, Şehzade, Süleymaniye Külliyesi gibi) benzerlik göstermektedir. Bu ise insan-hayvan-yük ayrımı yönünden önemli olmaktadır. Büyük Çekmece'deki Kanunî Sultan Süleyman Külliyesi'nde (1556) ise en büyük işlevsel yapı kervansaray olmaktadır. Mescit, Kervansaray, dört bölüm halindeki köprü ve üç kemerli çeşme ile birbirine yakın olarak plânlanmış, bu yapılar topluluğunda kervansaray, dikdörtgen plânlı, üç sıra destek dizisi üzerine çift meyilli çatı ile örtülü büyük bir hacim olarak yorumlanmasıyla, önemli olmaktadır (Cantay, tarihtarih.com).

Osmanlı Devri han mimarisinde sadelik ısrarla aranmıştır. Han ve kervansaraylarda kale fonksiyon ve görünüşünden uzaklaşmıştır. Yapının dışla bağlantısı artmış bazen cephelerde dükkânlar yer almaya başlamıştır. Ticari yön gelişmeye başlamış ve bazen Erzurum Rüstem Paşa Kervansaray'ında olduğu gibi ikinci kat sadece bedesten olarak inşa edilmiştir (Kösemen,2005;25).

Anadolu Selçuklu kervansarayları yerlerini siyasi ortamla da ilgili olarak Osmanlı han mimarisinde şehir ve ticaret hayatının gereklerine bırakmaya başlamıştır. Artık kervansarayların askeri rolü bitmiştir, ama yolcu ve kabileleri barındırma gayreti önemini kaybetmeden devam eder. Ancak yine Evliya Çelebi ve Batılı seyyahlardan öğrenildiğine göre bu kervansaray ve hanlar, seyahatlerde gerekli olanı ancak karşılamakta fakat bir konfor göstermemektedir. Daha sonraki devirlerde ve özellikle 16. ve 17. yüzyıllardaki Batılı seyyahların yazılarında, bu yönden şikâyetler oldukça sıktır(Kösemen,2005;25).

4.2 Kervansaraların Yok olma Sebepleri

Tarihi konaklama yapıları olan kervansarayların, yok olma sebeplerinin başında işlevsel eskime gelir. Zaman içerisinde eskiyen yapıya tekrardan yeni bir işlev kazandırılmadığında ya da diğer bir deyişle insanlar tarafından kullanılmayıp kendi başına bırakıldığında, yapı hızlı bir şekilde tahrip olup ardında da yok olma sürecine girer. Batıda bulunan konaklama yapıları ticari işletmeler sebebiyle, belirli bir süre daha işlevini devam ettirmiştir.

1800'lü yıllara kadar geçim kaynağı ticaret, zanaat ve tarımken endüstri devrinin getirdiği yeni icatlar ve buhar gücüyle çalışan makineler etkisiyle, hızlı ve kaliteli üretim sayesinde zenginleşen Avrupa'da her alanda olduğu gibi konaklamada da konfor koşulları yüksek olan yapılara yönelmiştir. Dolayısıyla kervansaraylar, yerini lüks otellere bırakmaya başlamıştır. Anadolu'da ise coğrafi keşiflerle yeni yol güzergâhlarının bulunması ve ipekyolunun önemini kaybetmesinden dolayı Avrupa ile ticari faaliyetler zaman içerisinde azalmaya başlamıştır.

Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Duraklama ve Gerileme Döneminde maddi gücün azalmasıyla kervansaray ve han inşaatı da azalmış, mevcut olan yapılarla da gelir sağlanamamış bu durumun sonucunda yapılar bakımsız hale gelmiştir.

1890'larda başlayıp Cumhuriyet Döneminde de gelişmeye başlayan demiryolu sistemi ile Anadolu'nun sadece belirli kesimlerine ulaşabiliyorken 1950'lilere kadar iç bölgelere ve bazı şehirlere demiryolu ulaşımı yoktu (Eraybat, 2011).

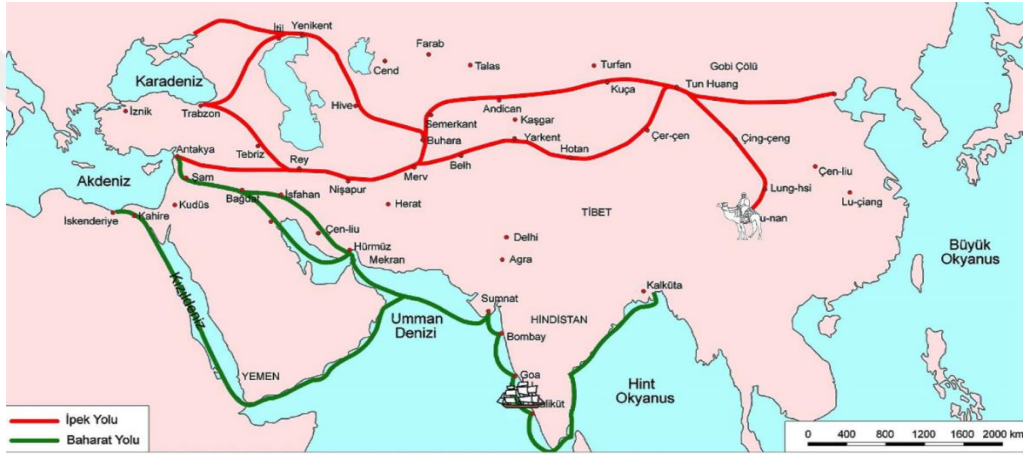
Bu bölgelere ulaşım yük hayvanlarıyla sağlanmakta olup yapılar işlevlerini kötü koşullarda da olsa bir süre daha devam ettirmiştir. Motorlu araçların yaygınlaşması ve karayollarının gelişmesiyle konforlu ve kısa sürede ulaşım sağlanmış buna bağlı olarak da kervansaraylar konaklama işlevini zamanla yitirmiştir.

5.KERVANSARAYLAR VE İPEKYOLU İLİŞKİSİ

İpek Yolu; tarihin en eski çağlarından itibaren birçok milletlerin ve devletlerin sosyal, siyasi, kültürel ve en fazla da ekonomik hayatında önemli bir yer tutmuş ve bu önemini orta çağlar boyunca da devam ettirmiş olan bir yoldur (Bedirhan, Öztop, 2015: 299).

Orta Çağ'da batı ile doğuyu birbirine bağlayan dünya ticareti farklı iki yolla yapılmaktaydı. Bunlardan ilki Baharat Yolu, diğeri ise İpek Yolu idi (Şekil 5.1). Çin'den başlayarak tüm Asya'yı geçip Anadolu ve Akdeniz aracılığıyla Avrupa'ya kadar devam eden ve dünyaca ünlü ticaret yolu olan 'İpek Yolu' ismi ilk kez 1877 yılında Alman coğrafyacı Ferdinand vonRichthofentarafından telaffuz edilmiştir. Dünya ticaretinin büyük bir bölümünü üzerinde taşıyan İpek Yolu'nun geçtiği ülkeler zamanın en zengin ülkeleriydi. İpek eski çağlardan itibaren pek çok ulusun hayatında çok önemli yer tutmuştur. İlk olarak Mısırlılar, ardından Romalılar,

Çinlilerden ipek satın alırlardı. Ulaşım daha sonra İpek Yolu ismi verilen güzergâhı izleyen kervanlarla sağlanırdı. Uzak Doğu'dan gelen ipek ve baharat milletlerarası ilişkilerde önemli rol oynamaktaydı. Bu yollarla batıya gönderilen ipek, aynı zamanda doğu kültürünün batı tarafından tanınmasını da sağlamıştır. Doğunun ipeği ve baharatının kervanlarla batıya taşınması, Çin'den Avrupa'ya ulaşan ticaret yollarını meydana getirmiştir. Eski çağlardan itibaren kullanılmakta olan bir yol şebekesinden, doğudan batıya doğru gelişen ticarete yararlanılmıştır. İpek yolu olarak isimlendirilen binlerce kilometre uzunluğundaki kervan yolları, yüzyıllar boyunca yoğun bir şekilde ipek, porselen, kâğıt, baharat ve değerli taşların taşınmasının yanında, kıtalar arasındaki kültür alışverişine de katkı sağlamıştır.

Şekil 5.1. İpekYolu ve Baharat Yolu haritası (bilgizilla.com)

İpek Yolu Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir ticaret yolu olmasının yanında, bu yol üzerinde yaşayan farklı kültürlerin de izlerini taşımakta olup muhteşem bir tarihsel ve kültürel zenginlik sunmaktadır. İpek Yolu, tarih boyunca geçtiği tüm bölgeleri hem iktisadi yönden kalkındırıp halkın ekonomik seviyesini yükseltmiş, hem de batı ile doğu arasındaki kültür ve uygarlıkları için bir köprü olmuştur. Bu şekilde değişik pek çok milletin birbiriyle tanışması, ticaret yapması ve kültürel zenginliğin alışverişine de imkân sağlamıştır.

İpek Yolu, Orta Çağ'da, Çin'in Xian (Şian) kentinden başlayıp, bir kolu Özbekistan'ın Kaşgâr kentine, oradan Doğu Türkistan, Moğolistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan'ı geçip Hazar Denizi'ne; diğer kolu Karakurum Dağları'nı aşarak İran üzerinden Anadolu'ya ulaşıyordu. Anadolu'ya

girmeden bir kol Suriye'nin Lazkiye Limanı'na ulaşır, diğer bir büyük kolu ise Anadolu topraklarına girerdi (Günel, 2010:134).

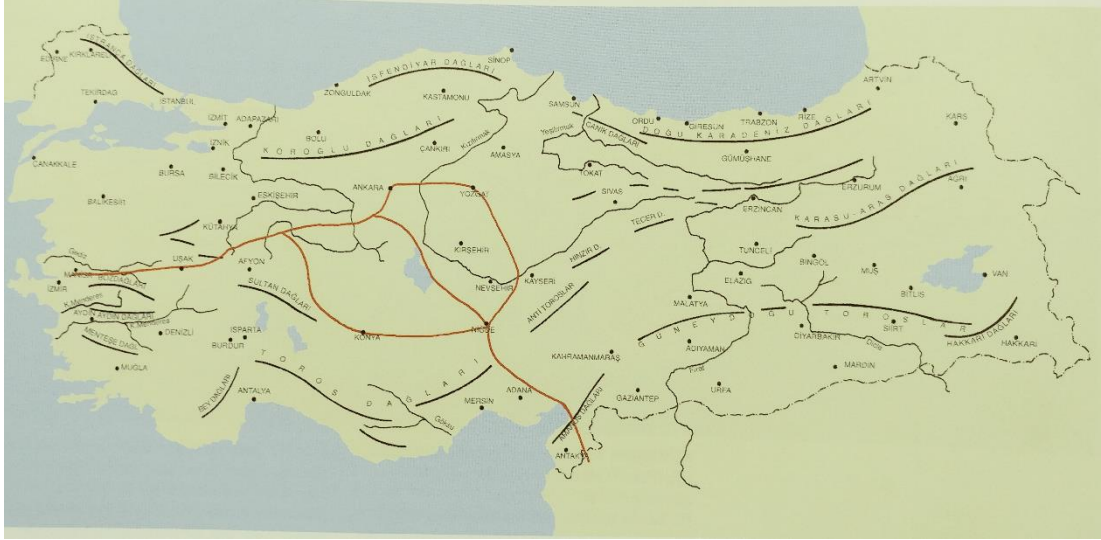
5.1 İpek yolu Gezginleri

İpek Yolu'nun varlığı M.Ö. X. yüzyıldan itibaren çeşitli Çinli Budist rahip ve askerler tarafından bilinmektedir. Batıdan Çin'e gelen ve bu yolu kullanan, Dominiken papaz ve Moğolistan'ın Papalık elçisi Longjumeau'lu Andrew (1245-1247, 1249-1251), Ascelinus ve San Quentin Simon (1245-1248), Papa İnnocent IV'ün Moğol elçisi Fransızken Papaz John Plano Carpini (1245-1247), Fransızken misyoner William of Rubruck, (1253-1255), Ermeni Kral Hayton I (1254-1255), Marco Polo'nun amcaları Niccolò Polo (1260-1269) ve Maffeo Polo (1271-1295), ünlü gezgin Marco Polo (1271-1295), Fas-Tanca'lı gezgin İbn Battuta (1325-1354), Papalık elçisi Fransızken rahip John Marignolli (1339-1353), Floransalı tüccar Francesco Balducci Pegolotti (1340), İspanya Kralı III. Henry'nin Timur elçisi Ruy Gonzales de Clavijo (1403-1406), Fransız tüccar Jean Baptiste Tavernier (1629-1675) gibi batılı gezgin, tüccar ve çeşitli ülkelerin elçileri bu yoldan uzak doğuya gidip gelmişler, yazdıkları eserlerinde yolculuklarını anlatmışlardır. Bunlar gibi daha bilmediğimiz tüccarlar, hacılar, misyonerler üç bin yıldan beri bu yolu kullanarak Çin ve Hindistan gibi uzak doğu ülkelerinin İran ve Akdeniz ülkeleriyle olan ticari ve kültürel bağlarını kurmuşlardır (Günel, 2010:139).

5.2 Anadolu Ticaret Yol Güzergâhları

Anadolu yüzyıllar boyunca iki kıtayı birleştirmesi sebebiyle ve üç tarafının denizlerle çevrili olması dolayısıyla tarih boyunca hem karadan hem de denizden önemli ticaret yollarını bünyesinde barındırmıştır.

Başta Ege'deki doğal limanlar olan Milet, Efes gibi yerleşimlerin Anadolu'ya denizden açılan kapı görevi görmeleriyle buradan özellikle pek çok uygarlığa ticaretin yapılması ve Sard'ın bu dönemde Kral Yolu'nun (Şekil 5.2) başlangıcı olarak sayılması Efes'e kadar varan bu yolun önemini Roma İmparatorluğu dönemine kadar sürdürmesini sağlamıştır (Bektaş, 1999).

Şekil 5.2. Kral Yolu (Bektaş, 40)

Efes gibi liman kentlerinin etkisiyle hareketlenen ticari yaşam özellikle şuan ki İç Anadolu ve kuzey bölgesine doğru ilerlemiştir. Dönemin uygarlık başkentlerinden olan Hattuşaş'ın Kral Yolu'nun 3 kolunun kesiştiği bölgede olması da tesadüften çok ticaret yollarının uygarlıklar üzerindeki etkisini vurgulaması açısından önemlidir. Zaman içerisinde Doğu Roma'nın başkent olarak Konstantinopolis'i seçmesiyle yolların yönü İstanbul'a doğru birkaç koldan kaymış ve bu kollardan her birinin de coğrafi zorunluluktan dolayı İzmit'ten geçmesi sebebiyle bölgenin ticaret yolları üzerindeki önemi dönem içerisinde artarak devam etmiştir (Şekil 5.3).

Bir nevi yerel diyebileceğimiz Kral Yolu yerini bölgenin bir dönem istikrarı haline gelen Roma İmparatorluğu' nun ekonomik ve siyasi gücüyle de orantılı olarak, gelişmiş ticari ve askeri yol ağına bırakmıştır. Alternatif yollarla birlikte İstanbul ve Kocaeli Yarımadası'nın da jeopolitik konumunun etkisiyle kıtaları birleştiren bir rol üstlenerek uluslararası bir boyut kazanmaktadır (Kamiloğlu, 2011:13).

Şekil 5.3. Roma Dönemi Yolları (Bektaş, 41)

Doğu ve Batı Roma imparatorluklarının ayrılmasıyla belirli bir süre daha egemenliğini koruyan Bizans Devleti mevcut olan yolları korumuş, emniyeti sağlamış ve ticaret devam etmiştir (Şekil 5.4).

Şekil 5.4. Doğu Roma (Bizans) Yolları (Bektaş, 42)

Selçuklu Devletinin ilk zamanlardaki siyasi iktidarsızlığı yaklaşık bir yüzyıl sürmüştü, savaşların azalmasıyla birlikte ilk olarak Karadeniz- Akdeniz ticaret yolunun bağlantısının sağlam bir şekilde kurulması sağlanmıştır. Zaman içerisinde sağlanan siyasi düzen ve savaşların azalması, yol emniyetinin sağlanması, İpekyolu ve Baharat

yolu gibi ticaret yollarının önem kazanmasına Türk İslam kültüründen gelen vakıf sisteminin de olumlu tesiriyle han ve kervansaray gibi ticaret yapılarının yaygınlaşmasına ve Anadolu'nun ticaretin cazip noktası haline gelmesini sağlamıştır. Selçuklu döneminde kervanların ortalama bir gün boyunca ilerleyebileceği arada yaptıkları ticaret yapılarıyla birlikte kervanların konaklamaları devlet güvencesi altına alınarak var olan ticareti iyileştirmek maksadıyla yabancılardan alınan vergileri de azaltarak kişilerin Anadolu'ya olan ilgisini arttırmaya başladılar. Yollarda meydana gelebilecek herhangi bir zarar, soygun karşılığında zarar, devlet hazinesi tarafından karşılanmıştır. Bu hal Anadolu Selçuklu Devletinin bir çeşit devlet sigortası sistemini uyguladığını gösterir. Bunun yanında ticareti ve tüccarları teşvik politikaları, gümrük vergilerinin azaltılması ve yabancı ülkelerle imzalanan antlaşmalar da ticaretin hareketlenmesine katkı sağlamıştır.

Bazı limanlarla, deniz ticareti ve büyük ticaret merkezlerini birbirine bağlayan yollar üzerinde kurulan kervansaraylar ve menzil hanları pek çok görevi üstlenmişlerdir. Kervansarayların sosyal nitelikli yapıları ile kalacak yer, yiyecek, giyecek, hayvanların bakımı, ısınma gibi ihtiyaçlar ücretsiz karşılanırdı. Sultanlar, sultan eşleri vb. devlet büyüklerinin vakıflarına bağlı olan kervansarayların gündelik işlemlerinin masrafları vakıf sistemi sayesinde kanunlara bağlanmış ve yaptırım gücü kuvvetli bir hal almıştır. Ayrıntılı olarak bahsedecek olursak günümüze ulaşmış vakfiyelerde de görüldüğü gibi çalışanların maaşları, yiyecek, içecek ihtiyaçları ve tüm ihtiyaçlar bu vâkıfa gelir getirmesi için köprü, tarla vb. yerlerden alınan vergilerle ya da köylerin vakıflara bağlanmasıyla ve sebze, meyve, hayvan vb. ihtiyaçların bu köylerden karşılanmasıyla sağlanırdı (Güran, 55).

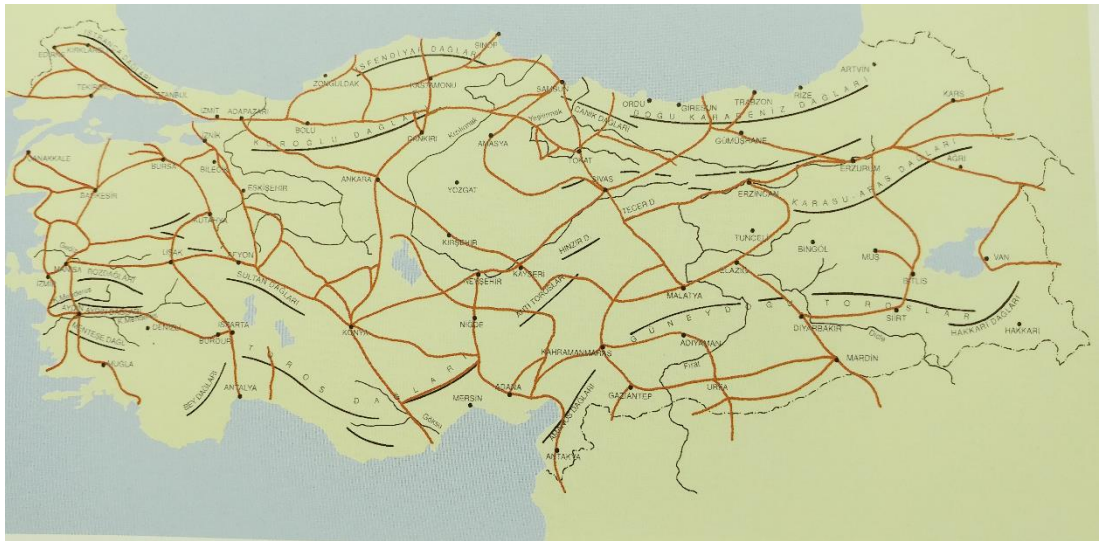

Şekil 5.5. Selçuklu Kervansarayları ve Kervan yolları (Bektaş, 1999)

Şekil 5.5'de Selçukluların egemen oldukları İç Anadolu'nun güneyinden doğusuna doğru uzanan bir güzergâh ve bu güzergâhı kesen Güney-Kuzey ekseninden Sinop'a kadar uzanan alternatif güzergâh görülmektedir. Şekil 5.5 üzerinde işaretli noktalar Selçuklu Döneminde yapılan kervansarayların sayısını göstermektedir. Haritada işaretli olan noktalara bakıldığında Selçuklu Döneminde ticaret ağının ne kadar gelişmiş olduğu net bir şekilde görülebilir. Selçuklu Devletinin Anadolu'daki gücünü kaybetmesi, zamanla ticaret yollarınının da güvenliğini azaltmıştır.

Anadolu iktidarındaki boşluk bir süre sonra yerini Osmanlı hâkimiyetine bıraktığında ticaretin düzelmesi belirli bir zaman almıştır. Devletin iskân politikası ve zaman içerisinde elde edilen zaferlerle birlikte İstanbul'un fethinin gerçekleşmesi Osmanlı Dönemi yol ağını ve ticaret hayatını oldukça ileri seviyeye taşımıştır (Şekil 5.6). Siyasi istikrarın düzenliliği, zaman içerisinde büyük ticaret merkezleri olan şehirlerin oluşması, Anadolu'da ki büyük ticaret yolları ve ticaret hacmi artışı gibi unsurlar Osmanlı döneminde şehir hanlarını ortaya çıkarmıştır. Ordu ilerlemesi, haberleşme, posta teşkilatı, ticaret ve çeşitli yolculuklar için kullanılan yollar Osmanlı Dönemi'nde de hanlar ve kervansaraylar sayesinde şekillenmiştir. Osmanlılar Selçuklu yapıları ve önceki dönem örneklerine kendi dönemlerinin ve ihtiyaçlarının da gerektirdiği ölçüde şekil vererek aynı geleneği farklı uygulamalarla sürdürmüşlerdir. Kervansaraylar kervan ve yolcuların can ve mal güvenlikleri ile kervanların konaklama yerlerindeki güvenlik ve istirahatlarının devlet garantisi altında olduğunu simgeleyen eserlerdir (Cezar,55).

Şekil 5.6. Osmanlı Döneminin önemli yolları (Bektaş,44)

İpek Yolu, Anadolu'ya üç koldan; Güney'de Cizre - Hasankeyf, ortada Doğubayazıt - Erzurum, Erzincan, Sivas, kuzeyde de Kars - Trabzon yoluyla giriyordu. Anadolu Selçukluları döneminde kuzeyden giden kol Erzurum, Erzincan, Tokat, Amasya, Sinop ve Kastamonu yönünden Karadeniz'de limanlara; güneyden giden kol ise Bitlis, Malatya, Kayseri, Kırşehir, Konya, Isparta, Antalya üzerinden Akdeniz limanlarına ulaşmaktaydı. Güney kolun en uç noktası ise bugün Denizli vilayeti sınırları içerisinde bulunan Akhan'dı. Akhan'dan çıkan kervanlar 20 -30 kilometre sonra Menderes Nehri'ne, buradan da Ege limanlarına ulaşıyordu. İpek Yolu, Anadolu Selçuklu döneminde doğubatu, kuzey-güney yönünde Anadolu'yu hiçbir ülkede olmadığı kadarıyla bir ağ gibi dolaşır, doğuda Erzurum, Sivas, Kayseri ve Konya'da düğüm oluşturan bu yollar kuzeyde Sinop, güneyde Antalya'ya kadar uzanırdı. XIII. yüzyılda Anadolu kervan yolları, önemli ticaret merkezlerini birbirine bağlarken, başkent Konya'da düğümleniyor, böylece başkent her yöne ilişkisini sağlıyordu. XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'yu ziyaret eden Nasır-ı Hüsrev (XI. yy.), Marco Polo (1271-95), William of Rubruck, (1255), İbn Bibi (1280), Rahip Odoric (1318), FrancescoBalducciPegolotti (133040), Hamd Allah Al-Mustavfi (1340), RuyGonzales de Clavijo (1404) gibi yabancı gezginlerden Anadolu'nun İpek Yolu güzergâhını öğrenmekteyiz. Anadolu Selçuklu dönemi yollarını ilk araştıran M. Kemal Özergin'dir. Daha sonra Kurt Erdmann Anadolu'da tespit ettiği kervansarayların yerlerini, yol ağını çizmeden yayınlamıştır (Günel,2010:134,135).

Kemal Özergin kervansarayların çizelgesini yaparak bir yol haritası oluşturmuş, fakat üzerinde han bulunmayan yolları işlememiştir. Bu şekilde hanları yolların üzerinde gösteren ilk harita meydana çıkmış, fakat bilinen yol ağının tamamı gösterilememiştir. İsmet İlder tarafından hazırlanan haritada, William of Rubruck, FrancescoBalducciPegolotti, RuyGonzales de Clavijo, İbni Battuta gibi seyyahların Anadolu'daki yol güzergâhları ile kendisinden önce yayınlanan İpek Yolu ve kervansarayların haritalarından yararlanılmıştır.Oktay Aslanapa, Ara Altun ve Yıldız Demiriz tarafından yayınlanan haritada toplamda 85 adet Anadolu Selçuklu kervansarayından 38 tanesinin yerleri belirlenmiş, fakat bir yol güzergâhı çizilememiştir.Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1980'li yıllarda İpek Yolu projesi dâhilinde hazırlanan 'Kervansaraylar ve Hanlar Haritası'nda' Selçuklu ve Osmanlı han ve kervansaray yapıları harita üzerinde belirlenmiş, bunun yanında yol güzergâhları da detaylı olarak işlenmiştir. Koray Özcan ve Orhan Cezmi Tuncer'in

harita çalışmalarıyla son yıllarda Anadolu İpek Yolu'nun yeni güzergâhlarını belirlemede önemli dökümanlar olmaktadır. (Günel,2010:136-137)'(Şekil 5.7).

Şekil 5.7. Kervansaray- İpekyolu- Önemli Kent Haritası (cografya.blogspot.com)

6. KERVANSARAY YAPILARININ YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ

Zamanla değişen yaşam biçimi ve ona bağlı isteklerle işlevini yitirmiş tarihi yapıların farklı bir işleve uyarlanması ya da işlevleri devam eden, ancak konfor koşulları eskiyerek standart altı kalan tarihi yapıların güncelleştirilmesidir (Ahunbay,2011).

Tarihi değerlerin gelecek nesillere aktarılması diğer bir değişle sürdürülebilir olması onu nasıl değerlendirdiğimiz ile alakalıdır. Özel mülkiyet eline geçen tarihi yapıların işlevlendirilmesinde, mekânsal şartlar zorlanarak uygun olmayan ilaveler yapıp özgün kimliğe zarar verildiği görülmektedir. Özellikle iç mekân değeri olan yapıların onarımlarında tarihi dokuyu sürdüren düzenlemelerin yapılması daha doğrudur.

6.1. Kervansaray Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesini Gerektiren Nedenler

Tarihi yapılar zamanla eskiyerek özgün işlevlerini kaybederler. Yapılara yeniden işlevlendirmeyi gerektiren nedenler ya yapının orijinal işlevini yitirmesinden ya da yapının eskimesinden kaynaklanmaktadır (Altınoluk, 1998).

Ü.Altınoluk; "Yapıların fiziksel özelliklerinin işlevlerinden daha uzun ömürlü oldukları düşünülürse, işlevlerini sürdüren binalar için bile, her konudaki gelişmeler nedeniyle sorunlar olabilmektedir. O binaya ait işlevin tamamen değiştirilmesi ya da işlevin geliştirilmesi gerekebilir." şeklinde ifade etmiştir (Altınoluk, 1998).

6.1.1 Tarihi Nedenler

Yaşam koşullarının, ihtiyaçların, değerlerin hızlı değiştiği bir dönemde toplumsal yapı da gün geçtikçe değişmektedir. Buna bağlı olarak da yapıların ilerleyen dönemlerde başka işlevle tekrardan kullanıma açılması gerekebilir. Örneğin Şirket-i Hayriye Tersanesinin günümüzde Endüstri müzesi olarak yeniden işlevlendirilmesi.

Bir yapı; mimarisi, malzemesi ve tamamlayıcı tüm özellikleriyle tasarlandığı dönemin ve bulunduğu bölgenin karakterini yansıtır. Yapının inşa edildiği zamanda, toplumun o dönemki gereksinimlerine cevap verecek işlevle donatılmış olması önemlidir. Fakat daha sonraki zamanlarda kullanılan işleve ihtiyaç duyulmayabilir. Bu durumda mevcut olan yapının tahrip edilmesi yerine tekrardan işlevlendirilip, değerlendirilmesi gerekir. Aksi halde yapının özgün işlevinin ve tarihteki yerinin toplumsal hafızada oluşturduğu yer silinebilir bu da toplumsal kimliğe zarar verir.

Osmanlı Döneminde inşa edilen yapıların pek çoğu günümüzde işlevini kaybetmiştir. Kervansaraylar, hanlar, medreseler gibi pek çok yapı günümüzde özgün işleviyle kullanılmamaktadır.

Geçmişin göstergelerini taşıyan bir çevrede yaşayarak toplumsallaşan bir kimse, kültürün sürekliliği bilincini kolayca edinecek ve tarih bilincine sahip olacaktır. Burada öngörülen süreklilik yeni yaşamın içinde geçmişin simgelerini taşımaya dönüktür, geçmişin aynen canlandırılmasını öngören bir özlem değildir.” (Arabacıoğlu, Aydemir, 2007).

6.1.2 Sosyal ve Kültürel Nedenler

Sosyal ve kültürel değerlerin somut yansıması olan mimari eserler, kültürel mirastır. Çeşitli sebeplerle değişen yaşam koşulları mimari eserlere de etki eder. Özgün işlevini devam ettiremeyen ve koruma değeri olan tarihi yapıların sosyal ve kültürel ortamının korunarak ileriki nesillere aktarılması, yeni işlev verilerek topluma sosyal, kültürel ve ekonomik olarak fayda sağlaması dikkat edilmesi gereken noktalardır.

Atalarımızdan bize miras bırakılan kültürel değerleri koruma ve yaşatma sorumluluğumuz kültürel miras kavramı ile somut olarak ifade edilmiştir. Icomos Türkiye mimari mirası koruma bildirgesi tanımlar bölümünde kültürel miras, “geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir

yansıması olarak betimlenen somut ve somut olmayan tüm varlıklardır.” şeklinde ifade edilmiştir (Icomos Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi ‘2013’).

6.1.3 Ekonomik Nedenler

Tarihi yapıların tekrardan işlevlendirilerek kullanıma açılması, sosyal ve kültürel faydaların yanında ekonomik olarak da ülkeye katkı sağlar. Bu katkıların başında;

- Tarihi yapıya yeni işlev kazandırıldığında mevcut olan yapı tekrar kullanıldığı için enerji, iş gücü ve malzemeden arttırım sağlanır.
- Kullanım dışı kalmış tarihi yapıya tekrar işlev kazandırıldığında yapı çevreye sosyal ve ekonomik açıdan hareketlilik kazandırır.

Tarihi yapıların yoğun olarak bulunduğu bölgelerin turizm alanı olarak ilan edilmesi sonucu bölgede bulunan yapıların büyük bir kısmı yeniden işlevlendirilmektedir. Örneğin, Antalya Kaleiçi’nde bulunan yapılar günümüzde turizm sektörüne cevap vermek amacıyla konaklama, ticaret ve eğlence gibi ihtiyaçlara uygun olarak işlevsel değişikliğe gidilmiştir(Selçuk,2006).

6.2. Kervansaray Yapılarının Yeniden Değerlendirilmesinde Önerilen İşlevler

Toplumsal ihtiyaçların değişmesiyle birlikte yapı ya da yapı gruplarının bulunduğu bölgenin işlevleri de değişir. Bölgedeki değişim var olan tarihi yapıların kullanım dışı kalmasına ve yok olmasına sebep olabilir. Bu noktada değişen çevre koşullarına uygun olarak tarihi yapıya etrafı ile uyumlu yeni bir işlev verilmelidir. Bu şekilde yapı ya da yapı grupları etrafıyla uyumlu olup çevreye katkıda bulunacak ve işlevsel hale gelecektir.

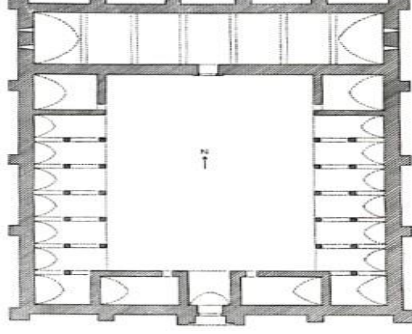
Korunan tarihi yapılar tekrardan işlevlendirilerek bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan gelişmesini sağlar. Tarihi yapının konumlandığı yer turizm açısından gelişmekte olan bölgenin merkezinde bulunuyorsa ve terkedilmişse yeni işlev verilerek bölgeye tekrar kazandırılabilir.

6.2.1. KırkgözHan

- Verilen Yeni İşlev: Çok Amaçlı Salon

İpek yolu’nun Antalya limanı öncesi son durak yerlerinden olan Kırkgöz Han (Şekil 6.1)Selçuklu döneminde sultanların emriyle inşa edilen altı kervansaraydan biridir.Pekçok kervansarayın taşıdığı genel özelliklerin yanında yapı çatı örtüsü, burçları ve avludaki kuyusuyla kendine has mimari özelliklere sahiptir(Şekil

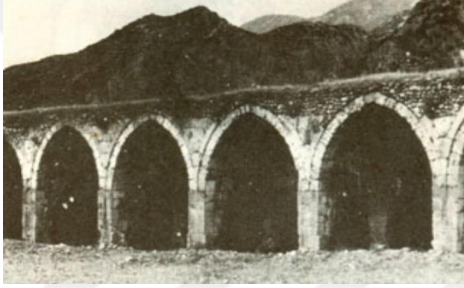
6.2).Uzun seneler harap halde kalmış ve yöre halkı tarafından ağıl olarak kullanılan kervansaray, dört yıl süren restorasyon çalışmaları sonucunda tekrardan turizm ve ticaret hayatına kazandırıldı.

Şekil 6.1.Kırkgöz Han Plan
(Bektaş, 66)

Şekil 6.2. Kırkgöz Han Perspektif
(Eravşar, 509)

Şekil 6.3.Kırkgöz Han Restorasyon
Öncesi
(turizmhaberleri.com)

Şekil 6.4. Kırkgöz Han Restorasyon
Sonrası
(kirkgozhan.com/)

Avlulu, üç eyvanlı revaklı bir düzene sahip olan Kırkgöz Han'da; toplantı, davet, dizi, belgesel çekimi ve düğün gibi çeşitli organizasyonlar yapılmaktadır (Şekil 6.3).1250 m²açık avlu, her biri 60 m² olan üç odası ve 400 m²'lik ana kapalı bölümleriyle dört mevsim organizasyonlara hizmet vermektedir(Şekil 6.4).29 yıllığına restore et-işlet- devret şekliyle kullanılacak olan yapının kapalı olan kısmı restoran girişteki sağ oda yönetim, hücre ve revaklı kısımları ise çok amaçlı salon olarak hizmet vermektedir. Restoran olarak kullanılması planlanankapalı bölüm revize çalışmalarında sergi ve gösteri alanı olarak çok amaçlı salon olarak düzenlenmiştir. Kervansarayın sol kısmından yapının ana duvarları dışında kalan yeraltına merdivenlerle inilerek tuvaletlere geçişsağlanmıştır (Şekil 6.5).Tandır olduğu düşünülen kalıntı ise metal dikme üzerine şeffaf levha ile koruma altına alınmıştır (Şekil 6.6).

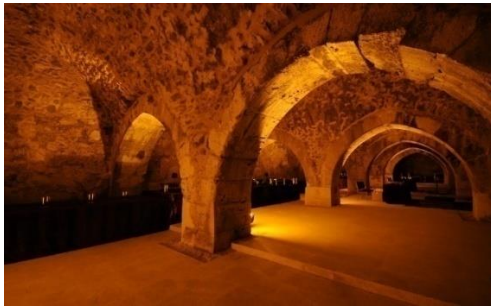

Şekil 6.5. Tuvaletlere inen merdiven
(Saral,2012)

Şekil 6.6. Tandır kalıntısı
(fatihkarci.com/kirkgoz-han/)

Kapalı kısmın doğu ve batı yönlerinde bulunan mazgal percerelerine herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Kervansarayın kapalı kısmının sağ ve sol tarafında sekiler bulunmakta olup içerideki sekilerle zemin yüzeyi arasında kot farkı bulunmaktadır (Şekil 6.7). Kapalı kısmın içerisinde ve dışarısındaki sekilerin bulunan taş bordürlerinin eksik kısımları tamamlanmış, üst kaplama boyut ve diziliş şekli bilinmediği için bu kısımlar çağdaş bir malzeme olan imitasyon podima karo ile kaplanmıştır. Revakların zemin yüzeyleri ise traverten taş kaplamadır. Kervansarayın mevcut duvarlarıyla zemin kaplaması arasına ortalama 30 cm genişliğinde bordür beyaz serbest çakıl taşı serilmiş, aydınlatma elemanları da bu boşluklara konulmuştur (Şekil 6.8).

Şekil 6.7. Kırkgöz Han gece aydınlatması
(kirkgozhan.com)

Şekil 6.8. Kırkgöz Han gündüz aydınlatması
(fatihkarci.com/kirkgoz-han/)

Kervansarayın kapalı kısmın mazgal percerelerinin etrafına sıva uygulaması yapılmış, revaklarındaki taşıyıcı ayakların harap kısımları taş kaplama ile kaplanmıştır. Yapının duvarlarındaki çatlaklarda ise epoksi katkıli harç kullanılmıştır. Kervansarayda hazır yiyecek ve içecek servisi düşünüldüğü için yapıda baca tesisatına yer verilmemiş yalnız sıhhi tesisat döşenmiş bu döşemede yer altından

sağlanmıştır. Kervansarayın bahçesinde ek olarak yapılan yeraltıtüvaleti yapıya herhangi bir zarar vermediği için, yapının geleneksel bütünlüğünü etkilememiş bu da olumlu bir düşüncedir.

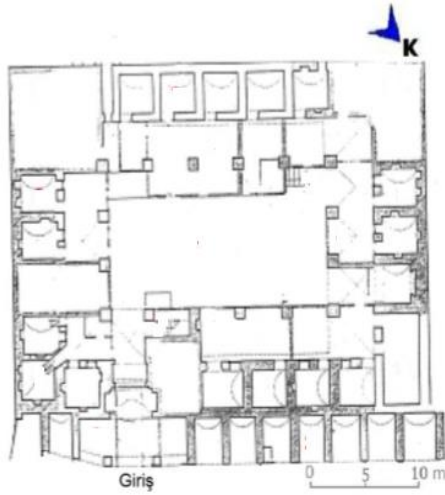
6.2.2. Çengel Han

- Verilen Yeni İşlev: Müze

1522-1523 yılları arasında Rüstem Paşa tarafından yaptırılan yapı Ankara'nın hanlar bölgesinde inşa edilmiştir. Konaklama ve alışveriş ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılan yapı dönemin büyük ve pahalı dört hanından biridir.

Han, zamanla özgün işlevini yitirmiş ve bir dönem hapisane olarak kullanılmıştır.

XX. yüzyılın ilk yarısında iç kısımdaki bazı odaların duvarları yıkılıp tek bir hacim haline getirilmiş, revaklara ve avluya muhdes mekânlar ilave edilmiştir. Son olarak da dericilik yapılan bir tabakhane olarak kullanılmıştır (Renda vd., 2004).

Şekil 6.9. Çengel Han Zemin Kat Planı
(Balım, 2005'den düzenlenmiştir)

Şekil 6.10. Çengel Han Üst Kat Planı
(TVAEE, 1983'den düzenlenmiştir)

Koç Holding'in kurucusu Vehbi Koç'un iş hayatına başladığı dükkân'ın Çengel Han (Şekil 6.9, Şekil 6.10) olması sebebiyle T.C Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan bu yapı, Rahmi Koç Müzecilik ve Kültür Vakfı tarafından kiralanmıştır. 2003 yılında başlayan restorasyon çalışmaları 2005 yılına kadar sürmüş, yapı aslına sadık kalınarak restore edilmiş ve müzeye dönüştürülmüştür (Şekil 6.11).

Şekil 6.11 Çengel Han Rahmi Koç Müzesi Kat Planları
(rmk-museum.org.tr/cengelhan/)

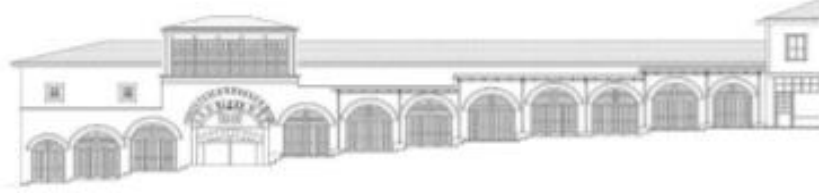
Yapının müzeye dönüştürüldüğü restorasyon çalışmasında, daha önceki kullanıcıların yapmış olduğu mekânsal değişiklikler ve tahribatlar giderilmiştir. Avluda bulunan Vehbi Koç'un ilk işyeri olarak kullandığı dükkân korunup sergi haline getirilmiştir (Şekil 6.12, Şekil 6.13).

Şekil 6.12 Çengel Han Rahmi Koç
Dükkanları Dış Görünüm
(rmk-museum.org.tr/cengelhan)

Şekil 6.13. Çengel Han Rahmi Koç
Dükkanları İç Görünüm
(rmk-museum.org.tr/cengelhan)

Şekil 6.14. Çengel Han Rahmi Koç Müzesi Ön Cephe
(Ka-Ba mimarlık)

Şekil 6.15. Çengel Han Rahmi Koç Müzesi Görünüş
(<https://www.nenerede.com.tr/ilan/ankara-rahmi-koc-muzesi-2/>)

Cephede caddeye açılan dükkanlar (Şekil 6.14, Şekil 6.15) mimari bütünlük içerisinde ele alınmıştır. Revaklı bölüm ve yatma bölümleri sergi salonu olarak kullanılmaktadır. Avlunun üstü çelik konstrüksiyon ve cam kullanılarak örtülüp kapalı bir bölüm elde edilmiştir ayrıca bu bölüm restoran olarak da kullanılmaktadır (Şekil 6.16). Fakat burada yapılan yiyecek- içecek servisi teşhir edilen eserlerin arasından yapılması olumsuz bir görünümdür.

Şekil 6.16 Çengel Han Örtülen Avlu
(tripadvisor.com.tr)

Şekil 6.17.Çengel Han Teşhir
(tripadvisor.com.tr)

Yapı içerisinde tümünde rampa ve asansör kullanılarak sirkülasyon çözümleri üretilmiştir.

Çiftçi (2006), her müzede olması zaruri olan bakım ve onarım atölyesi, restorasyon atölyesi ve eğitim atölyesinin bulunmadığına; sergi için kullanılan odaların küçük olması nedeniyle vitrinlerin bazı bölümlerinin birbirlerini perdelediğine ve kalabalık gruplar halinde ziyaretin güçleştiğine değinmektedir (Şekil 6.17).

Hanın ısıtması maliyetli olmasına rağmen yerden ısıtma ile sağlanmaktadır. Techizatıngörünmemesi temiz bir görünüm sağlamaktadır. Yapının müze işleviyle yeniden kullanımı, hep yapının kendisinin hemde sergilenen yapıtların tanıtılmasına imkân vermiştir. Bu yüzden yapının işlevlendirilmesinde hanın tarihi niteliğini ön plana çıkaran bir işlev tercih edilmiştir. Sergi amaçlı kullanılan yatak odalarının küçük olmasından dolayı oda içlerinde sergilenen nesnelere sayısının azaltılması ve odayla orantılı boyutlarda uygun objelerin kullanılması daha doğru olabilir.

Çengel han Ankara'nın ilk sanayi müzesi olma özelliğini taşımaktadır. Sanayi nesnelere koleksiyonunun sergilendiği ayrıca sosyal, kültürel ve eğitsel etkinliklerin gerçekleştirildiği bir mekan olma sebebiyle de dikkat çekicidir.

6.2.3. Saru Han

- Verilen Yeni İşlev: Gösteri ve Kültür Merkezi

Nevşehir- Kayseri yolu üzerinde bulunan han 1980-1991 yılları arasında restorasyon görerek özel bir şirkete 49 yıllığına kiralanmış, 1996 yılında gösteri ve kültür merkezi olarak yeniden işlevlendirilmişgünümüzde aynı işlevini sürdürmektedir (Şekil 6.18).

Şekil 6.18. Saru Han Avlu ve Revaklı bölüm
(kapadokyadayim.com/sarihan-kervansarayi/)

Klasik planlı sultan hanlarına örnek olan yapının giriş holünün sağ tarafındaki bölümler yönetim kısmıdır. Avlunun kuzeyinde ise oturma ve dinlenme bölümü vardır burada içecek servisi yapılmaktadır. Girişin sol kısmında çay ocağı, mutfak ve hediyelik eşya satış bölümü bulunur. Avlu ve revaklı bölüm dinlenme ve çeşitli etkinliklerde kullanılmaktadır. Hanın kapalı kısmının ortasına sahne yapılmış burada sema gösterisi gibi gösteriler yapılmaktadır (Şekil 6.19). Sahnenin etrafına yapılan oturma bölümlerinin köşelerinde kullanılmayan bölümler kalmaktadır (Şekil 6.20). Büyük kolonlar sahne görüşünü etkilemese de mekânın görsel bütünlüğünü olumsuz etkilemektedir.

Şekil 6.19. Saru Han Sahne
(turkisharchaeonews.net)

Şekil 6.20. Saru Han Sahne
(arkeogezgin.com/sarihan-saruhan-k/)

Avluda bulunan dinlenme odaları soyunma odası olarak kullanılmaktadır. Fakat yapının plan oluşumu dolayısıyla ayrı bir sanatçı girişi ve sahneye açılan kulis bölümü bulunmamaktadır. Açık ve yarı açık kısımlar iklimsel konforu sağlamamakta bu da gelen ziyaretçilerin rahatsız olabilmelerine sebep olmaktadır.

6.2.4 Mahperi Hatun Kervansarayı

- Verilen Yeni İşlev: Cafe-Restoran

Tokat'ın Pazar ilçesinin girişinde bulunan yapı, 1997 yılında yapılan araştırmalar sonucunda Kültür Bakanlığı ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından 2005- 2007 yılları arasında restorasyon çalışmaları yapılmıştır (Şekil 6.21).

Güneydoğu- kuzeybatı yönünde meyilli bir arazi üzerine konumlanan han iki bölümden oluşmuştur. Kare şeklindeki yazlık bölüm büyük bölüm, dikdörtgen şeklindeki kışlık bölüm ise kapalı kısımdır.

Restorana portaldan girildiğinde üstü açık yeme-içme kısmına gelinir. Bu kısım iyi havalarda düğün, sergi, gösteri gibi çeşitli etkinliklerde de kullanılmaktadır.

Şekil 6.21. Mahperi Hatun Kervansarayı Düğün Organizasyonu
(facebook.com)

Kışlık olan kapalı bölümdeki yemek salonuna merdivenle geçiş sağlanmaktadır. Bu bölümün tonozlarında kullanılan şeffaf malzeme mekânın ferah ve aydınlık görünmesini sağlamıştır (Şekil 6.22).

Şekil 6.22. Mahperi Hatun Kışlık Bölüm
(facebook.com)

Şekil 6.23. Mahperi Hatun Avlu
(facebook.com)

Girişin solundaki eyvan kısa süreli dinlenme alanı olarak düzenlenmiştir. Bu eyvandaki taş merdivenle girişin üzerindeki yönetim kısmına çıkılmaktadır. Girişin sağ tarafında yapının köşesinde mutfak ve bulaşıkhanesi bulunmaktadır. Burada bir kapının bulunmaması mekân ve işlev yönünden değerlendirildiğinde olumsuz olmaktadır. Mutfakla bağlantılı ayrı bir depolama alanının bulunmaması mekân yetersizliği olarak ortaya çıkmaktadır. Mutfak yemek salonlarının kapasitesini karşılamamaktadır. Meyilli arazide konumlanan yapı içerisindeki kot değişimi merdivenle çözülmüştür (Şekil 6.23).

6.3. Kervansaray Yapılarının Yeniden Değerlendirilmesinde Uygulanabilecek Teknik Yöntemler

6.3.1 Sağlama

Sağlama çalışmaları, yapı malzemesinin, taşıyıcı sisteminin ve üzerinde bulunduğu zeminin sağlanması olmak üzere üç'e ayrılır.

- **Yapı Malzemesinin Sağlanması**

Anadolu'nun İ.Ö 7000'e kadar giden yerleşik tarihi yapılar da yerel imkânna ve geleneklerine bağlı olarak kerpiç, tuğla, ağaç, taş gibi doğal malzemeler kullanılmıştır. Malzemeler doğal etkilerle, zamanla bozulup tahrip olmuştur. Açıkta kalan kerpiç, yağmur karşısında eriyip dağılırken, tuğla aşınıp çatlayıp ayrışır, ağaçtan yapılan kiriş ve dikmeler, çatılar çürür. Sağlam olarak bilinen taş düzgün yüzeyleri kaybedip oyuk ve çatlaklarla dolu kötü bir görümün sergiler. Uzman kişiler özel kimyasallar kullanarak malzemenin dokusunu güçlendirir böylelikle yapının bozulma süreci yavaşlayıp yapı daha uzun süre yaşatılır.

- **Taşıyıcı Sisteminin Sağlanması**

Depremler, zemin hareketleri yapıların taşıyıcı sisteminde hasara sebep olmaktadır. Tarih boyunca mimarlar tarihi yapıların duvar ve örtülerinde oluşan düşeyden ayrılma, çatlama gibi hasarları payandalarla desteklemiş, gergiler yerleştirmiş ya da aksak olan kısımları yıkıp tekrardan yaparak yapının ayakta kalmasını ve işlevini sürdürmesini sağlamıştır.

- **Çemberleme, Bağlantı Çubukları Gergi Uygulaması**

Çatlamış, dağılma tehlikesi gösteren düşey taşıyıcıların çevrelerinin metal çemberlerle sarılarak sıkıştırılması çok eski dönemlerden beri uygulanan bir

sağlamlaştırma tekniğidir. Metal gergi veya çubuklar kullanılarak duvarlar birbirine bağlanır ya da düşeyden ayrılmış bir duvar arkadaki sağlam kısma tutturularak yerinde korunmaya çalışılır.

6.3.2 Bütünleme

Bir kısmı hasar görmüş veya yok olmuş yapı ve öğeleri ilk tasarımındaki bütünlüğe kavuşturacak şekilde geleneksel veya çağdaş malzeme kullanarak tamamlama işlemine ‘bütünleme-reintegrasyon’denir. Yıkık durumda göze hoş görünmeyen bir yapı bütünlenerek hem estetik bütünlüğe kavuşur, kullanılabilir duruma getirilir, hem de bütünüyle yok olmaktan kurtarılabilir.

İlk yapılışındaki işlevini yitirmiş, yeniden kullanılamayacak durumda olan arkeolojik yapılan bütünlenmesi söz konusu değildir. Bütünlemeyi gerçekleştirebilmek için ik tasarıma ilişkin doğru veriler gereklidir. Bütünleme yalnız gerçek yapısal verilere veya belgelere dayandırıldığında kabul edilebilen bir uygulamadır. Güvenilir bilgilere dayanmayan sadece varsayım ve anatolojilerden yola çıkılarak yapılan bütünlemelerin hatalı olması kaçınılmazdır. Yeni kısımların özgün olandan ayrılabilmesi için farklı bir yüzey dokusu uygulanması olumlu sonuç verebilir.

6.3.3. Çağdaş Ek

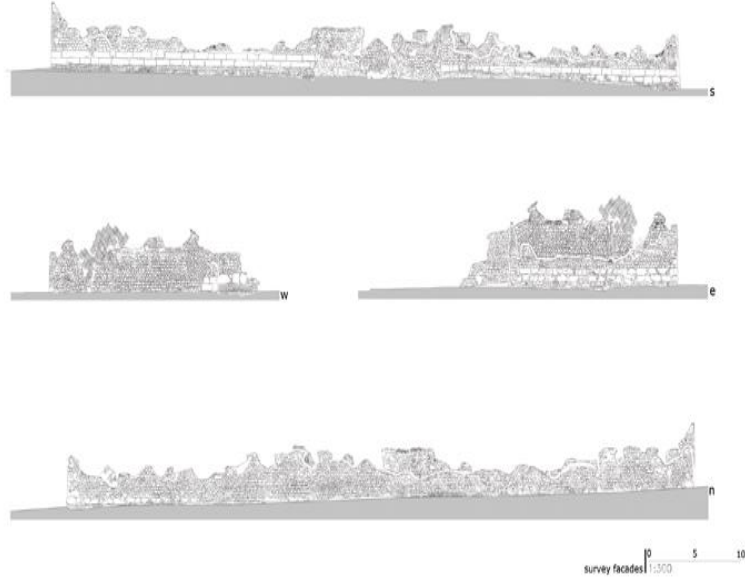
Venedik tüzüğü'nün 13. Maddesinde ‘Eklemelere ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna dengesine ve çevresiyle olan bağlantısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir’ denilmektedir. Tarihi yapıların yeniden kullanımları çağdaş yaşam içerisinde aktif olarak yer almaları sebebiyle yapılan projelerin başarılı olabilmesi için bazı eklerle birlikte düşünülmesi gerekir. Örneğin müzeye dönüştürülen tarihi yapılarda ek hizmetlere (tuvalet, beki kulübesi vb.) gerek duyulmaktadır. Böyle bir durumda mümkün olduğunca görünümü az etkileyen çevreyle uyumlu çağdaş tasarımlar yapılır. Ekler bu ölçütler dikkate alınarak tasarlandığında başarılı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Yeniden kullanımları sırasında ağır yükler yüklenen tarihi yapılarda, ekler büyümekte kütleli uyum sağlanamamaktadır.

6.3.3.1. Kazıklı Kervansaray

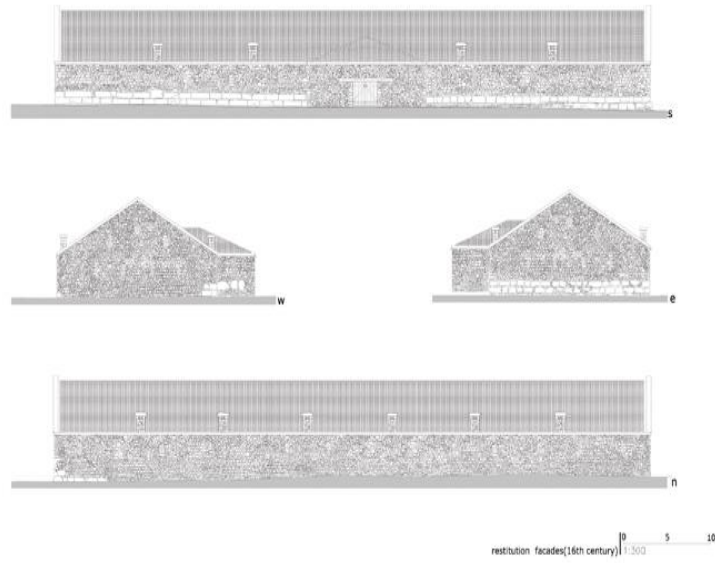
- **Günümüz İşlevi: Kültür Merkezi**

Maliye Bakanlığı, Milli Emlak Genel Müdürlüğü tarafından 2007 senesinde kamulaştırılan yapı, 2010 senesinde Gölcük Belediyesi’ne tahsis edilmiştir. 2008-2010 seneleri arasında restorasyon çalışması gören yapının kalan kalıntıları

korunmuştur (Şekil 6.24). Restorasyon ardından Marmara Belediyeler Birliği tarafından ‘Sosyal Projeler’ dalında birincilik, Kocaeli Üniversitesi tarafından her sene organize edilen Prof. Dr. Baki Komşuoğlu Sanat Teşvik Ödülü ve Mimarlar Odası tarafından 12. Ulusal Mimarlık yarışmasında ‘Yapı Dalı/ Koruma Yaşatma ödülü verilmiştir. Yıllar içerisinde tahrip olan yapı uzun bir süre depolama amaçlı, arazisi ise sebze-meyve ekim alanı olarak kullanılmıştır (Şekil 6.25, Şekil 6.26).

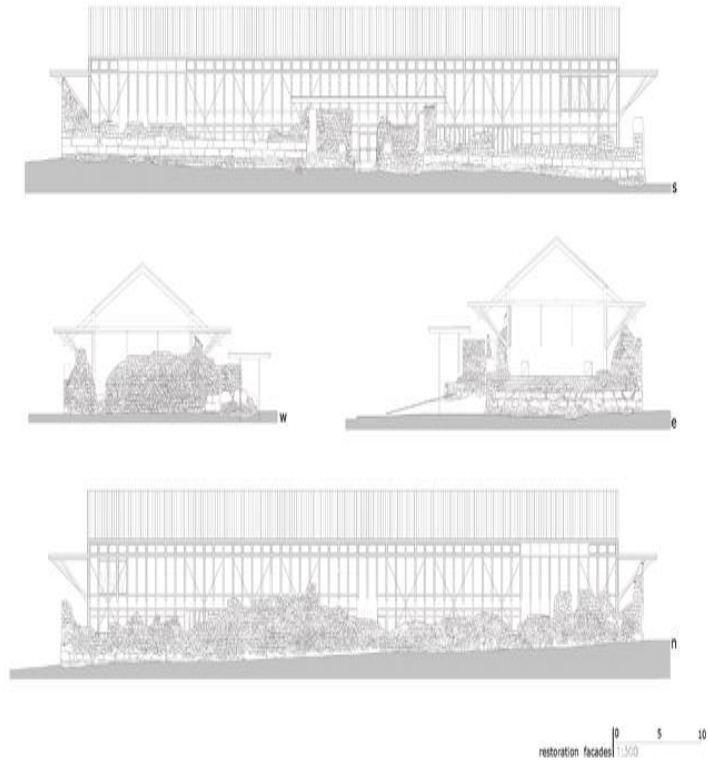

Şekil 6.24. Kazıklı Kervansarayı Kalıntı Görünüşleri
(vitracagdasmimarlikdizisi.com/projeler)

Şekil 6.25. Kazıklı Kervansarayı Görünüşleri
(vitracagdasmimarlikdizisi.com/projeler)

Şekil 6.26. Kazıklı Kervansarayı Görünüşleri
(vitracagdasmmimarlikdizisi.com/projeler)

Yapılan araştırmalar sonucu yapının bütönlönmösi için yeterli done elde edilemediği için yapıyı tamamlayıp yapının özüne zarar vermek yerine, içerisine yeni bir ek yapı yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan ek yapı özgün olan duvarlardan 2,5 m içeriye çekilerek yapılmıştır (Şekil 6.27).

Şekil 6.27. Kazıklı Kervansarayı Ön Cephe
(vitracagdasmmimarlikdizisi.com/projeler)

Şekil 6.28. Kazıklı Kervansaray Giriş
(vitracagdasmimarlikdizisi.com/projeler)

Böylelikle yapının kalıntıları tamamiyle korunmuş, aynı zamanda verilen işlevle kervansarayın yaşatılması sağlanmıştır (Şekil 6.28).

Şekil 6.29. Kazıklı Kervansaray Çelik K.
(vitracagdasmimarlikdizisi.com/projeler)

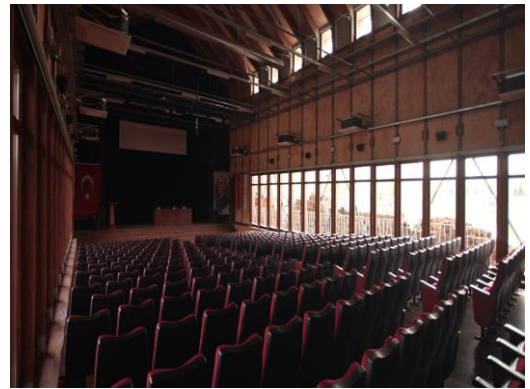

Şekil 6.30 Kazıklı Kervansaray Çelik K.
(vitracagdasmimarlikdizisi.com/projeler)

Kültür merkezi olarak yapılan ek yapı fuaye, kafeterya, sergi salonu ve çok amaçlı salondan oluşmaktadır.

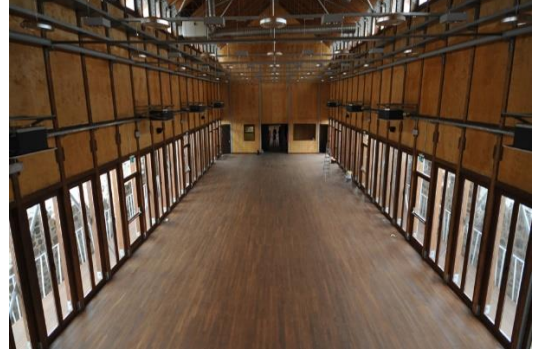
Şekil 6.31. Kazıklı Kervansaray Sergi S.
(vitracagdasmimarlikdizisi.com/projeler)

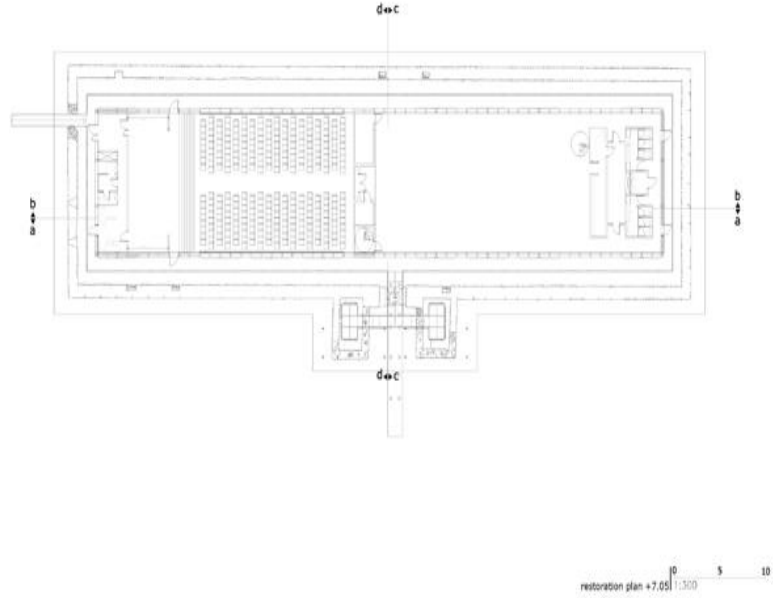
Şekil 6.32. Kazıklı Kervansaray Konf. S.
(vitracagdasmimarlikdizisi.com/projeler)

Şekil 6.33. Kazıklı Kervansarayı Giriş
(vitracagdasmimarlikdizisi.com/projeler)

Şekil 6.34. Kazıklı Kervansaray Sergi S.
(vitracagdasmimarlikdizisi.com/projeler)

Şekil 6.35. Kazıklı Kervansarayı Plan
(vitracagdasmimarlikdizisi.com/projeler)

Ziyaretçiler güneydeki giriş kapısından fuaye bölümüne buradan da konferans salonuna girmektedir. Kulise ise yapının doğusunda bulunan iki kapıdan giriş sağlamaktadır. Fuayenin servis hizmetleri, yapının batısında bulunan iki servis kapısından sağlanmaktadır. Ek yapı incelendiğinde mekânsal gerekliliklerin, ölçülerin ve mekânlar arası işlevsel ilişkinin sağlandığı görülmektedir (Şekil 6.35).

Bölge halkının istek ve ihtiyaçları doğrultusunda sosyal ve kültürel etkinliklerin gerçekleştirilebileceği bir mekân haline dönüştürülen Kazıklı Kervansarayı 340 kişilik çok amaçlı bir salon, kafeterya ve sergi alanlarıyla şehir halkının hizmetine

sunulmuştur. Yapı şehir merkezinden uzak bir bölgede olmasına rağmen verilen işlev açısından halkın dikkatini çekmektedir.

Yapının faaliyete geçmesiyle birlikte Gölcükte kültürel etkinlikler ivme kazanmış, kervansarayda tiyatro, kısa film, konser gibi çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. Kervansaray tarihi dokusu bozulmadan modern mimari ile buluşan hoş bir örnektir.

7. KERVANSARAYLARIN KONAKLAMA YAPISI OLARAK YENİKULLANIM ÖRNEKLERİ

7.1 Kuşadası Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı

7.1.1 Yapının Tarihçesi

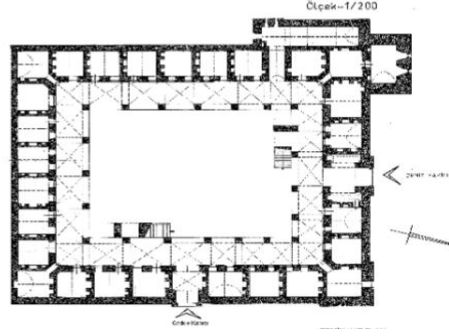
Aydın ilinin Kuşadası ilçesinin merkezinde kale görünümünde olan yapı, Oğuz ya da Öküz takma adıyla bilinen Sadrazam Mehmet Paşa tarafından 1618 yılında inşa ettirilmiştir.

7.1.2 Mimari Özellikleri

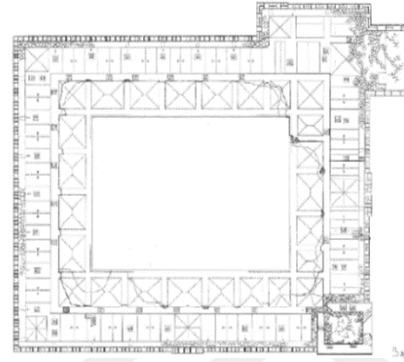
Kitabesi bulunmayan klasik tipte bir Osmanlı yapısı olan kervansaray 17.yy ait 28.50x21.47 m ölçülerinde iç avlulu ve revaklar arkasında sıralı odaları olarak planlanmış bir yapıdır (Şekil 7.1). İki katlı olan yapının üst katında 26 oda bulunurken (Şekil 7.2) alt katında ise 28 oda vardır. Üst katta bulunan odalar, tüccarların ve kervancılara konaklaması için yapılmış olup, alt katta ise kervanlar için ahır hizmeti verilen yerler, eşya depoları ve mutfak olarak tasarlanmıştır.

Moloz taştan kuvvetli bir harçla inşa edilen dış duvarlarda yalnız, ikinci kattaki odaların sivri kemer alınlıklı ve silmeli pencereleri açılmakta olup duvarların üzerindeki hoş görünümlü mazgallar yapıya ayrı bir zarafet katmaktadır. Biri deniz, diğeri cadde üzerindeki kapılarından başka birde küçük kapısı bulunan yapının iç kısmında dikdörtgen avlunun etrafını iki kat halinde sivri basık sivri kemerli revaklar çevirmekte, revakların arkasında, içinde ocakları bulunan beşik tonozlu odalar bulunmaktadır.

Şekil 7.1. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Zemin Kat Planı.
(Vakıflar Genel Müd. Arş.)

Şekil 7.2. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Üst Kat Planı
(Vakıflar Genel Müd. Arş.)

Ortadaki dikdörtgen açık avluyu dört yönde tek sıra halinde iki katlı revaklar çevrelemektedir. Revaklarda alt ve üst katta toplam 42 kalın ayak birbirine duvarlara sivri kemerlerle bağlanmışlardır. Üst örtü tüm revak birimlerinde çapraz tonozdur (Özalp,2000;136).

Şekil 7.3. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı restorasyon öncesi
(muglayerelhaber.com)

Zemin ve üst katlarda hela hacimleri kitlenin kuzey-batı köşesindedir. Bu gün tesisatından yana en ufak bir ize rastlanmamaktadır. Köşe odalar,girişler ve üstündeki odalar revaklar çapraz tonoz diğer odalar tonoz örtülüdür (Şekil 7.3).Esas

girişin sağ ve solundaki nişler üst katta da tekrar edilerek orta odaya dâhil edilmiştir. (Gerçek,2010;117-118).

Yapıda, denizden gelebilecek saldırıları önlemek için kuzeybatı ve kuzeydoğu yönlerine ayrı bir özen gösterilmiştir. Kuzey tarafında bulunan girişi, mermer bir kapı boşluğu tamamlamakta ve kapının üzeri basık bir kemerle örtülmüştür. Döşemesi kayrak taşlar ile kaplı olan kuzey batı köşesi orijinal halini halen korur. Üst örtüye ait bir ize rastlanmamıştır. Avluda saçak kornişin yere olan yüksekliği 10.60 m. dir. Zamanında avluyu 4 cephede saran birer saçığın mevcut olduğu izlerden anlaşılmaktadır (Gerçek,2010;118).

Kervansaray asırlar önce konaklama yapısı olarak kullanılmasının yanında gümrük binası olarak da hizmet vermiştir. Selçuklu ve Osmanlı yapılarından farklı olarak mescit ve hamam yapı dışındaki kişilerinde faydalanabilmesi için kervansarayı dışarısında yapılmıştır. İnşa edildiği dönemde avlunun ortasına kurulan şadırvan, kazılarla ortaya çıkarılmış günümüzde ise havuza dönüştürülmüştür.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde bu konu hakkında yararlı bilgiler bulmaktayız. Yapının, deniz yolcuları için gümrük hanı olarak kullanılmakta olduğu, gümrük emirinin deniz kapısı üstündeki odada oturduğu, terasın kuzey batı ve kuzey doğu köşelerinin kayrak taşlar ile kaplı olduğu, kitlenin bütünüyle kuvvetli bir kale görünümünde ve avlusunda da 2 katlı bir köşk mescidinin bulunduğu ifade edilmektedir (Şekil 7.4).

Şekil 7.4. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı görünüş
(kusadasiplus.com/kervansaray/)

Kervansaray Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1964 yılında restorasyon çalışmalarına başlandığında yapının revakları iki katta da tamamiyle yıkılmış, yalnız

deniz kapısından girişte sağda bulunan merdivenin dayandığı 2 revak ve üst örtüsü yarı sağlam bir halde durmaktaydı. Duvarlarda küçük çatlaklıklar ve iki odanın üst örtüsünde göçükler meydana gelmişti. Bu durumlara rağmen yapı taşıyıcı elemanları ile dayanıklı denebilecek şekilde ayakta idi.

Odaların revaklara bakan yüzlerindeki dikine kemerlerin özengi taşları, gergi yuva ölçüleri, tonoz başlangıçları ile zamanımıza ulaşabilen zemin ve üst kattaki 2 revak hacmi, bunların tonozları ve daha birçok izler titiz bir inceleme ile tespit edilmek suretiyle onarıma esas olmuştur. Onarımını gerektiren bütün bilgi ve kotlar mevcut izler değerlendirerek elde edilmiştir(Artitekt Mimarlık No.338 İstanbul)

I. Verilen işlevin irdelenmesi

Asırlar boyu konaklama yapısı olarak kervanlara hizmet veren kervansaray zaman içerisinde terkedilerek harap hale gelmiştir. 1963 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 10 yılda restore edilen yapı fonksiyonuna uygun bir şekilde otel haline dönüştürülmüştür. Yapının dikkat çeken özellikleri arasında öküz, cici, tamam, yolcu gibi değişik isimlere sahip odalarının bulunmasıdır. Bu yapı;

- Yapısal unsurlar
- Çevresel unsurlar
- Sağladığı faydalar

başlıklarıyla irdelenecektir.

• Yapısal Unsurlar

Kervansarayın restorasyonunda tarihi dokunun bozulmadan günümüz koşullarına uygun olarak tasarlanmasına dikkat edilmiştir (Şekil 7.5).Yapının kuzey ve batıya açılan iki kapısı bulunmakta olup ana giriş ise batıdaki kapıdandır. Bu kapının sağ ve sol kısmında otele gelen misafirlerin kayıtlarının yapıldığı ve kıymetli eşyaların emanete alındığı bölümler vardır. Avlunun dört tarafı basık, iki katlı revaklarla çevrilidir (Şekil 7.6). Otelin üst katında 26 adet otel odası bulunmaktadır alt katta ise halı, mücevher gibi satış dükkânları vardır.

Şekil 7.5 Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı
Kervansaray halı satış böl.
(blog.tatilbudur.com)

Şekil 7.6. Öküz Mehmet Paşa
avlu
(blog.tatilbudur.com)

Otel avlusunda bulunan halı atölyesi, sergisi, cafe, bar gibi bölümler misafirlerin dinlenme ve bilgilendirilme gibi gereksinimlerini karşılamaktadır. Halı atölyesinde dokunan halılar otel giriş kapısının sağ ve solunda teşhir edilmektedir. İç avlu otel holü olarak kullanılmakta ve burada yemek bölümüyle bar bölümüde bulunmaktadır. Bu bölüm ebat olarak ihtiyacı karşılamaktadır. Üst kata kervansarayın sağ tarafında bulunan bir merdivenle çıkılmaktadır (Şekil 7.7).

Şekil 7.7. Üst kata çıkış merdiveni

Şekil 7.8. Üst kat kolidor

Odaların önlerinde bulunan oturma alanları yapıdan bağımsız olarak tasarlandığı içingüzel bir görüntü oluşturmamaktadır (Şekil 7.8). Kervansaray otelin odaları onarılırken tarihi dokuya zarar verilmemeye dikkat edilmiştir. Tavan yüksekliği, oda içerisinde bulunan niş ve ocaklar korunmuş günümüz işlevlerine uygun hale getirilmiştir.

Yatak odalarında tercih edilen hareketli mobilyalar mekânın büyüklüğüyle ters orantılıdır (Şekil 7.9). Ayrıca yatakların duvara yaslanması da doğru bir düşünce değildir, misafirlerin gereksinimlerini karşılayabilmek için yatağın sağında ve solundakomodine ihtiyaç vardır (Şekil 7.10).

Şekil 7.9. Öküz Meh. Paşa Kervansarayı y. Odası
(tatilcarsisi.com)

Şekil 7.10. Öküz Meh. Paşa Kervansarayı y. Odası
(tatilcarsisi.com)

Oda içlerine daha sonradan eklenen banyo bölümlerinde mekânsal ihtiyaç en alt seviyede sağlanmıştır. Burada hava sirkülasyonunu sağlamak için menfez konulmuş ve hava çıkışı sağlanmıştır.

Otel odalarında ana aydınlatma elamanı olarak sarkıt armatür kullanılmıştır. Bunun yanında yardımcı armatür olarak aplik ve abajürlerle de desteklenmiştir.

Oda ıslak hacmiyle bir ele alındığında renk, biçim, doku ve desen uyumu olmadığı için görsel kargaşaya sebep olmaktadır.

- **Çevresel Unsurlar**

Kervansarayın onarım öncesi fotoğrafları incelendiğinde yapının restorasyonuna gösterilen çaba daha net anlaşılmaktadır. Kervansarayın önünden ve çevresinden geçen yollar yapının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Otelin girişinde geniş bir kaldırım yapılmış buda yapının daha kolay algılanmasını sağlamıştır. Yapının sağ ve solunda konumlanan cafeler kervansarayın ön cephesinin anlaşılmasında kargaşa yarattığı iyi yanlış bir tercihtir. Ayrıca cafeüsterinde farklı şemsiye ve tenteler birlik oluşturmamakta ve kötü bir görüntü sergilemektedir.

- **Sağladığı faydalar**

Kervansarayın özgün işlevi olan konaklama işlevi, çağa uyarlanarak sürdürülmektedir. Şehir merkezinde hizmet veren yapı ziyaretçilere kendisini sunmaktadır. Yapının geri kazanımıyla ekonomik fayda sağlamanın yanında kültürel mirasın da nasıl yaşatıldığını göstermektedir.

7.2 Edirne Rüstempaşa Kervansarayı

7.2.1 Yapının Tarihçesi

Koza Han olarak da bilinen yapı 16.yy da 1561 tarihinde, Rüstem Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Ülkenin kuzeybatısındaki Edirne şehrinin Sabuni Mahallesi, İki Kapılı Han Caddesi, Tahmis Meydanı, 24 pafta, 419 ada ve 58 parselde konumlanan yapı, tarihi kent temelini oluşturan, bedesten, hamam gibi tarihi yapıların içerisinde bulunur.

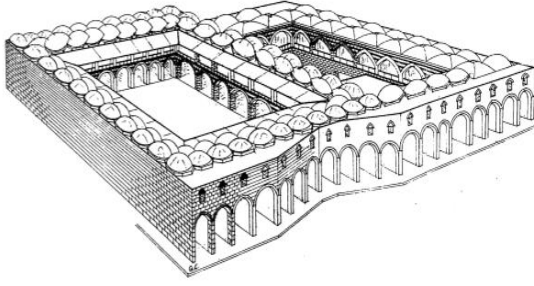
7.2.2 Mimari Özellikleri

Rüstem Paşa adına yapılan kervansaray, Mimar Sinan'ın benzer yıllarda Ereğli'deki Rüstem Paşa kervansarayında uyguladığı plan şemasından tamamen değişik bir planda tasarlanmıştır. Sinan, yapıyı külliye'nin bir bölümü olarak düşünmek yerine diğer işlevsel olarak düşünülen mescit, hamam, dükkân vb. bölümleri yapının birer işlevsel mekânı olarak tasarlamıştır (Şekil 7.11).

Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı'nda, Sinan'ın ahırlar ve diğer fonksiyonel mekânları ayrı bir blokta toplayarak, misafirler için revaklara açılan, ocaklı, pencereli odaların bulunduğu ve üstte iki bloğun birleştiği, önköşede bir de küçük hamam mekânının yer aldığı, büyük ve kareye yakın dikdörtgen avlu, etrafında iki kat olarak ve avlu ortasında bir de köşk mescidinin bulunduğu, büyük bir plan şeması uyguladığı görülmektedir. Bu yapının planlamasında Mimar Sinan'ın dört önemli noktayı gözönünde tuttuğu ve önemli bir fonksiyonel mekânlar topluluğu oluşturduğu görülür.

1. İnsanlarla hayvanların kesin olarak ayrı yerlerde bulunmaları fikri,
2. İdareci vs. mekânlarının, temizlikle ilgili fonksiyonel mekânların biraraya toplanması (hamam, WC gibi)
3. İbadet mekânını kervansaray planı içinde bir birim olarak bırakmak ve Anadolu Selçuklularından gelen motifleri yaşatmak (Köşk mescid gibi),
4. Ticarî hayatı ayakta tutan mekânlara yer vermek (cepheyi sokağa uyduran dükkânlar gibi) (Cantay,373-374).

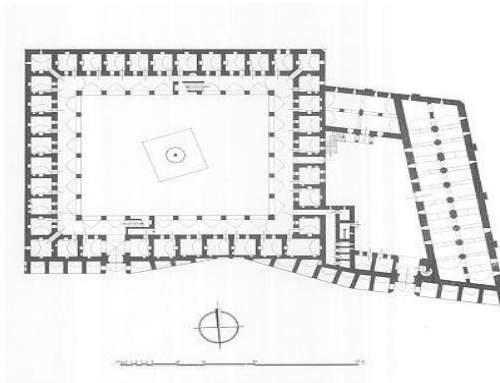
Şekil 7.11RüstempaşaKervansarayı
(GönülCantay)

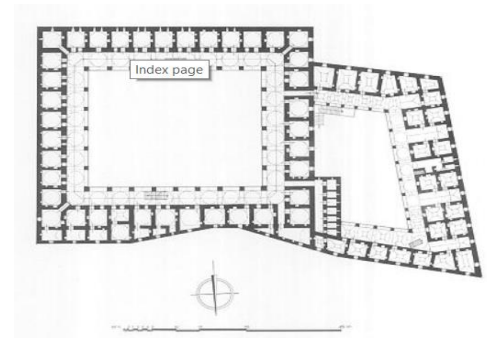
Şekil 7.12.Rüstempaşa Kervansarayı
(<http://www.basbayraktar.com/edirne/tarih.htm>)

Yapının giriş cephesinde Osmanlı han mimarisinde bulunan sıra halinde bulunan dükkânlar ve dükkânların üzerinde ise odaların pencereleri bulunmaktadır (Şekil 7.12).

Diğer cephelerdeki pencere sayısı daha azdır. Pencereler lokmalı demir parmaklı olarak tasarlanmıştır bunun yanında mazgal pencereler de bulunmaktadır. Toplamda iki kısımdan oluşan yapının birinci bölümü büyük avluya sahip olan Büyük Rüstempaşa Kervansarayı olup buraya ayrıca Büyük Handa denilmektedir (Şekil 7.13, Şekil 7.14). İkincisi ise küçük avluya sahip olan Küçük Rüstempaşa Kervansarayıdır buraya da Küçük Han denilmektedir. Kervansarayın büyük kısmının mimarı Mimar Sinan olup küçük kısmının mimarı bilinmemektedir. Büyük Rüstempaşada giriş bölümünün sağ ve solunda han personeline ait odalar bulunmaktadır.

Şekil.7.13RüstempaşaKervansarayı
Zemin Kat Planı
(Ülgen S.A Çizim 1948)

Şekil.7.14Rüstempaşa Kervansarayı
Üst Kat Planı
(Ülgen S.A Çizim 1948)

Kervansaray içerisinde iki tane merdiven olup bunların biri girişte sağda olurken diğeri ise karşı tarafta bulunan revaklardadır. Zemin ve üst katta, avlunun etrafında bulunan revakların arkasında kalan odalar misafirlerin konakladığı yatak odalarıdır. Bu odaların içlerinde ocak ve niş bulunmaktadır. Küçük Rüstempaşada ise nişli bir giriş olup girişin sağ kısmında merdiven bulunmaktadır. Girişin yanında bulunan odaların, yapı görevlerine ait olabileceği bunun yanında avlunun uzun yanı boyunca uzunlamasına uzanan mekânların hayvanlar için, avlunun kısa kısmında bulunan bölümünde mutfak, depo vb. gibi kullanıldığı düşünülmektedir. Büyük avluda bulunan altı şadırvan ve üstü mescit olarak kullanılan Köşk Mescidi 1877-1878 yılları arasında yapılan Osmanlı-Rus savaşı esnasında yıkılmıştır. Fakat küçük avlunun doğu duvarındaki köşede bulunan Kemerli Çeşme hala durmaktadır. Avlular arasındaki bağlantı bir geçitle gerçekleştirilmektedir. Yapının zemin katı ve üst katında bulunan tuvaletlerin orijinal olduğu düşünülmektedir.

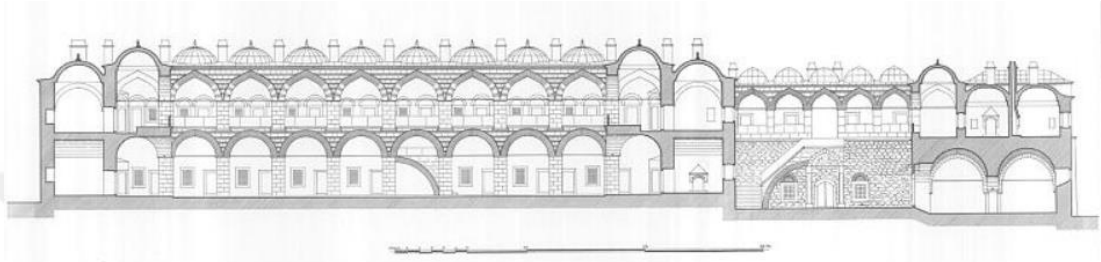
Birbirine bitişik dikdörtgen iki farklı kısımdan oluşan yapının küçük olan bölümü hayvanlar için kullanılmaktadır. Yapının bulunduğu arazi konumu sebebiyle dış cephede uyumsuzluklar görülmektedir. Tuğla ve kesme taştan iki katlı olarak inşa edilen yapının avlusunun önünde yuvarlak kemerlerle birbirine bağlanan sütunların oluşturduğu bir revak bulunmaktadır. Bu revağın uzun kenarında ise karşılıklı bulunan iki merdivenle üst kata çıkılmaktadır.

Yapı içerisinde 100 adet oda bulunup bu odaların ve üst kat revaklarının üzerleri de kubbelerle örtülüdür (Şekil 7.15). Tuğla işçiliği ve bezeme açısından avluya bakan pencereler diğerlerinden farklıdır.

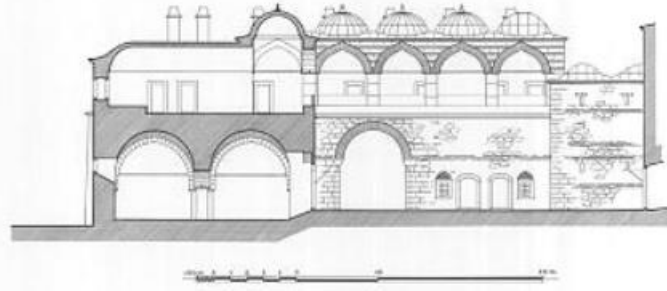

Şekil 7.15.Rüstempaşa Kervansarayı onarım öncesi (Vakıflar Genel Müd. Arş.)

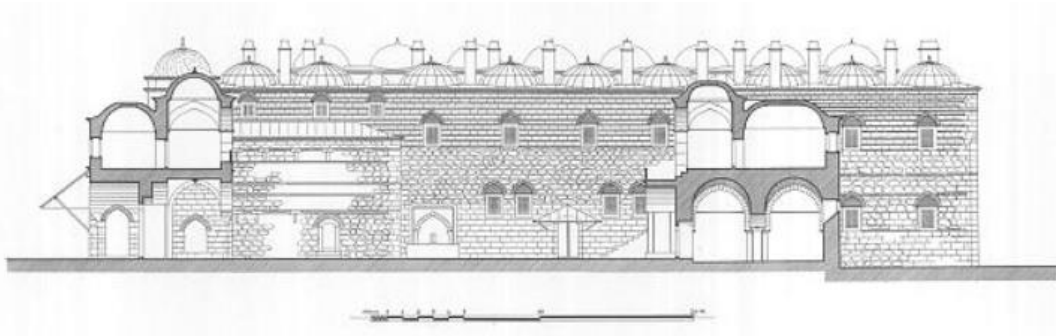
16. Yüzyıl içinde Mimar Sinan'ın planlayıp inşa ettiği kervansaraylarda, yapı malzemesi ile cephe süslenmesinin oluşturulduğunu, bunun bölgeye göre doğuda taş; taş ve tuğlanın bol olduğu bölgelerde ise muntazam kesme taş yanında tuğlanın da kullanıldığı örneklerde görülmektedir. Edirnedeki Rüstem Paşa Kervansarayında avlu cephelerindeki tüm kemerlerin ve pencere alınlıklarının tamamen değişik örnek gösteren tuğlalarla süslendiğini görmekteyiz (Şekil 7.16).

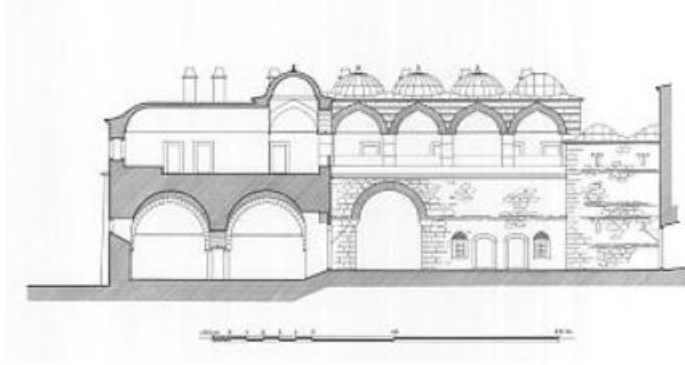
Şekil. 7.16. Rüstempaşa Kervansarayı Kesit (Ülgen S.A Çizim 1948)

Şekil 7.17. Rüstempaşa Kervansarayı Kesit (Ülgen S.A Çizim 1948)

Şekil.7.18.Rüstempaşa Kervansarayı Kesit (Ülgen S.A Çizim 1948)

Şekil.7. 19. Rüstempaşa Kervansarayı Kesit (Ülgen S.A Çizim 1948)

Aynı şekilde avluya açılan revakların cepheleri de taş ve tuğla sıralardan meydana getirilmiş, hatta revakların gerisindeki mekânların cephelerinde pencere ve kapı kemerleri tamamen tuğladan yüzeysel kemerler halinde örülürken, almlıklardaki süsleme, çok zengin tuğla dekoriyarla gerçekleştirilmiştir. Korkuluk levhalarının farklı süslemeleri ise bu cephe düzenindeki ifadeyi bir kat daha kuvvetlendirmiştir (Cantay, 379).

Edirne'de bulunan han ve kervansarayların en büyük örneklerinden biri olan yapı, Eski Camii yakınında ve bedestenin karşısında konumlanmaktadır. Bazı yazılı dökümanlarda bu kervansarayın ismi Rüstem Paşa Hanı olarak da geçmektedir. Mimar Sinan'ın yapıtlarının listesini veren dökümanlarda ve Tuhfet-ülMimarın'da Mimar Sinan'ın inşa ettirdiği yapıtlar arasında ismi geçmektedir. Kervansaray konaklama amaçlı yapılmasına rağmen dayanıklı ve korunaklı olmasından dolayı Edirneli tüccarlar değerli eşya ve paralarını burada korumakta bunun içinde kira ödemekteydiler.

I. Verilen işlevin irdelenmesi

Asırlar boyu konaklama yapısı olarak kervanlara hizmet veren yapı, 1877 yılında meydana gelen Rus Harbi sırasında tahrip olmuş daha sonra ise yıkılmıştır. 1960 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kontrolünde restore edilmiş ve bu başarılı restorasyon daha sonra Ağa Han büyük ödülünü kazanmıştır.

Bu yapı;

- Yapısal unsurlar
- Çevresel unsurlar

- Sağladığı faydalar

başlıklarıyla irdelenecektir.

- **Yapısal Unsurlar**

Turistik bir yapı olarak hizmet veren kervansaray şehir oteli işleviyle tekrardan işlevlendirilip hizmete sunulmuştur. 150 yatak kapasiteli olarak 1972 yılının temmuz ayında hizmet vermeye başlayan yapının 136 kişilik restoranı ve 75 kişi kapasiteli barı bulunmaktadır. Şehir oteli fonksiyonu ile tekrardan işlevlendirilen yapının kullanıcı profiline büyük bir kısmı kültür turizm için gelen yerli ve yabancı turistlerdir. Otele Küçük Rüstem Paşa Kervansarayından giriş yapılırzemin katta odaların yerleri değiştirilmeyip yatak odalarına banyo kısmı eklenmiştir. Oda içlerinde bulunan sıhhi, elektrik ve kalorifer tesisatı gizlenerek döşenmiştir. Oda içlerine dokunulmamış kervansaray üslubuna bağlı kalınmıştır (Şekil 7.20). Yatak odalarının aydınlatılması tavan ortasına yerleştirilen armatür ile gerçekleştirilmektedir ayrıca yardımcı armatür olarak da yatak başlarında abajür kullanılmıştır. Yatağın tek bir kısmına konulan komodinin üzerine bir abajür iki kullanıcı için yetersiz bir durum oluşturmaktadır (Şekil 7.21).

Şekil 7.20. Rüstempaşa K. y. Odası
(tripadvisor.com.tr)

Şekil 7.21. Rüstempaşa Kervansaray y. odası
(alserotur.com)

Restoran geçmişte deve ahır olarak kullanılan bölümde yapılmıştır. Bu bölüme geçiş küçük avludan geniş saçaklı kapıdan geçilir.

Şekil 7.22. Rüstempaşa K. Avlu
(welltur.com.tr)

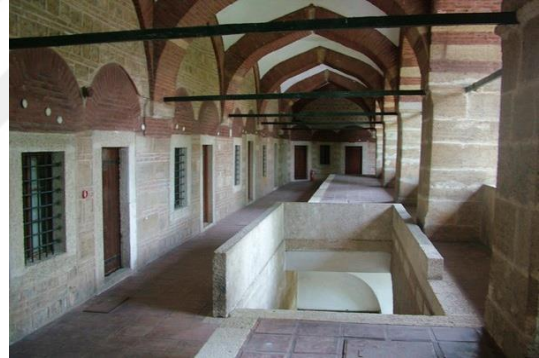

Şekil 7.23. Rüstempaşa K. Restoran
(welltur.com.tr)

Otelde konaklayan misafirlerin gereksinimlerini karşılamak için; ütü odası ve çamaşırhane odası gibi yeni bölümler eklenmiştir. Restoran kısmı yazlık ve kışlık olarak hizmet vermektedir. Restoran bölümü için soğuk depo, bulaşikhane gibi çeşitli mekânlar oluşturulmuştur. Otelin giriş bölümünde resepsiyon, iç tarafında ise oturma alanı ve yönetim kısmı yer alır (Şekil 7.24). Resepsiyon, giriş işlemleri devam eden misafirlerin bekleme yeri ihtiyacını karşılamamaktadır.

Şekil 7.24. Rüstempaşa K. Resepsiyon
(tatilinci.com)

Şekil 7.25. Rüstempaşa K. Kolidor
(xtatil.com)

Günümüz şartlarına uygun bir şekilde restore edilen kervansayda revir, depo ve mescit aynı işlevini sürdürmektedir.

Oda içlerinde seçilen donatıların renk, biçim ve form dil birliği sağlanamamıştır. Tarihi mekânların algılanmasındaki en önemli öğelerden biri aydınlatmadır eğer mekân yeterli ve doğru bir şekilde aydınlatılamazsa mekânın güzelliği anlaşılabilir (Şekil 7.25).

- **Çevresel unsurlar**

Kervansarayın dört tarafı da yoldur. Yapının giriş cephesi yayalaştırılan yola diğer üç cephesi ise araç yoluna bakmaktadır. Giriş cephesinin tam karşısında İki Kapılı Han

günümüze dek gelememiştir. Günümüzde burası, İlhan Koman Meydanı olarak bilinmektedir. Bu meydandaki panolara günlük gazeteler asılarak halka takdim edilir ve meydana bulunan banklara oturan halk, tarihi atmosferi solar. Meydanın hemen bitişiğinde ise bir çay bahçesi vardır. Şehir merkezinde konumlanan yapının etrafında çeşitli ihtiyaçları karşılamaya yönelik; satış, yeme-içme, ibadet, eğlence gibi alanlar bulunmaktadır. Şehrin önemli bir tarihi çekirdeği olan yapı şehir içi oteli işlevini sürdürmektedir.

- **Sağladığı Faydalar**

Dönemin önemli mimarlarından olan Mimar Sinan'ın en güzel eserlerinin arasında bulunan yapı en başta Sinan'ın önemli eserlerinden birini tanımayı sağlamıştır. Bu yapının yeniden işlevlendirilmesikültür mirasına sahip çıkılmasının yanında asıl işlevi olan konaklama işlevininin çağa uyarlanarak sürdürülmesi ekonomik ve kültürel açıdan fayda sağlamıştır.

7.3 Diyarbakır Deliller (Hüsrevpaşa) Hanı

7.3.1 Yapının Tarihçesi

Diyarbakır'ın Mardin kapı ilçesi gazi caddesi üzerinde bulunan yapı 1527 tarihinde Diyarbakır'ın Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinin ardından ikinci vali Hüsrev Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Hanın Deliller Hanı olarak adlandırılmasının sebebi, delillerin bu yapıda kalmasıdır. Han 1988 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından koruma altına alınarak restore edilen yapı daha sonra Büyük Kervansaray Otel'ine 49 yıllığına kiralanmıştır (Şekil 7.26).

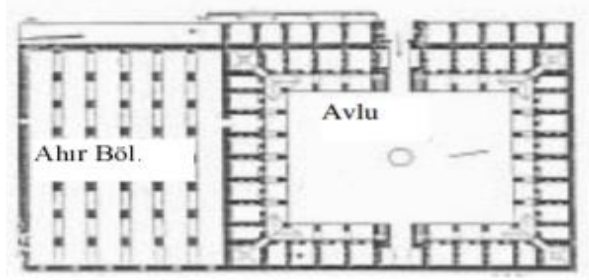
Şekil 7.26. Diyarbakır Deliller Hanı Restorasyon Çalışması.

(Vakıflar Genel Müd.Arş.)

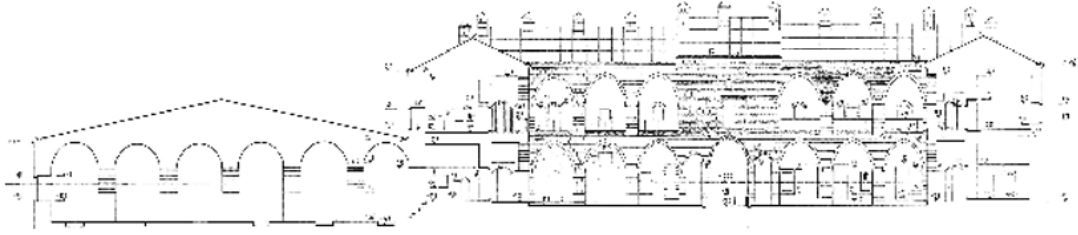
7.3.2 Mimari Özellikleri

Han, 45,64x 52,65 metre ölçülerinde dikdörtgen planlı, iki katlı ve ortası açık avlulu bir yapıdır. Hanın ön cephesinde alt katlar dükkân olarak kullanılmaktadır. Oldukça

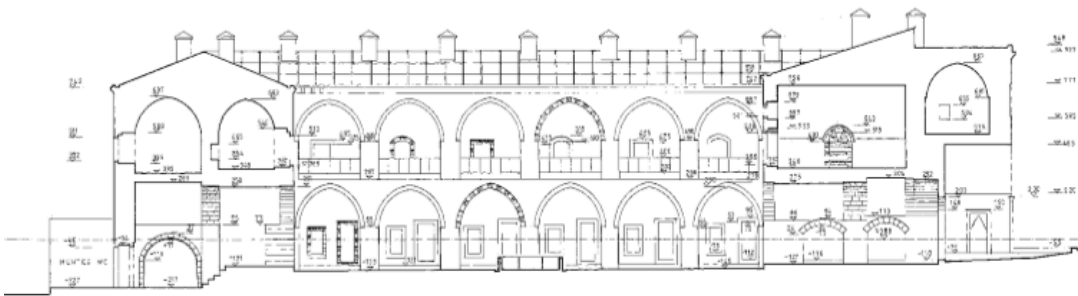
büyük bir alanı kaplayan yapının ortasında kareye yakın geniş bir avlusu bulunmaktadır. İki katlı revaklı geçişlerin arkasında bulunan han odalarıyla tek katlı ahır bölümünden oluşan yapı ortasında bir adet şadırvan bulunmaktadır. Giriş ve girişin tam karşısında bulunan merdivenler, üst kata geçişi sağlamaktadır. Oda içlerinde ocak ve dolap bulunur. Üst katta yan cephelerdeki oda tasarımlarıyla arka cephede bulunan oda tasarımları birbirinden farklıdır. Yapının sağ taraftaki kot yüksekliği daha az olan ahır kısmına bitişir (Şekil 7.27).

Şekil 7.27. Deliller Hanı Planı

Şekil 7.28. Deliller Hanı A-A Kesiti(Vakıflar Genel Müd.Arş.)

Şekil 7.29. Deliller Hanı B-B Kesiti(Vakıflar Genel Müd.Arş.)

Yapının sağ yan cephesiyle arka cephesinde moloz taş kullanılırken diğer cepheleri ise taş kaplıdır. Tonoz ve kubbeleri ise tuğla ve taşla yapılmıştır. Hana Gazi caddesi üzerinde bulunan kapıdan girilir bu girişin sağında ve solunda yanyana dizilmiş 16 adet dükkan bulunur.

Şekil 7.30. Delliller Hanı giriş kapısı   Şekil 7.31. Delliller Hanı sıralı dükkânlar

Avlu, karşılıklı iki tonoz dışında etrafirevâklarla çevrilmiştir. Alt ve üst katlarda aynen korunan eyvanların gerisinde odalar bulunmaktadır. Üst katta batı cephesinde bulunan odalar alt kattaki dükkânlar üzerine denk geldiği için yapı iç içe iki hacimden oluşmuştur. Böylelikle yapının alt ve üst katında toplam 72 oda 1 mescit ve 3 özel alan olmaktadır. Alt katın oda pencereleri revaklara bakarken üst katın pencereleri ise dışa doğru bakmaktadır. Bugün betonarme beşik çatısı bulunan yapının üst örtüsünün toprak düzdam olduğu eski fotoğraflarından anlaşılmaktadır.

I. Verilen işlevin irdelenmesi

Kervansaray 1950'li yıllarda önemli bir restorasyon geçirmiş ve bu onarımla ana duvarları, avlu cepheleri ve oda içleri onarılmıştır. İlk dönemlerde çeşitli hizmetler için kullanılan yapının fayda sağlamayacağı anlaşıncı, dükkânlar haricindeki bölümler kapatılıp senelerce boş bırakılmıştır. Dükkânlar ise nalbur, hurdacı standart esnafın elinde kalmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğünün arşivindeki belgelerden anlaşıldığı üzere yapının bir dönem öğrenci yurdu olarak kullanılması düşünülmüş fakat uygulamaya dönüştürülemediği. Hanın ahır kısmı uzun seneler kamu kuruluşlarınca çimento deposu olarak kullanılmış ve yapının temizliğine de bu bölümden başlanılmıştır.

Bu yapı;

- Yapısal unsurlar
- Çevresel unsurlar
- Sağladığı faydalar

başlıklarıyla irdelenecektir.

- **Yapısal Unsurlar**

Tekrardan kullanım kararı alınarak günümüz koşullarına uydurulan bu yapı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün destekleriyle 1984 yılında 49 oda ve 103 yatak kapasiteli otel haline dönüştürülmüştür. Beş yıldızlı otel haline dönüştürülen yapıda avlu ana mekân olarak kullanılmaktadır.

Otel olarak tekrardan işlevlendirilen yapının mimari tasarımı incelendiğinde iki katlı ve iki kütle halinde ve meğilli bir arazi üzerine konumlandığı görülmektedir. Otele batı cephesindeki dükkânların arasından giriş sağlanır. Giriş holünün sol tarafında resepsiyon bulunmaktadır. Giriş cephesi tarafındaki odalar, otelin yönetim kısmı olarak tasarlanmıştır. Avlunun doğu ve kuzey tarafında bulunan odalarının içlerine banyo eklenerek otel odasına dönüştürülmüştür. Avlunun güneyinde bulunan odalar bar, şark odası ve oyun odası olarak tasarlanmıştır. Aynı şekilde avlunun güney tarafıyla restorani birleştiren geçit bulunmaktadır. Eskiden ahır olarak hizmet veren bölüm günümüzde restoran mutfağı, çamaşırhane, teknik servis ve personel bölümü olarak kullanılmaktadır. Üst kata avlunun doğu ve batı kısmındaki eyvanın iki yanında bulunan taş merdivenlerle çıkılır. Burada ise; yatak odaları, mescit ve bar bulunmaktadır. Zemin katta bulunan yatak odaları direk olarak avluya açıldığı için ve iki mekan arasında herhangi bir bölücü eleman olmadığı için yatak odalarını kullanan müşterilerin avluda gerçekleştirilecek herhangi bir etkinlikten etkilenmesi olasıdır. Revakların açık olmasından dolayı sert hava koşullarında iklimsel konforun sağlanması zordur. Barın üst katta bulunması, dinlenecek olan misafirlerle eğlenecek olan misafirlerin aynı ortamda tutulması anlamına gelir dolayısıyla misafirlere bir kısmının rahatsız olacağı nettir. Otelde en önemli mekân olan lobinin bulunmaması büyük bir eksikliklerdir.

- **Çevresel unsurlar**

Han, Diyarbakır Surlarının arasında çarşı bölgesindedir. Yapının yakın çevresine bakıldığında, ticaret işlevinin hareketli olduğu bölgede yer alan yapıya verilen otel fonksiyonunun çevresel unsurlar açısından uygun olduğu söylenebilir. Şehir farklı dönemden tarihi eserleri barındırır bu yapıların arasında; Diyarbakır Kalesi, Malabadi Köprüsü, Dicle Köprüsü, Haburman Köprüsü, Hasanpaşa Hanı, Çifte Han, Ulu Camii, Behrampaşa Camii, geyhMutahhar Camii, Safa Camii, Kale Camii, Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi, Saint Georgi Kilisesi, Mar

PetyunKilisesiArkeoloji Müzesi, Ziya Gökalp Müze Evi, Cahit Sıtkı Tarancı Müze Evivardır (Önen, 2003).

Şehrin tarihi geçmişi ve kültürel zenginliği dikkate alındığında turizmden yeterli olarak yararlanamamasına sebep olarak terör gösterilebilir. Terörün azaldığı zamanlarda yerli ve yabancı turistlerin bölgeye ilgisinin arttığı görülmektedir.

- **Sağladığı Faydalar**

Yapı özgün işlevi olan konaklama işlevini günümüz konfor şartlarına uyarak sürdürmektedir. Şehir merkezinde hizmet veren hanmisafirlere kendini takdim etmektedir. Ekonomik fayda sağladığı ve kültürel mirasın nasıl yaşatıldığını gösteren yapı konaklama sektöründe modern otellerle rekabet ederek pazarda her geçen gün daha fazla söz sahibi olmaya çalışmaktadır.

8.SONUÇ VE ÖNERİLER

Kültürel miras içerisinde konaklama ve ticaret yapıları özellikle han ve kervansaraylar önemli bir yere sahiptir. Şehir içinde bulunan ticaret yapıları olan hanların yanında şehir dışında bulunan, hem ticaret hemde konaklama işlevli kervansaraylar kültürel ve mimari mirasın en abidevi örnekleridir.

Anadolu toprakları üzerinde yer alan bilinen en eski dönemlerden olan kervansaraylar o tarihlerde tüm ülkelerde ticaret, kültür ve turizm alanlarının en büyük ihtiyacı olan konaklamanın her türlü ihtiyacını karşılayacak şekilde korunaklı olarak bir günde develer ile katedilen yol dikkate alınarak, saptanan menzil aralıkları ile yolculara geceleme olanağı sunacak bir konumda planlanmış ve inşa edilmişlerdir.

Bu araştırmada, tarihi konaklama yapılarının tekrardan konaklama yapısı olarak işlevlendirilmesi kapsamında değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Kültür değerleri olan ömürlerini tamamlamış bu yapıların ileriki nesillere aktarılmasının temelinde ise güncel mekânsal ihtiyaçlar doğrultusunda bakım ve onarımı yapıp tekrardan değerlendirilerek toplumsal hayata kazandırmak gerekir. Bu şekilde yapı bulunduğu çevreye sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan katkı sağlayacaktır.

Tarihi yapıların canlı tutulup gelecek nesillere aktarılması sadece yapıları korumakla mümkün olmaz. Yapıları tekrardan işlevlendirmek ve kullanıma sunmak gerekir. Bu noktada da tarihsel bilgi birikimine sahip olmak önemlidir. Tezin konusunu oluşturan kervansarayların geçmişten günümüze gelişimi incelenmiş ve fotoğraflarla belgelenmiştir.

Motel veya otel olarak adlandırabilceğimiz bu yeni kullanım ve işlev kazandırılan kervansaray yapılarına olabildiğince az müdahale ile tarihi dokusu bozulmadan günümüz otel konfor şartları sağlanmalıdır. Yapılacak çalışmalar ve araştırmalarla yaşatılarak korunması ve işlevlendirilmesi söz konusu kervansarayların; tarihi ve mimari özellikleri doğru bir biçimde araştırılması yapılmalı yeni işlev sağlamak üzere yapının içindeki müdahaleler en az olmalı, yapılan müdahaleler kalıcı olmamalıdır (reversible olmalı). Yapı içerisindeki düzenlemelerde ve donatı elemanlarının seçiminde minimalist bir yaklaşım izlenmeli dikkat tarihi yapının mimari özelliklerine çekilmeli. Yapının tarihi ve mimari özellikleri kapatılmamalı hatta daha iyi görünmesini sağlamak üzere gerekli düzenleme ve ışıklandırma yapılmalıdır.

Getirilecek olan yeni işlevler sadece otel olamayıp kültür ve turizmle ilgili başka işlevlerde olabilir. İhtiyaca göre galeri, müze, kütüphane, enformasyon merkezi gibi işlevler olabilir. Yapının alanı ve iç planlaması verilecek yeni işlev için yetersiz kaldığı takdirde tarihi binaya değmeyen, tarihi yapının mimari özelliklerini kapatmayan tarihi yapıyla uyumlu yeni çağdaş bir yapı eklenebilir. Eski ve yeni yapı farkını vurgulanmalı minimalist bir mimari yaklaşım tercih edilmelidir.

Ülkemizde yapılan uygulamalar ile ilgili bazı gözlemler ve sonuçlar:

1- Yeniden işlevlendirilen konaklama yapılarının işletmecileri ya da dükkân sahiplerinin büyük bir kısmınınca yapıların kıymetinin anlaşılmadığı bilinmediği yada önemsenmediği gözlemlenmiştir.

2- Kervansaray yapılarının hepsinde verilen yeni işleve uygun olarak iç mimari projelerin olmaması veya yeterli nitelikte olmamasından ötürü iç mekân ve çevre tasarımında yanlış kültürel ve tarihi mesaj veren uygulamaların olduğu fotoğraflarla görülmüştür.

3- Tarihi önem taşıyan bu yapıların restorasyon çalışmalarında deneyimli doğru uygulamaları ile tanınan bilinen kabul edilmiş profesyonel kişi ve ekip tarafından iç mimari projelerin oluşturulması ve onaylanması gerekir.

4- Tarihi yapılarda yapılan yanlış zevksiz çirkin veya bilinçsizce yapılan iç mimari uygulamaların yerli ve yabancı turistlerle birlikte yöre halkınada yanlış kültürel ve tarihi mesaj vermekte, çok önemli ve değerli olan Tarihi Mirasımızın tanıtımında , insanımıza kazandırılmasında kültürel açıdan geriye dönülemez zararlar vermektedir. Özellikle yerel politikacılar bu nedenle uyarılmaları eleştirilmeleri gerekir.

5 Çevre bilinci ve özellikle bu konularla ilgili duyarlılık ilkokullardan başlayarak, Media ile birlikte geliştirilmeli tarihi yapıların korunması sağlanmalıdır. Tabii bu bu konuda duyarlı ve eğitilmiş olmayı getirir. Aksi takdirde bu gidişle yanlış ve niteliksiz sadece rantı düşünen katılımcı ve şeffaf olmayan sorumsuz yaptırım ve uygulamalar ile Kültürel Mirasımızı kaybedeceğiz.

KAYNAKLAR

- Asar H., Tarihi Türk Ticaret Yapıları Kapsamında Kastamonu Hanları Yüksek Lisans Tezi 2011, 7-14
- Ahunbay, Z., "Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon", Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 2011
- Altınoluk, Ü., 1998, "Binaların Yeniden Kullanımı", Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- Arabacıoğlu F. P., Aydemir I., Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı Aydemir, I., Koruma ve Yaratıcılık, 22 Aralık 2010
- Artitekt Mimarlık Şehircilik Ve Turizm Dergisi No.338 İstanbul
- Bal F., 2008, "Endülüs Emevi Devleti Sosyo-Ekonomik Yapısı", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Bedirhan Y., Öztop F., İpekyolu Bağlamında Göktürkler Devrinde Çin'in Türksitan'ı İstila Politikası Yıl: 2, Sayı: 2, Mart 2015, s. 299
- Bektaş C., Selçuklu Kervansarayları Korunmaları, Kullanımları Üzerine Bir Öneri, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları 1999, 128-140
- Büyükarıslan B., Güney E. D., Endüstriyel Miras Yapılarının Yeniden İşlevlendirilme Süreci ve İstanbul Tuz Ambarı Örneği, Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi Cilt 6(2) 2013, 48
- Cezar, M., 1985, Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, MSÜ Yayını No:9, İstanbul
- Cezar, M., Türk Tarihinde Kervansaray, C.II, Ankara, VIII. TTK Basımevi, 1981.
- Çiftçi, N., 2006, "Çengelhan Rahmi Koç Müzesi'nin Eğitim Potansiyeli Açısından İncelenmesi", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müze Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, s.10-22
- Erdmann, Kurt.(1961), DasAnatolische Kervansaray Des 13. Jahrhunderts, VerlagGrbr. Mann., Berlin, 1961
- Er Y., 2004, "Klasik Arkeoloji Sözlüğü", Phoenix Yayınları, Ankara, s.187
- Eravşar O., Anadolu Selçuklu Kervansarayları, Konya Selçuklu Belediyesi Özel Koleksiyon 2011, 8-10, 27-30, 59-83

- Eraybat G. F., Tarihi Konaklama Yapılarının Doğuşu Gelişimi ve Günümüzde Çağdaş İşlevle Değerlendirilmesi Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Örneği, Yüksek Lisans Tezi 2011
- Erdmann, K., DasAnatolischeKaravansaraydes 13. Jahrhunderts, I, Berlin, 1961
- Gerçek, M., İşlevini Kaybetmiş Kervansarayların, Günümüz Otel Yapılarına Dönüştürülmesindeki Mekansal Sorunlar, Yüksek Lisans Tezi 2010
- Güran, C., Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1978.
- Günel G., Anadolu Selçuklu Dönemi'nde Anadolu'da İpek Yolu - Kervansaraylar - Köprüler 2010
- Icomos Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi '2013' T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 660 sayılı 5.11.1999 tarihli ilke kararı (Mevzuat sayfaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından derlenmiştir.)
- İstanbul Surlarındaki Restorasyon Çalışmaları Üzerine Ortak Bildiri, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2 Kasım 2005
- Kamiloğlu, O., Kazıklı Hacı Hamza Bin İvaz Kervansarayı, Yüksek Lisans Tezi, 2011
- Kaşlı, B., " İstanbul'da Yeniden İşlevlendirilen Korumaya Değer Endüstri Yapıları ve İç Mekan Müdahaleleri: Santral İstanbul Örneği ", Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009
- Kılıç, E.C Tarihi Yapılar İçin Yeniden İşlevlendirme Kriterleri ve Ali Paşa Hanı Örnekleme, Yüksek Lisans Tezi 2015
- Kocabıyık, Y., Yeniden İşlevlendirme Kavramı ve Bb Kapsamda İTÜ Taşkışla Binasının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi 2014
- Kona, S., Paşalimanı Un Fabrikası ve Yeniden İşlevlendirme, Yüksek Lisans Tezi 2015
- Kösemen D., İstanbul Ticaret Bölgesinin Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Hanların Mimari Kurgusu, Yüksek Lisans Tezi 2005
- Kuyulu, İ., Özbekistan ve Türkmenistan'da Bulunan Ortaçağ Kervansarayları Üzerine Gözlemler, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi Sayı I. İzmir 1996. s. 97-116
- Megaron-Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, Cilt:2 Sayı:4
- Önen, M.O., 2003, Diyarbakır İli Uygun Yatırım Alanları Araştırılması Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Ankara, 130-141

Özalp., H Yüksek Lisans Tezi, Haziran, 2000Türkiyede Otel Olarak Yeniden İşlevlendirilen Kervansarayların İç Mimari ve Çevre Tasarımı Açısından İrdelenmesi

Özcan K.,Anadoluda Selçuklu Kentler Sistemi ve Mekansal Kademelenme, 2006

Öztürker, H.C. (2013), “Kervansaray Tipolojilerinin Türk Coğrafi Sahasındaki Genel Gelişimi Üzerine Bir Bakış”, I Uluslararası Iğdır Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildiri Kitabı, (Edt: Cengiz Atlı), s. 173-, Iğdır.

Sadıllot, R., 1983, Değiştokuştan Süpermarkete, Cep Kitapları, İstanbul.

Şahin, F., Ticaret Yapılarında Tarihsel Gelişim ve Tipolojiler: Trabzon ÜzerineYansıyış Şekilleri 1281

Selçuk,M.,Binaların Yeniden İşlevlendirilmesindeMekansal Kurgunun Değerlendirilmesi ,Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya,2006.

Sönmez., S (2007) Ortaçağ Türk ve İşşam Dünyasında Kervansaraylar (Hanlar-Ribatlar) Sayı:15 278,279

Uslu, H. (1985), Başlangıçtan Günümüze İslam Müesseseleri Tarihi, Gonca yayınları, İstanbul.

Taştan A.,Türkiye Selçukluları Zamanında Tokat ve Çevresindeki Kervansaraylar, Yüksek Lisans Tezi 2010

Telci A.,Türkiye'deki Ticaret Yolları Üzerinde Bulunan Han ve Kervansarayların Fotogrametrik Belgelenmesi ve Coğrafi Bilgi Sistemine Entegre Edilmesi, Yüksek Lisans Tezi 2011

Tükel Yavuz, A., (1976), Anadolu'da Eşodaklı Selçuklu Hanlar, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi

Tanaç Zeren, M.,Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu Çağdaş Yaklaşım Örnekleri, Yalın Yayıncılık 2016

İnternet Kaynakları

<http://alanya.bel.tr/S/531/Sarapsa-Han>

<http://www.alserotur.com/edirne-sehir-otelleri/rustem-pasa-kervansarayi.html>

<http://bedesten.net/kervansaraylar/168-ribati-mahi-kervansarayi.html>

<http://www.bilgizilla.com/ipek-ve-baharat-yollarinin-osmanli-devleti-icin-onemi-nedir-2/>

https://bursasevdam.blogspot.com.tr/p/blog-page_29.html

<https://www.bursa.bel.tr/eski-ipek-han-cazibe-merkezi-olacak/haber/1861>

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:GR-epidaurus-katagogeion.jpg>

<http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/evdir-han.html>

<http://www.dunyabizim.com/gezi-mekan/10486/bursanin-en-guzel-yani-belki-de-emirhani>

http://www.edirnevdb.gov.tr/edirne/kervan_g.html

<http://gezyeic.com/2009/05/okuz-mehmet-pasa-kervansarayi-kusadasi.html>

<https://gezimanya.com/GeziNotlari/dervislerin-kervansarayi-alara-han>

<https://gezilmesigerekenyerler.com/gezilecek-yerler/arasta-pazari-carsisi-nerede-nasil-gidilir.html>

<http://www.gorselsanatlar.org/turk-sanati/buyuk-selcuklu-mimarisi-kervansaraylar/>

<http://ilginrastirmalari.blogspot.com.tr/2014/11/ilgn-osmanl-doneminde-sag-kol.html>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/issiz-han>

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=240414>

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=d250300>

<http://www.istanbul.com/tadini-cikar/kapali-carsinin-bilinmeyenlerini-kesfetmeye-cikalim.html>

<http://www.inegol.bel.tr/guncel/haberler/id/1320/ortakoy-kervansarayinin-kullanimi-belediyeye-gecti>

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/aksaray/neredekonaklanir/oresn-han>

<https://kusadasigo.com/mekan/okuz-mehmet-pasa-kervansarayi#>

<http://mapio.net/pic/p-63302226>

<https://okuryazarim.com/karahanli-sanati/>

<https://okuryazarim.com/ribat-i-melik-kervansarayi/>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/image?img=Perseus:image:1990.33.0190a>

<https://sanattarihi.wordpress.com/2007/02/22/karahanlilarda-kervansaraylar/>

<http://www.seyyahcelebi.com.tr/wp-content/uploads/2014/06/Inegol-Ortakoy-Kervansarayi-Arka-Yan.jpg>

<https://www.semerkanddanbosnaya.com/portfolio/kizilagac-han/>

<http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/akcakale-kervansarayi>

<https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=382386&/Menzil-Kavram%C4%B1-ve-Osmanl%C4%B1-Devletinde-Menzil-Yerle%C5%9Fimleri/-Yrd.-Do%C3%A7.-Dr.-M.-Fatih-M%C3%BCderriso%C4%9Flu->

<https://tatilinci.com/rustem-pasa-kervansaray-hotel-edirne.html>

<https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=371524>

https://www.tripadvisor.com.tr/LocationPhotoDirectLink-g652369-d2009682-i158037171-Rustempasa_Kervansary_Hotel-Edirne_Edirne_Province.html

<http://www.turkish-media.com/forum/topic/179890-kahramanmaras-eshab-i-kehf-kulliyesi/>

<https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=371524&/T%C3%BCrk-Mimarisinde-Kervansaraylar/-Prof.-Dr.-G%C3%B6n%C3%BCl-%C3%87antay>

EKLER

EK A.Haritalar

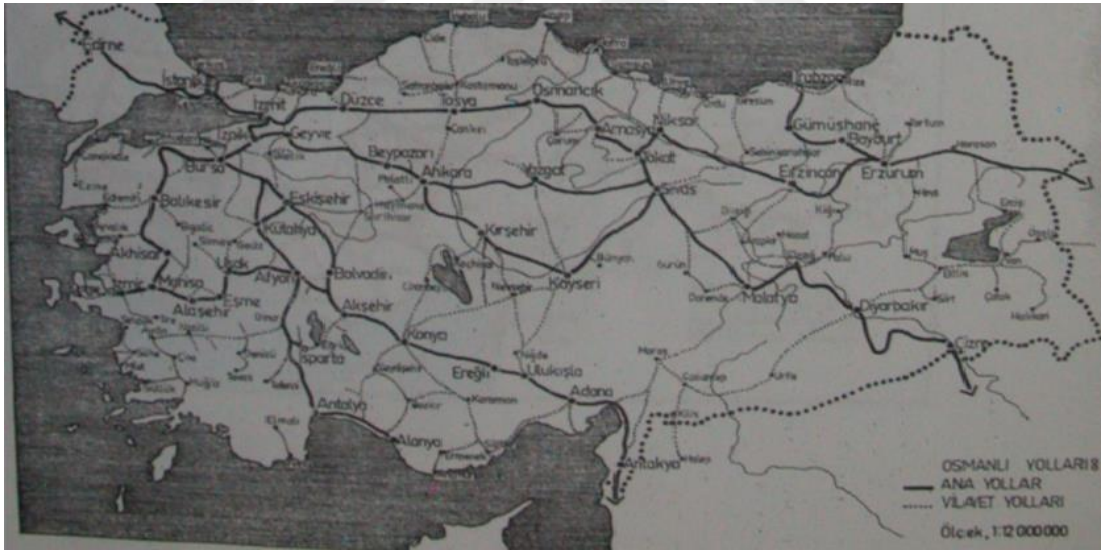
EK A.1. Hitit, Kral, İskender'in yolları haritası (Hamit Zübeyr Koşay)

EK A.2. Roma ve Bizans yolları haritası (Hamit Zübeyr Koşay)

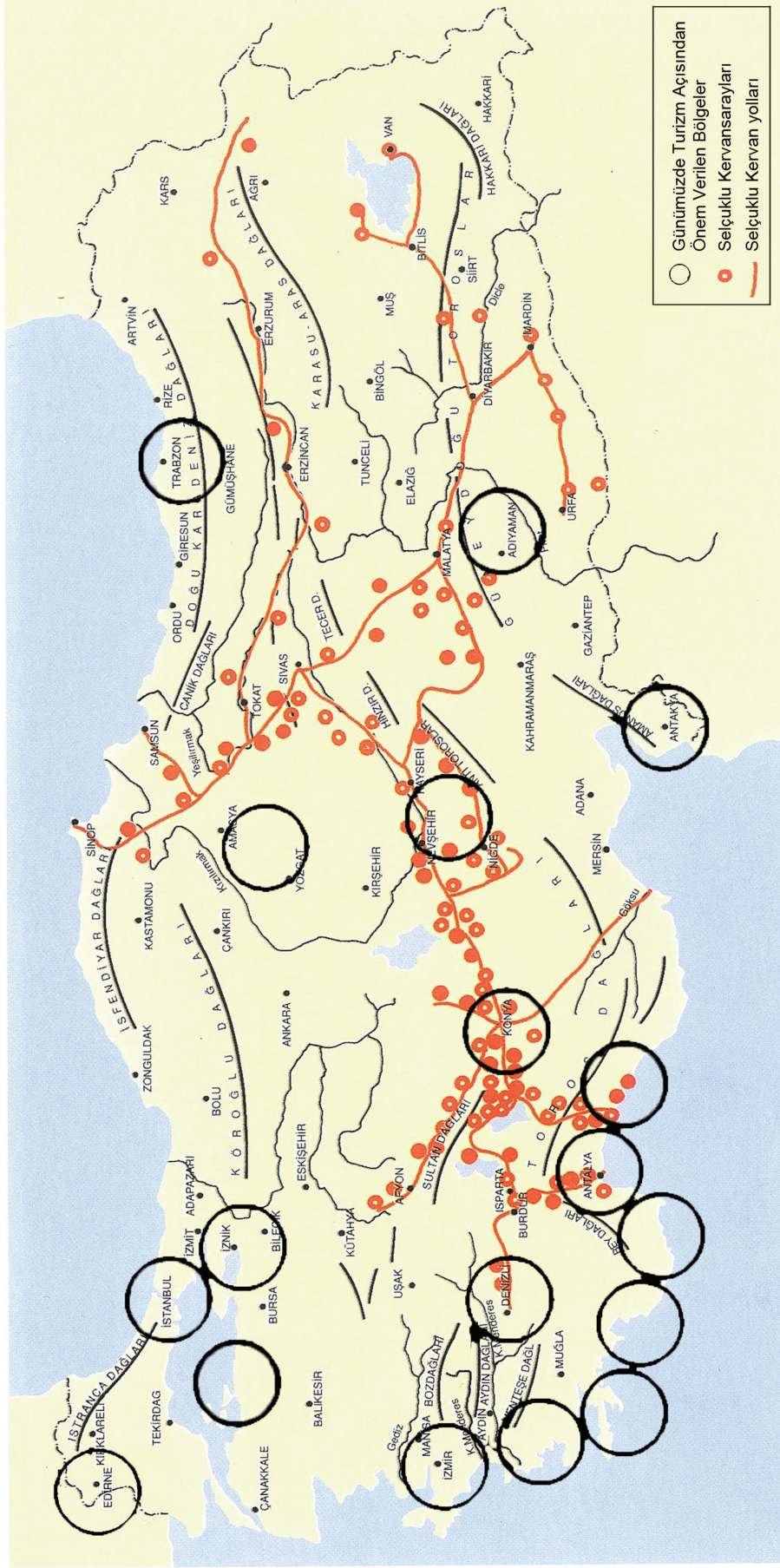
EK A.3. Selçuklu kervan yolları haritası (Doğan Kuban)

EK A.4. Osmanlı yolları haritası (Hamit Zübeyr Koşay)

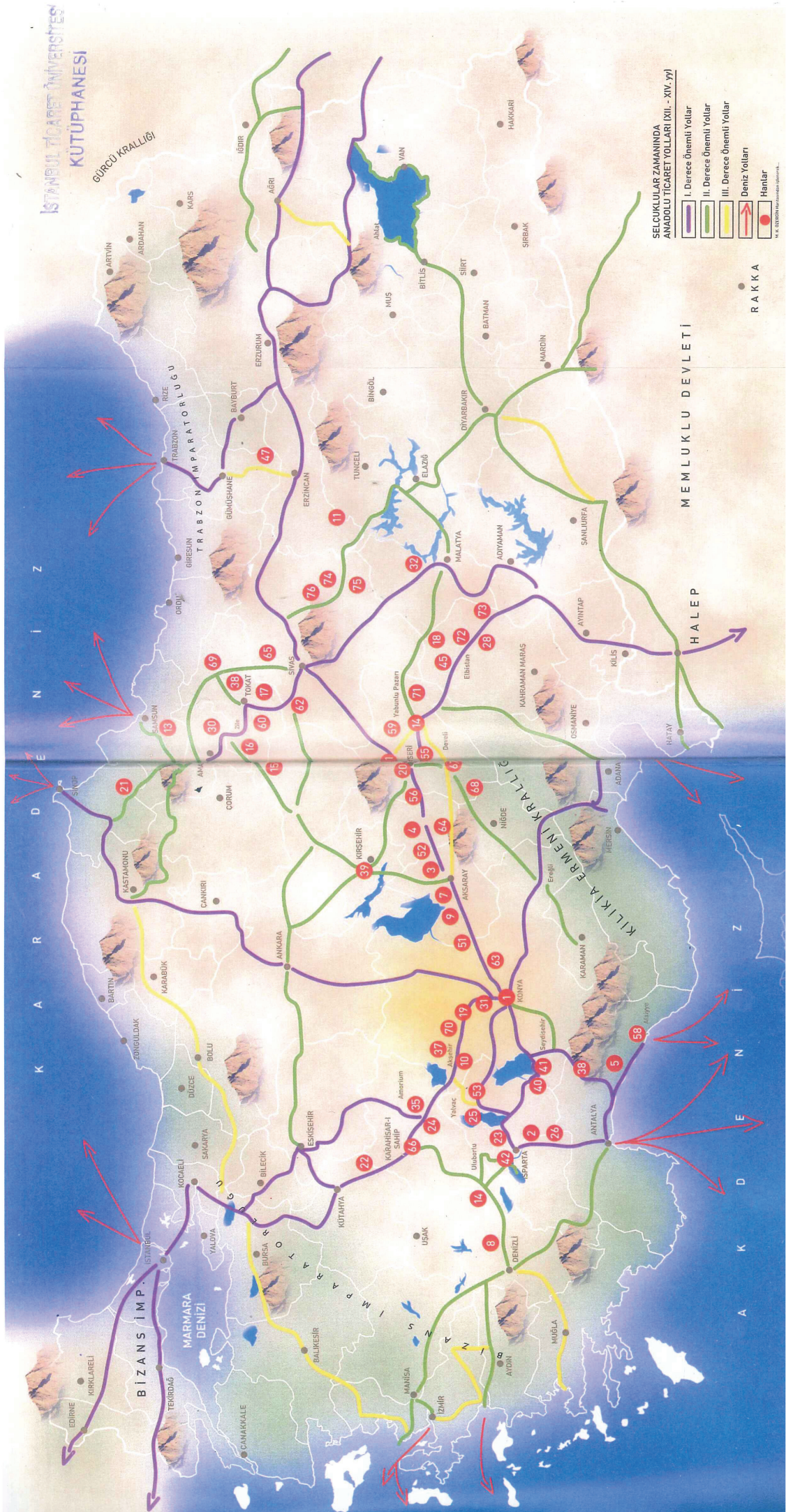

Ek A.7. Selçuklu Kervansarayları, kervanyolları ve günümüzdeki önemli turizm yolları

Ek A.6 . Selçukular Zamanında Anadolu Ticaret Yolları

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Seda AYCİBİN
Doğum Yeri ve Yılı : Üsküdar 17/01/1986
Medeni Hali : Bekâr
Yabancı Dili : İngilizce, Almanca
E-posta : sedaaycibin@gmail.com

Eğitim Durumu

Lise : Özel Anabilim Lisesi, 2004
Lisans : İstanbul Ticaret Üniversitesi, Mühendislik ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü 2012
Yüksek Lisans : İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı

Mesleki Deneyim

Arben Yapı: 2012
Serbest Danışmanlık:2013-

Yayımları

Aycibin S., Aydemir I.2018. Edirne Rüstempaşa Kervansarayının Değişim Süreci. İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknik ve Uygulamalı Bilimler dergisi